

ALMA

MATER

CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. IV.

Zagreb, listopad 1940.

Broj 2

PROF. DR EUGEN SLADOVIĆ: DUBROVČAN BENKO KOTRULJIĆ, PRETEČA
PRIVREDNE NAUKE O PODUZEĆU.

Die doppelte Buchhaltung ist eine der schönsten Erfindungen des menschlichen Geistes und ein jeder guter Haushalter sollte sie in seiner Wirtschaft einführen.
GOETHE.

Privreda je vrlo važan sektor ljudske kulture. Činjenicama, učinima, pojavama i tvorbama privrednog života bave se različite znanstvene grane, a napose politička ekonomija, ekonomska politika, statistika, privredna nauka o poduzeću i pravna znanost. Privredna nauka o poduzeću izučava privredno poduzeće.¹ Ispravan privredni rad privrednog poduzeća usko je povezan s urednim knjigovodstvom. Bez urednog knjigovodstva ne može se ni zamisliti ispravno privredno poslovanje. Uredno knjigovodstvo bilježi poslovne događaje i pravne poslove te po tome pretstavlja podlogu svakoga privrednog rada i djelovanja.

¹ Dr. F. Schönflug: Das Problem einer wissenschaftlichen Einzelwirtschaftslehre in historischer Betrachtung (Die Betriebswirtschaft. Stuttgart. Jahrgang 26, Nr. 1). — A. Steinhuser: Zur Methodik historischer Untersuchung in der Betriebswirtschaftslehre (Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. Jahrgang 25. Leipzig, 1931, Nr. 4). — Erich Preiser: Privatwirtschaftslehre (Archiv für Sozialwissenschaft und Sozialpolitik. Herausgegeben von Emil Lederer. 63. Band Tübingen. 1930. str. 393—400).

Bilježenje poslovnih događaja i pravnih poslova bilo je poznato i u prastarim kulturama, a napose u babilonskoj i egipatskoj kulturi. To pokazuju mnogobrojni nađeni ostaci iz poslovnog prometa sviju kulturnih epoha počevši od najranije pisane povijesti ljudskog roda, kao i sačuvane zabilježbe državnih organa (predstojnika vladarske kuće, hramovskih funkcionara, ureda za gradnju i regulaciju Nila i sl.), koje su vođene kronološki o tekućim primicima i izdacima.² Bilježenje poslovnih događaja i pravnih poslova u privrednom prometu sve se više usavršavalo. Ako prisposobimo današnje knjigovodstvo s prvobitnim poznatim zabilježbama, opaža se na prvi pogled ista svrha, sličan sadržaj i metoda, kojom se kronološki vrše upisiva-

² C. Leyerer: Historische Entwicklung der Buchführung seit der ersten Kenntnis bis zum XVI. Jahrhundert (Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. Jahrgang 16, Leipzig. 1922, str. 123). — Beigel: Rechnungswesen und Buchführung der Römer. 1903. — Dr. B. Pennedorf: Die Anfänge der Betriebsbuchhaltung (Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. Jahrgang 24, Leipzig. 1930, Nr. 12). — Werner Sombart: Der moderne Kapitalismus. München-Leipzig. 1922, str. 110.

nja pomoću suprotstavljanja vrijednosti prema primicima i izdacima.³ Tečajem povjesnog razvitka profinjene su knjigovodstvene metode, formirani različiti znanstveni i praktični knjigovodstveni sistemi i produbljeno njihovo znanstveno izučavanje. No pored toga porasla je i važnost knjigovodstva u privrednom životu i prometu. Postepeno uvažila je i država važnost knjigovodstva i pristupila njegovoj pravnoj regulaciji proširujući njegovu primjenu na sve veći broj pravnih subjekata putem trgovačkoga i poreznog zakonodavstva.

U starijim djelima, koja se bave knjigovodstvom, susreću se prema duhu tadašnjeg vremena mnogobrojne regule, kojih se morao držati tadanji privrednik (naročito trgovac), a ticale su se svrhe i provedbe knjigovodstvenih zabilježaba kao primjerice propisi o načinu knjiženja, o pojedinim knjigama, u koje se upisuju zabilježbe, o sastavu knjiga, njihovom minimalnom broju i položaju u knjigovodstvenom sistemu (cjelini) i sl.⁴

Nauka o knjigovodstvu⁵ upućuje nas u način, kojim se pomoću računskog sloga u obliku tekuće poredanih bilježaka prikazuju dijelovi određene imovine i sve promjene, koje se u njima događaju tokom privrednog rada u određenoj vremenskoj periodi.⁷ Knjigovodstvo pretstavlja novčano obračunavanje u pojedinostima i cjeli-

³ Dr. Ernst G. Jenny: Die Hintertüren der Buchhaltung. Eine Pathologie des Buchführungswesens. Berlin-Leipzig. 1031, str. 9.

⁴ Prof. Robert Stern: Moderne Betriebsführung. Berlin-Wien. 1926, str. 9.

⁵ Leon Batardon: Le comptabilité est la science qui enseigne les règles permettant d'enregistrer les opérations économiques effectuées, par une ou pluries personnes (Cours pratique de comptabilité. Tome premier. Paris. 1920, str. 1).

⁶ Dr. Johann Friedrich Schär: Die Buchhaltung ist diejenige Geschichtsbeschreibung über Gründung, Betrieb und Liquidation einer Sonderwirtschaft, die den Kreislauf ihrer Güter nach Wert und Menge sowie ihre Aufwendungen und ihre Erträge rechnermäßig darstellt (Buchhaltung, und Bilanz. Vierte Auflage Berlin, 1921, str. 4).

⁷ Oton Bošnjak i Dr. J. Cl. Kreibitz: Trgovačko knjigovodstvo. I. Dio. Prosto knjigovodstvo (Četvrto izdanje). Zagreb. 1920, str. 6.

ni.⁸ S problemima knjigovodstva bavi se Dubrovčan Benko Kotruljić. Od godine 1458. do 1940. prošlo je preko 480 godina, koje nas dijeli od njegovoga prvog rada na tom znanstvenom području, kojemu je razmjerno kasno priznata vrijednost.

Nauka o knjigovodstvu je sastavni dio privredne nauke o poduzeću,⁹ a njezin objekt sačinjava imovina poduzeća kao privredni i pravni pojam. Za to nastoji nauka o knjigovodstvu riješiti dva zadatka, i to privredni i pravni. Privredni je zadatak knjigovodstva, da zabilježbama utvrdi iz kojih i kakvih dijelova sastoji imovina određenog poduzeća, i kolika je vrijednost svakog dijela ove imovine i sviju dijelova zajedno, a pored toga da bilježenjem utvrđuje vrijednost svake promjene, koja tečajem određene vremenske periode nastane u njezinom privrednom stavu. Pravni je zadatak knjigovodstva sa zabilježbama utvrdi tko je i za koju vrijednost vlasnik imovine određenog poduzeća tako, da se iz njih može svakovremeno ustanoviti do koje je vrijednosti imovina poduzeća vlasništvo poduzetnika, odnosno glede koje je vrijednosti imovine poduzetnik dužnik, kao i sve promjene, koje se tiču tih pravnih odnosa.

Pod privrednim knjigovodstvom u širem smislu¹⁰ razumijeva se svako plansko knjiženje (zabilježavanje), kojemu je svrha da pruži uvid u imovinske prilike i privredno kretanje određenog subjekta, dok knjigovodstvo u užem smislu ili privredno (trgovačko) knjigovodstvo pretstavlja uredno vođenje knjiga u obliku tekućih (kronoloških) zabilježaba pomoću kojih se upisuju preduzeti i zaključeni (sklo-

⁸ Dr. Hermann Götze: Die Buchführung ist die geldmässige Abrechnung eines Geschäfts von seinem Anfang bis zu seinem Ende (Logik der Buchführung. Berlin. 1930, str. 9).

⁹ Dr. Eugen Sladović: Privredna nauka o poduzeću i porezno pravo (Financijski Arhiv Zagreb. Godina X, svezak 7 za srpanj 1940, str. 310. i sl.).

¹⁰ Otto Hartleib: Praktische einfache doppelte Buchführung für Ziegeleien und wandte Gewerbe. (Zweite Auflage). Berlin. 1909, str. IX.

pljeni) pravni poslovi tako, da se iz njih može svakovremeno ustanoviti koliko je pojedine vrste stvari (robe) i vrijednosti nabavljeno i otuđeno, u kakvim se obvezno-pravnim odnosima nalazi vlasnik poduzeća naprama svojim poslovnim prijateljima (vjerovnicima i dužnicima) i kakvo je ukupno stanje njegove imovine.¹¹

Knjigovodstvo u užem smislu operira s mnogobrojnim privrednim i pravnim osnovnim pojmovima kao primjerice potrošnja, primitak, izdatak, trošak, cijena, vrijednost, činidba, naplata, uspjeh, posao, konto, bilanca i sl.¹² To omogućuje, da privredno knjigovodstvo služi kao sredstvo za upoznavanje života (stanja, kretanja i rada) određenoga privrednog poduzeća, nadalje za prikaz imovinskog stanja i promjena imovinskih vrijednosti i konačno za egzaktno ustanovljenje privrednog uspjeha. Kombinirani račun imovine i uspjeha pruža potrebne podatke o stanju i promjenama, koje su se dogodile u pojedinim dijelovima imovine, a podjedno ispituje i ustanovljuje uspjeh prema njegovim pojedinim vrelima, odnosno u cjelini.¹³

Primjećuje se, da sam izraz »knjigovodstvo« ne upućuje na ukupni njegov sadržaj, jer ne obuhvaća samo vođenje knjiga (zabilježaba o poslovnim događajima i pravnim poslovima). Knjigovodstvo u pravnom smislu, kako je regulirano novijim zakonodavstvom, obuhvaća i inventu-

ru i bilanciranje tako, da k tekućem pridružuje i ono, što se periodički vraća. Pošto knjigovodstvo pretstavlja uredno bilježenje i zasnjeđenje pojedinih poslovnih događaja, omogućuje prikaz i ustanovljenje stanja imovine i uspjeha određenoga privrednog poduzeća. Nakon odbitka pasive od aktive ustanovljuje se krajem određene vremenske periode čista imovina, a pomoću prisposobljanja čiste imovine određene periode s prijašnjim periodama iznalazi se, da li se poslovanje svršilo s dobitkom ili gubitkom.¹⁴ Ta ustanovljenja nijesu važna samo za privrednog poduzetnika, nego i za njegove poslovne prijatelje (kreditore), državni fiskus i čitavu narodnu privredu. Moderno privredno pravo sadrži radi toga mnogobrojne zakonske propise koji se tiču knjigovodstva. No privredno knjigovodstvo važno je i u poreznom pravu,¹⁵ a u poreznom postupku upotrebljuje se kod oporezovanja (određivanje poreznih osnova) i u postupku s porezno-pravnim lijekovima.¹⁶ Moderno porezno zakonodavstvo znatno je proširilo krug lica, koja su dužna voditi uredno knjigovodstvo prema normama trgovačkog prava pa na taj način mnogo doprinya suvremenoj akciji za njegovo proširenje. U nekim modernim državama primorava porezno zakonodavstvo gotovo svakog državljanja na vođenje knjigovodstva. Na taj način potpadaju pod dužnost vođenja urednog knjigovodstva pored potpunih tr-

¹¹ Friedrich Gört: Unter Buchführung, auch Buchhaltung genannt, versteht man die Eintragung der in einem Geschäft, einer Fabrik-Anlage oder dergl. sich ergebenden geschäftlichen Vorfälle in dazu bestimmte Bücher, nach gewissen Regeln und in geordneter Reihenfolge (Lehrbuch der deutschen doppelten Buchführung. Dritte Auflage. Leipzig. Str. 9). — Dr. Eugen Sladović: Trgovačko pravo (prvo litografirano izdanje). Zagreb, 1934., str. 393—511.

¹² Erwin Goldmacher: Grundbegriffe und systematischer Grundriss des betrieblichen Rechnungswesens. (Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. Leipzig. Jahrgang XXIII 1929, str. 1—27).

¹³ Dr. Wilhelm Kalveram: Buchhaltung (Die Handelshochschule. Lehrbuch der Wirtschaftswissenschaften. Band 1, Kapitel II. Berlin-Wien. Str. 249).

¹⁴ Dr. K. Burchard: Der Kaufmann und sein Geschäft. (Die Handelshochschule. Lehrbuch der Wirtschaftswissenschaften. Band 3, Kapitel V. »Handelsrecht«. Berlin-Wien. Str. 564). — Dr. Karl Gareis: Das Deutsche Handelsrecht, Achte Auflage. Berlin. 1909, str. 48. — Karl Geiler: Handelsrecht mit Wechsel- und Scheckrecht. Dritte Auflage. Berlin. 1930, str. 37. — Dr. Vilim Winter: Trgovački zakon. Zagreb. 1912, str. 52. i sl. — Konrad Cosack: Lehrbuch des Handelsrechts. Zehnte und elfte Auflage. Stuttgart. 1923, str. 69. i sl.

¹⁵ Ernst Walb: Kaufmännische Betriebswirtschaft. Leipzig 1933, str. 85. i sl.

¹⁶ R. Karoli: Steuerliche ordnungsmässige Buchführung. (Die Betriebswirtschaft. Zeitschrift für Handelswissenschaft und Handelspraxis. Stuttgart. 21. Jahrgang. Heft 1 für Januar 1928, str. 7—8).

govaca (koji su na to bili i prije obvezani prema normama trgovačkog zakonodavstva) makar i na primitivan način i nepotpuni trgovci, rukotvorni obrtnici, slobodna zvanja, najširi krug privatnika i sl. Za to je danas općenito prodrlo shvaćanje, da je uredno i ispravno vođeno knjigovodstvo nepogrješivi sudac za prošlost, potreban vođa za sadašnjost i pouzdan savjetnik za budućnost svakoga privrednog poduzeća.¹⁷

Knjigovodstvo prošlo je u svom historičkom razvitku tri stepena pa se po tome razlikuje katedralističko, jednostavno i dvostruko (sistematsko) knjigovodstvo. Na tome se osnivaju tri istoimena sistema knjigovodstva, koja se mogu svesti na dva glavna i osnovna knjigovodstvena sistema, i to na jednostavno i dvostruko knjigovodstvo, koja se međusobno razlikuju prema svrsi, koja se namjerava postići knjiženjem. Jednostavno knjigovodstvo naziva se često i njemačkim knjigovodstvom, a dvostruko talijanskim knjigovodstvom. Dvostruko knjigovodstvo je prošireno jednostavno knjigovodstvo obzirom na dvije svrhe, koje se njime nastoje postići tako, da (poput jednostavnoga knjigovodstva) pokaže konačni kapital i¹⁸ omogućiti indirektno izračunanje dobitka, i da izravno ustanovi čisti dobitak. Sistem dvostrukog knjigovodstva pretstavlja dragocjenu kontrolu ispravnosti brojčanog stanja.¹⁹ Dvostruko (dvostavno) knjigovodstvo značajno je po tome, što postavlja istodobno dva paralelna obračuna, koja su u izravnom odnosu, ali suprotne naravi.²⁰ — Jedno-

¹⁷ Dr. Johann Fridrich Schär: Buchhaltung und Bilanz. Vierte Auflage. Berlin. 1921, str. III. — Dr. Karl Seidel: Grundlagen und Funktionen der Buchhaltung. Berlin-Wien. 1933, str. 1.

¹⁸ Prof. Max Busse: Wilhelm Trempenau Praktischer Unterricht in der einfachen, doppelten und amerikanischen Buchführung. 14. Auflage. Leipzig. Str. 158. — Karl Bott: Die Buchhaltung des Kaufmanns. Marburg-Berlin-Leipzig. (Fünfte Auflage). 1927, str. 40. i sl.

¹⁹ Oton Bošnjak: Praktični sistemi trgovačkog knjigovodstva. Zagreb. 1922, str. 15.

²⁰ Josef Odenthal: Lehrbuch der kaufmännischen doppelten Buchführung. Vierte Auflage. Herausgegeben vom Alberth Calmes. Leipzig. 1919.

stavno knjigovodstvo pokazuje u sebi različite nedostatke, koji se u praksi osjećaju tim teže, što je veći opseg poslova određenoga privrednog poduzeća i komplikiraniji pravni (imovinski) odnosi na kojima je osnovano.²¹ Te nedostatke nastoji ukloniti dvostruko knjigovodstvo pomoću kojega se sistematski iskazuju (zaračunavaju) sastavni dijelovi imovine i njihove promjene kao i sistematski proturačun iste imovine zajedno s poslovnim uspjehom (dobitkom, gubitkom), i to u onim potankostima, u kojima je to konkretno poželjno (potrebno).²²

Novije povjesno istraživanje ustanovilo je pojedine faze, koje je u svojem razvitku prošlo knjigovodstvo. Ovamo spadaju pose rezultati istraživanja priznatih stručnjaka, među koje spadaju Ernst Ludw. Jäger, Heinrich Sieveking, Carl Peter Kheil, Penndorf, Brambilla G., P. Rigobon, V. Vianello, Plinio Bariola, Vittorio Alfieri i dr.

Među prve važnije uspjehe, koji utjecali na sređivanje knjigovodstvenih upisa spada upotreba konta. Jedan odnosnih najstarijih sačuvanih spomenika od pretstavlja fragmenat florentinske trgovačke knjige iz godine 1211., koja pokazuje početke računa u obliku konta tako, da sadrži prenose s jednog računa na drugi (jedan račun je opterećen, a drugi poznat). No takvi računi vodili su se samo za kreditne odnose te pretstavljaju isključivo konte osoba.

Moderne teorije, koje se bave knjigovodstvom, njegovim bićem, funkcijom svrhom i modusom, a nastoje ustanoviti načela za njegovu ispravnu primjenu, dijele se u dvije velike skupine, i to: 1. formalističke teorije, u koje spadaju: a) teorija personifikacije ili teorija personalističkog konformizma (reprezentanti: Busch-Odermann-Schiebe, J. v. Ulmann, Bel-

²¹ Alois Metzl: Grundriss der Buchhaltung. Ein Lehrbuch. Wien. 1914, str. 99.

²² Rudolf Schuller: Lehrbuch der doppelten Buchführung. II. Teil. Neunte Auflage bearbeitet vom Rudolf Barte. Wien. 1920, str. 1.

lini, Mondini, Massa, Corboni i dr.), i b) ekonometrična teorija (reprezentant Ciompa) i 2. materijalističke teorije, koje polaze s neposrednog objekta knjigovodstva t. j. s imovine ili kapitala, u koje spadaju: a) teorija dva niza konta (Hügli, Schär, Nicklisch, Brecht, Korner, Osbahr, Hannisch, Grossmann, Goldscheid, Pape, Walb i dr.), c) teorija tri niza konta (Leitner, Obst, Skokan, Lehrmann i dr.) i d) ostale teorije, među koje spadaju realistička teorija (Sganzi) i racijonalistička teorija (Reininghaus).

Kad je bilo iznađeno i praktično isprobano dvostruko (dvostavno) knjigovodstvo, mogao se njime služiti samo maleni broj matematički izobraženih trgovaca, dok je širim krugovima privrednika mogao postati pristupačan tek nakon što je bio opisan u lahko shvatljivoj pedagoškoj formi i tiskom proširen. U tom pravcu iskače velika zasluga znamenitog franjevca fra Luca Paccioli-a. Zasluga najstarije knjigovodstvene literature nije sastojala samo ni isključivo u proširivanju knjigovodstvene tehnike, nego i u formiranju odnosnih pojmova privredne nauke o privrednim poduzećima. Među najvažnije pisce toga vremena spada po svojoj vrijednosti knjigovodstveni traktat fra Luca Paccioli-a, koji se ubraja među najznamenitije duhove renaissance.

Paccioli rođen je u godini 1445. u San Sepolchro kao potomak novograđanskoga patricijskog roda, upoznao se već zarana s revolucionarnim trgovačkim duhom, a njegov prvi učitelj (veliki slikar i matematičar Pietro della Francesca) uvodi ga u nove misaone forme umjetnosti i znanosti. U svojoj 20. godini djeluje kao kućni učitelj kod bogatoga i duhovitog trgovca u Veneciji, odakle putuje od jednog sveučilišta do drugoga, od jednog dvora do drugoga kao i mnogi drugi znameniti duhovi onog vremena, a godine 1514. pozvao ga je Leo X. na vatikansko sveučilište, gdje je kratko iza toga umro. U svom rodnom mjestu napisao je svoje znamenito

djelo »Summa de Arithmetica, Geometria, Proportioni et Proportionalita«, koje je izašlo dne 10. XI. 1494. u Veneciji. To djelo razdijeljeno je u dva glavna dijela, i to u aritmetiku i geometriju. Devet »distincio« prvog dijela raspravlja o trgovini, a kao XI. traktat sadrži »Tractatus particularis de computis et scripturis«, u kojemu je na 20 folio-stranica u 36 malih poglavlja u uglednoj formi prikazan dvostavni knjigovodstveni sistem. U vezi s tim njegovim djelom rašireno je u teoriji dvostrukog knjigovodstva shvaćanje, da je njegovu nauku prvi put obradio fra Luca Paccioli u prilično savršenoj formi.²³ O njegovom imenu nije postignuto jedinstveno mišljenje, jer se susreću različite varijante (Paccioli, Pacioli, Pacciolo, Paciuolo, Patiolus), a on se sam naziva »Frater Lucas de burgo sancti Sepulchri Ordinis minorum et sacrae theologiae humilis professor«. Na samom naslovu njegovog djela ne nalazi se ime »Paccioli«, dok je na zadnjoj strani u čednoj formi označeno (u hrvatskom prijevodu): »U godini Spasa Gospodnjega 1494., na dan 10. studenoga brat Luca de San Sepulchro . . . izdao je ovaj compendium aritmetike, geometrije, računa razmjere, sa svojim čednim razumom iz samilosti prema neznanju. A prisustvujući tiskarskim radovima, on je to svojom rukom popravio«. Fra Paccioli posvećuje naročitu pažnju urednom računu uspjeha, što je razumljivo, jer u njegovo vrijeme vodili su se računi imovine i inventari samo prigodomice (na pr. u slučaju nasljedstva, razračunavanja i sl.).²⁴ Prema shvaćanju njegovog vremena uvrštavani su religiozni traktati i u djela o knjigovodstvu, koja se obraćaju na trgovca s uputama, da nikad

²³ Schiebe und Odermann: Die Lehre von der Buchhaltung theoretisch und praktisch dargestellt. Zehnte Auflage herausgegeben von Prof. Dr. Carl Gustav Odermann. Leipzig. 1891, str. 67.

²⁴ Dr. Hans Nusko: Bilanz und Recht. (Die Bilanzen der Unternehmungen. Festgabe für Julius Ziegler. Herausgegeben von Dr. Karl Meithner. I. Band. Wien. 1933, str. 749).

ne propusti u jutro posjetiti sv. misu, da ne izgubi ispravan put u poslovnom životu i sl. To je razumljivo, jer je u srednjem vijeku čitava privreda bila prožeta religioznim i crkvenim zapovjedima i zabranama tako, da se ni u kratkim mjeničnim pismima nije propuštalo adresata preporučiti milosti božjoj. Ta trgovačka nauka izčezla je s reformacijom, koja je causa i telos, vjeru i znanje suprotstavila kao antitezu. No pravi trgovački moral ostao je sačuvan kao poduzetničko-privredna nauka sve do najnovijeg vremena. a sa socijološkog stajališta pretstavlja kompleks etičkih norma, koje su potrebne za zajednički život novog društva. Osnova te nove nauke rezultira u pojmu soliditeta, koji u mnogom zamjenjuje cehovsko-privredni solidaritet.

No u najnovije vrijeme izneseno je mnogo historičkih podataka na osnovi kojih se na mjesto fra Paccioli-a smatra Dubrovčan Benko Kotruljić prvim znamenitim teoretičarom privredne nauke o poduzeću uopće, a teorije o knjigovodstvu napose. Ovamo spadaju naročito istraživanja Carla Petra Kheil-a, čije je djelo pisano na českom jeziku²⁵ odmah nakon izdanja prevedeno na njemački.²⁶ Rezultati toga znanstvenog istraživanja, koje s priznanjem iznosi rad Benka Kotruljića. registrirani su i u novijoj hrvatskoj i srpskoj publicistici. Tako primjerice spominje Pavao Čulić:²⁷ »... Dvostruko knjigovodstvo bilo je poznato u dalmatinskim primorskim tržištima još u 14. stoljeću. Godine 1458. sastavio je prvu knjigu o trgovačkom knjigovodstvu naš Dubrovčanin Benko Kotruljić. Knjiga nosi naslov »De mercatura«, i u ono je doba išla od ruke do ruke, dok ju nije godine 1573. objelo-

²⁵ Carl Peter Kheil: Benedetto Cotrugli, Raueo. Prispjev k dejnam ucetnictvi. V. Praze. 1906.

²⁶ Carl Peter Kheil: Benedetto Cortrugli, Raueo. Ein Beitrag zur Geschichte der Buchhaltung. Wien. 1906.

²⁷ Pavao Čulić: Nauka o knjigovodstvu uopće te trgovačkih, industrijalnih i bankovnih poduzeća napose. Zagreb. 1923. str. 8.

danio Cresanin Fr. Patricio. Kotruljićeva je knjiga jamačno bila poznata i fratru L. Paccioli, koji je u Mlecima izdao 1494. prvo djelo o knjigovodstvu«. — Andrija Jović²⁸ navodi, da je najstarije djelo o knjigovodstvu napisao Luka Paccioli, ali u opasci navodi: »... Po najnovijim istraživanjima pisao je o knjigovodstvu Benko Kotruljić Dubrovčanin već 1458., ali njegova knjiga Della Mercatura et Mercante perfetto štampana tek 1572.« To ističe i Predić.²⁹

Mnoge biografske podatke o Benku Kotruljiću iznosi Vujić prema navodima Jirečeka.³⁰ Prema tim podacima Kotrulje ili Kotruljići (Cotrulli, de Cotrul, Cotrugli, Cotrullo, Cotrulo, Cotrugli, Cotruglio, Cotruglis, Cotrulis, Cotrulowich) ubrajali su se među ugledne trgovačke obitelji, koji je su krajem XIII. stoljeća preselile iz kotora u Dubrovnik. Prema podacima brovačkog arhiva Benedetto (Benko) Cotrugl je sin Jacobus-a (Jaxa) de Cotrugli. Djed Benedetta zvao se Mihajlo, a djed Ivan (Gjivo). Benedetto (Benko) Cotrugl studirao je u Italiji, a na povratku u rodni grad oženio se s Nikom, kćerkom u Bože Dobrića Nalješkovića. Iz Dubrovnika otišao je radi trgovine u Napulj, gdje godine 1458. vrši funkciju dubrovačkog gonizula. U Napulju postigao je veliki ugled. a povjeravali su mu i važne državne poslove.

Djelo Benka Kotruljića »Della Mercatura e del mercante perfetto« dovršeno je u godini 1458., a tiskano tek 1573.³¹

²⁸ Andrija Jović: Knjigovodstvo i bilanciranje. Teorija i praksa obzirom na kontrolu školsku i privatnu upotrebu. Srem. Karlovci. 1920, str. 1.

²⁹ Josip Predić: Prosto i dvojno knjigovodstvo. Trgovačko knjigovodstvo I. i II. dio drugi i treći razred trgovačke akademije privatnu upotrebu. Deveto izdanje. Beograd. 1925. str. 6.

³⁰ Dr. Mih. V. Vujić: Prvo naučno djelo o trgovini Dubrovčanina Benka Kotruljića. Srpske kraljevske akademije. LXXX, drugi red 47, Beograd. 1909, str. 25—123). — Leyr: Die Handelsbücher der Republik Ragusa. Triest. 1907.

³¹ Jedan primjerak Cortrugli-jevog spisa lazi se u državnoj biblioteci u München-u.

Kotruljić napisao je svoje djelo za vrijeme svog boravka u Napulju, a dovršio ga »apud Castrum Serpici« kraj Napulja, — gdje se nalazio dok je u Napulju vladala kuga, — prema napomeni, koja se nalazi na kraju: »Finisce l'opera di Mercatura, dettata per M. Benedetto di Cotrugli: a Francesco de Stefani. Deo gratia. Apud Castrum Serpici dum epidemia vexat urbem Neapolitanam. MCCCCLVIII. die XXV. Augusti. Feliciter«. Djelo je prema tome napisano 25. VIII. 1458. — Kotruljić posvetio je svoje djelo dubrovačkom građaninu Stefani-u (Stjepanoviću), u čijoj se obitelji rukopis čuvao. Taj je rukopis prepisivan i primjenjivan u praksi prelazeći u prepisima iz ruke u ruku, dok ga nije Dubrovčanin Giovanni Giuseppi prepisao i odnesao u Veneciju radi tiskanja. U Veneciji susreo je Giuseppi učenog zemljaka Francesco Patritio iz Cresa i tako je njihovim zauzimanjem nakon 115 godina računajući od dovršenja rukopisa došlo do prvoga tiskanog izdanja toga djela pod naslovom: »Della Mercatura et del Mercante perfetto. Libri Quatro. di M. Benedetto Cotrugli Raueo, Scritti gia piu di anni CX, et hora dato in luce. Utilissimi ad ogni mercante. Con privilegio. In Vinegia all'Elefante. MDLXXIII.« Prvo tiskano izdanje izašlo je prema tome tek u godini 1573. Kotruljić napisao je svoje djelo na vulgarnom talijanskom jeziku da bude pristupačnije širim trgovačkim krugovima i ako se običavalo inače takva naučna djela u njegovoj sredini pisati latinskim jezikom.

Kratko iza toga prevedeno je to djelo na francuski jezik i tiskano pod naslovom: »Traicte de la marcandise et du parfait marchand, disposé en quatre livres. Traduict de l'Italien de Benoist Cotrugli Raueau, par Jean Boyron. Oeuvre très-nécessaire a tout Marchant. I Lyon, par les héretiers de François Didier. 1582.«

Drugo talijansko izdanje izašlo je 29 godina iza prvoga: »In Brescia MDCII. Appresso Comino Presegni«, a izdao ga je

Gio. Battista Bozzola. Djelo je posvećeno »A Francesco Pesenti, Mercante in Bergamo« »Di Brescia alli 20. Luglio 1602.«

U tome djelu sadržano je kratko poglavlje od tri stranice pod naslovom »Del ordine di tener le scritture mercantili«,³² a od ove tri stranice otpada polovica na uvod i na druge općenite napomene. Ono, što Cotrugli navodi o knjigovodstvenoj tehnici i specijalno knjigovodstvenim sistemima tako je kratko, da se može ovdje doslovno citirati u prijevodu. Tu se navodi: »Trgovac mora voditi tri knjige: glavnu knjigu s njegovim indeksom, journal i memorial«, »U journalu navodit ćeš prema redu stvar po stvar, čitav kapital i po tome ga prenosiš u glavnu knjigu«. Cotrugli ne spominje ništa o načinu i vrsti prenosa u glavnu knjigu, a samo dno-stavno knjigovodstvo ne spominje nijednom riječi. U pogledu zaključka ističe: »A na početku svake godine (!) prisposodbit ćeš njegove stavke (t. j. glavne knjige) sa stavkama journala i odatle izvući glavnu bilancu (leudando il bilancione d'esse) time, što ćeš prenijeti sve dobitke i gubitke konta«. Tu spominje prema tome samo zaključenje konta dobitka i gubitka, koji se mogao izvršiti bez općega zaključka, jer se vodio prema metodi računa po partijama. O samom zaključku kaže: »Kad je pomenuta glavna knjiga potpuno ispisana, zaključit ćeš u njoj sve otvorene račune (saldari in esso tutte le partite accesse) time, što ćeš od sviju debet- i kredit-konta na zadnjem listu prema posljednjem kontu sastaviti izvadak (tirando d'esse tutti li resti, si del debito, come anche del credito, all'ultimo foglio appresso della ultima partita). Po tome prenijet ćeš svaki saldo u novu glavnu knjigu na njegov konto«. — U vrijeme renaissance karakterizira komercijalno ili privredno-poduzetničko mišljenje njegova uska povezanost s religioznim i etičkim moralom srednjeg vijeka, koji se nastojalo prilago-

³² V. Vianello: Luca Paccioli nella storia della ragioneria. Messina. 1896, str. 132.

diti novom društvu i novim prilikama. Taj momenat razjašnjuje postanak religiozne trgovačke nauke. Tako primjerice raspravlja Benedetto Cotrugli u drugoj knjizi svoga znamenitog spisa »Della Mercatura et del Mercante perfetto« posve iscrpljivo specijalne religiozne dužnosti trgovca. Posebna poglavlja raspravljaju o misi, molitvama, milostinji, o dozvoljenom i zabranjenom itd.

To su jedine stavke u čitavom spomenutom poglavlju, koje omogućuju uvid u vrst knjigovodstva. Ti su podaci tako mršavi, da Vianello osporava mišljenje da je Cotrugli uopće i pomišljao na sistem dopike.³³ Protiv tih negativnih izvađanja iznesao je Kheil protivno shvaćanje, iz kojega izlazi da je Cotrugli poznao dopiku dvostavnu ili dvostruko knjigovodstvo u njegovoj savršenoj formi i ako se u pomenutim stavkama njegovog spisa ne nalazi

³³ V. Vianello: Luca Pacioli nella storia della ragioneria. Messina. 1896, str. 132.

ništa što je za takav način knjigovodstva značajno. S druge strane smatra Löffelholz,³⁴ da se ne mogu do kraja usvojiti ni tvrdnje Kheil-a, i da se za to ono nekoliko mršavih stavaka iz spisa Cotrugli-a ne može označiti sistematskim prikazom knjigovodstva, i to naročito ako mu se suprotstavi traktat Franjevca fra Luke Paccioli-a.

Uza sve to opstoji historička činjenica da je Dubrovčan Benko Kotruljić zaslužan za privrednu nauku o poduzeću. Sistem knjigovodstva, koji prikazuje Kotruljić, ne razlikuje se mnogo od današnjeg knjigovodstva. Njegova je neproslavljena zasluga, da je među prvima znatveno obradio i preporučivao dvostruko knjigovodstvo, koje je u XIV. stoljeću opstojalo u Italiji (scritura doppia italiana).

³⁴ Josef Löffelholz: Geschichte der Betriebswirtschaft und der Betriebswirtschaftslehre. Alttertium-Mittelalter-Neuzeit bis zu Beginn des 19. Jahrhunderts. Stuttgart. 1935, str. 142.

DR. LAVOSLAV GLESINGER: PRVA MEDICINSKA KNJIGA NA HRVATSKOM JEZIKU (PAVIČEV PRIJEVOD SALERNITANSKIH REGULA).

Površno promatranje razvitka medicinske nauke u toku pojedinih stoljeća pripisuje srednjemu vijeku kudikamo manje značenje nego li ga ovaj na oko neplodni period doista zaslužuje. U poredbi s visoko razvijenom medicinom stare Grčke i Rima znači medicina srednjega vijeka u nekom pogledu doista nazadak, ali kao što općenito polazimo sa krivih pretpostavaka, kad ocjenjujemo sredovječnu kulturu i civilizaciju, tako postupamo i u ocjenjivanju značenja ovog posebnog područja kulturnog nastojanja i stvaranja. Takove su predrasude dovele konačno do toga, da je pojam »sredovječna medicina« postao sinonim za sve ono, što je u medicini mračno, sterilno, neracionalno i reakcionarno.

A da tome nije tako, najbolji je dokaz medicinska škola u Salernu, jedna od naj-

svjetlijih točaka u kulturnoj povijesti srednjega vijeka uopće, a u povijesti medicine napose. Na jednom od najljepših mjesta talijanske obale, u tihom zaljevu Tirenskoga mora, okruženo neopisivim prirodnim ljepotama, razvilo se jedno rasadište medicinskoga znanja i umjeća, koje je stotinama godina oplođivalo čitav Zapad. Daleko natrag, sve do 9. stoljeća, sižu tragovi salernitanske medicinske škole, čiji je postanak obavijen bajkama i legendama. Što je na svim tim pripovijestima istinito, a što je izmišljeno u posljednjih hiljadu godina, to do danas još nije sasvim jasno ustanovljeno, unatoč nepregledne literature o Salernu i njegovom medicinskom učilištu. Sigurno je, da su prirodne ljepote i nadasve blaga klima vrlo rano privukle ovamo bolesnike, koji su na tom blagoslovljenom mjestu tražili

ozdravljenje. Ta je okolnost privukla ova-
mo i liječnike, a kasnije i učenike iz svih
krajeva svijeta.

Medicinsko učilište u Salernu pravom
se smatra pretečom evropskih sveučilišta.
Liječnici i učenici sviju narodnosti preda-
no su se tu posvetili studiju medicinske
nauke i mnogi veliki medicinski naučenjak
djelovao je tu kao učitelj i medicinski pi-
sac. Osobito u 12. i 13. stoljeću doživjelo
je salernitansko učilište neočekivan pro-
cvat. Klasična medicina stare Grčke po-
novno je oživjela u to doba u Salernu, a
tekovine arapske škole, koja je tada bila
na vrhuncu svoje slave, našle su putem
Salerna dodir sa Zapadom.

Nije čudo, da su uz takove okolnosti
bili kroz čitav srednji vijek veoma traženi
i cijenjeni liječnici, koji su svoje nauke
svršili u Salernu. Salernitanska diploma
bila je u ono vrijeme najbolja preporuka
i garancija za temeljitu i solidnu medicin-
sku spremu. Ti su liječnici raznosili slavu
Salerna diljem svijeta, a kraj toga mno-
go su pridonijeli širenju medicinske nauke
i stvaranju intenzivnih veza između Sa-
lerna i pojedinih evropskih zemalja. Ta-
kove veze između Salerna i naših kraje-
va postoje također već u srednjem vijeku.
Znademo, da je među liječnicima u sta-
rom Dubrovniku bilo i takovih, koji su
došli onamo iz Salerna: god. 1302. namje-
šten je ondje Magister Ricardus de
Salerno, a tri godine kasnije Magister Pe-
trus Marangius de Salerno. Obo-
jica su primljena u državnu službu na
dvije godine.¹

Djelatnost salernitanske škole proiz-
vela je opsežnu literaturu, koja nam je
ostala sačuvana do danas. Ti literarni pro-
dukti, dijelom anonimnih autora, pružaju
nam živu sliku visokog stepena medicin-
skoga znanja salernitanaca. U tim su dje-
lima obrađena sva područja medicine, od
anatomije i fiziologije, pa sve do kirurgije

¹ Jeremić-Tadić: Prilozi za istoriju
zdravstvene kulture starog Dubrovnika, II. sv.,
Beograd 1939, str. 8.

i higijene. Osobito je obilna farmaceutska
literatura. No među svim tim djelima naj-
interesantniji je jedan medicinski spis u
stihovima, poznat pod imenom »Regimen
sanitatis Salernitanum«, koji sadrži higi-
jenske propise i popularne medicinske
upute. Ta pjesma, štampana u bezbroj
izdanja i prevedena na sve jezike, ima za
nas osobito značenje: ona je prvo djelo
medicinskoga sadržaja, koje je izdano na
hrvatskom jeziku. Analiza toga prijevoda
obećava mnoge nove spoznaje u pogledu
povijesti naše medicine, jer je on ne samo
važan prilog upoznavanju veza između
naše stare medicine i medicine Saler-
na, nego je i interesantan dokumenat s
gledista medicinske literarne historije, ko-
ji zaslužuje u mnogom pogledu našu
pažnju.

No prije nego li pristupimo opisu i
analizi prijevoda, treba da kažemo neko-
liko riječi o samom originalu ovoga djela.

»Regimen sanitas Salernitanum«, po-
znat također pod imenima »Schola Saler-
nitana«, »De conservanda bona valetu-
dine«, »Flos medicinae«, »Lilium medi-
cinae« i t. d., potječe iz 12. stoljeća, dakle
iz vremena najvećega procvata salernitan-
ske škole. To je pjesma, spjevana na la-
tinskom jeziku u leoninskim stihovima, t.
j. heksametrima i pentametrima sa sro-
kom u sredini i na kraju. Prvo izdanje,
koje je izdao čuveni liječnik Arnaldus de
Villanova, sadrži 364 stiha, no tije-
kom vremena znatno je prošireno ovo dje-
lo dodavanjem daljnjih stihova, tako da
neka kasnija izdanja sadrže i desetero-
struki broj stihova (na pr. Ackermannovo
izdanje iz god. 1790. sadrži 3526 stihova!).
Broj različitih izdanja (sa komentarom i
bez njega) vanredno je velik. Chou-
lant² je god. 1841. nabrojio 141 izdanje,
— danas ih poznajemo barem 300. Još go-
dine 1869. štampano je jedno njemačko
izdanje u Düsseldorfu! Knjiga je prevedena
gotovo na sve jezike, pa čak i na neke

² Choulant: Handbuch der Bücherkunde
für die ältere Medizin. Leipzig 1841. Str. 267.

dijalekte: postoje prijevodi na njemački, francuski, engleski, talijanski, španjolski, hebrejski, poljski, češki, perzijski, irski, provansalski jezik, pa nije čudo, da je djelo, makar i nešto kasno, prevedeno i na hrvatski jezik.

Po početnom stihu »Anglorum regi scripsit tota schola Salerni«³ zaključivalo se, da je djelo napisano po nalogu nekog engleskog kralja. Da li je to bio engleski kraljević Robert, sin Vilima Osvajača, koji je došao god. 1101. u Salerno, da ondje liječi svoju ranu na ruci, nije sasvim jasno, ali ni važno. Isto tako nije poznato, da li je doista autor te pjesme Johannes de Mediolano, čije je ime kao autora navedeno u nekim izdanjima.

»Regimen sanitatis Salernitanum« je neke vrsti medicinska enciklopedija, koja obuhvaća najvažnije podatke iz anatomije, materije medike, higijene, fiziologije, patologije i terapije. Sadržaj je naravski dosta mršav, i to nesamo po našem današnjem shvaćanju, nego i u poredbi s ostalim djelima salernitanske škole. Uza sve to uživalo je to djelo kroz čitav srednji vijek, a dobrim dijelom i u početku novoga vijeka besprimjeren popularitet. Mnogo je tome pridonijela forma, koja je omogućivala lagano pamćenje stihova. Na taj način usćuvala su se i proširile tekovine salernitanske škole, pa ako i jest ovo djelo samo »kvintesenca salernitanske medicine«, kako veli Page l,⁴ ipak ono sadrži i u svojoj zbijenoj formi mnoge istine, koje sve do danas nijesu oborene. Naravski, svi oni stihovi, koji su u toku daljnjih stoljeća pridodani, nemaju nikakove veze sa znanjem salernitanaca. Oni se razlikuju od solidnog i pozitivnog znanja

³ Početni stihovi nijesu u svim izdanjima jednaki. Poznate su slijedeće varijacije: »Anglorum regi scripsit...«, »Anglorum regi conscripsit...«, »Anglicorum regi scripsit...«, »Anglicorum regi conscripsit...«, »Anglorum regi scribit...«. Latinski tekst u Pavićevu izdanju počinje riječima »Anglorum regi scribit...«

⁴ Page l: Geschichte der Medizin im Mittelalter (Puschmanns Handbuch, I. Jena 1902, str. 648).

salernitanske škole isto toliko kao što se razlikuje »umjetno gojena kultura velikog botaničkog vrta od rascvjetale livade na obronku Alpa ili u visoravni Apenina kod Vallombrose« (S u d h o f f⁵).

Salernitanski pjesmotvor, koji je prvi put preveden na hrvatski jezik god. 1768., bio je u našim krajevima poznat već mnogo prije. U zagrebačkim liturgijskim knjigama srednjega vijeka nalaze se higijenska pravila za svaki mjesec, koja upućuju u čuvanje zdravlja u latinskim stihovima. Takova pravila, koja nalazimo i u zagrebačkom štampanom misalu iz godine 1511. i u pavlinskom obrednom priručniku iz god. 1644., bez sumnje se temelje na salernitanskim regulama. I u njima se preporuča umjerenost u hrani i piću, kupanje i puštanje krvi i t. d., a mjestimično podsjećaju ti latinski stihovi i svojom formom na stihove u »Regimen sanitatis Salernitanum«. Profesor zagrebačkog teološkog fakulteta, Dr. D. K n i e w a l d, koji istražuje te stare obredne knjige⁶, svodi doduše postanak tih higijenskih pravila na francuske uzore, ali nema sumnje, da će daljnje prosljeđivanje tih tragova voditi preko Francuske dalje sve do Salerna.

Salernitanske regule našle su kasnije kod nas ulaz i u različite kalendare i kućne knjižice. Osobito 18. i 19. stoljeće bogato je tom vrsti literature, u kojoj se jasno očituju salernitanski uplivi. Jedna takova knjižica pod naslovom »Hižna Knjižica, vu koje vsakojačka vračtva tuliko duhovna kuliko svetska domača zaderžavaju se i t. d.« (Vu Zagrebu 1783., pri Trattneru)⁷, sadrži u poglavlju pod naslovom »Kratki navuk za odersatisze vu zdravju« slijedeće upute:

⁵ Meyer-Steinieg und Sudhoff: Geschichte der Medizin. Jena 1928. Str. 203.

⁶ Usporedi: Esih: Istraživanja prof. Dra. D. Kniewalda... (Obzor, 10. II. 1940). Vidi također Jeremić: Zdravstvene prilike u jugoslavenskim zemljama do kraja 19. veka. Zagreb 1935. Str. 55.

⁷ Kukuljević: Bibliografija hrvatska. Zagreb 1860. Br. 833.

»Hochess biti zdrav, tak chuvajsze od zkerbi, szerditoszt, habajsze nazloba, y turobnoszt, mertuchljivo jech, neszedi dugo pri ztolu, ni drugda iz lenozti: nezpi po poldan, ar budess tesek, besi od nezrednoga ter zvun obroka pilissa vinzkoga, nesadersavaj dugo potreboche pojti od szebe, gdate narava opomina iliti natura: ovak budess napreduvati mogel zdrav vu dneveh y leteh sivuchi veszelo«.

Kome ne upada u oči identičnost tih savjeta sa savjetima salernitanske škole, koja uči:

Si vis incolumen, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graves, irasci crede profanum,
Parce mero, coenato parum, non sit tibi vanum
Surgere post epulas, somnum fuge meridianum.
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Haec bene si serves, tu longo tempore vives«.

Salernitanske regule citira i Mihajlo Kalamar, župnik u Nedelišću, u svom prijevodu knjige »Tractatus de natura ciborum et potus« (Zagrabiae 1796),⁸ pa čak u »Kućniku« Josipa Stjepana Reljkovića dadu se pronaći salernitanski tragovi. Sve to dokazuje, da je »Regimen sanitatis Salernitanum« uživao kod nas isti popularitet kao i drugdje. I prije nego li je štampan kompletan prijevod te čuvene knjige, a i kasnije, citiraju se pojedini higijenski propisi, — znak, da je djelo u originalu bilo dobro poznato. Ipak je Franjevac Emerik Pavić god. 1768. smatrao potrebnim da prevede čitavo djelo na hrvatski jezik i tako je hrvatska književnost obogaćena prijevodom jedne od najpopularnijih knjiga u čitavoj svjetskoj literaturi. Nešto kasno doduše, jer između postanka originala i Pavićeva prijevoda leži čitavih šest stoljeća.

Emerik Pavić rođen je god. 1716. u Budimu (ne u Budvi, kako neki autori pogrješno navode!). Stupio je u franjevački red i živio je po različitim mjestima Slavonije kao hrvatski propovjednik. Napisao je velik broj religioznih djela, a pre-

⁸ Thaller: Povijest medicine Hrvatske i Slavonije od 1770—1850. (Liječnički vjesnik 1926, str. 920).

veo je na latinski dijelove Kačićeva »Razgovora ugodnoga«. Osim toga je spjevao »Nadodanje glavnih događaja Razgovoru ugodnom naroda Slovinskoga«, u kojemu iznosi rad Franjevaca u Slavoniji. Umro je god. 1780.

Pavićev prijevod salernitanskih regula nije nipošto nepoznat. Poznaju ga Šafarik,⁹ Kukuljević¹⁰ i Forko,¹¹ a opširnije govori o njemu Thaller.¹² Iz tih publikacija znademo, da je to prvi prijevod na hrvatski jezik, spjevan u desetercima i da je knjiga štampana u Pešti god. 1768. Forko navodi, da su ti »salernitanski nauci« bili popularni po Slavoniji i da su se mogli još koncem 19. stoljeća naći »kod gdjekojega vriednoga starine župnika seoskoga«. U III. godištu »Zore Dalmatinske« publicirao je Ignat Al. Brlić dijelove Pavićeva prijevoda. Thallerov navod, da je Pavić posvetio svoj prijevod zagrebačkom biskupu, nijesam našao potvrđen, a moram korigirati i njegovu tvrdnju, da je prijevod štampan god. 1763.¹³ Neobično je nadalje, da Forko navodi slijedeći naslov prijevoda: »Flos medicinae, auctore Joanne de Mediolano« iliti »Skorup od likarije iliti Salernitanski nauci«, dok je na primjerku zagrebačke sveučilišne knjižnice, kojim sam se ja služio, označen samo latinski naslov Da Forko nije označio god. 1768. kao godinu štampanja, morali bismo pomisliti, da postoje dva različita izdanja: jedno iz god. 1763., a drugo iz god. 1768. Konačno potiče Thaller pitanje, koju od mnogobrojnih varijanata salernitanskih regula je Pavić preveo na hrvatski jezik. Ova će studija odgovoriti i na to pitanje.

⁹ Šafarik: Geschichte der illyr. und kroat. Literatur. Str. 192.

¹⁰ Kukuljević: loco citato, br. 1395.

¹¹ Forko: Crtice iz slavonske književnosti u 18. stolj. Osijek 1884. Str. 24.

¹² Thaller: loco citato, str. 455.

¹³ U jednoj svojoj kasnijoj publikaciji (»Od vrača i čarobnjaka do modernog liječnika«, Zagreb 1938, str. 180) korigirao je Thaller ovu tvrdnju, te navodi ispravnu godinu izlaženja 1768.

Pavićev prijevod štampan je u formatu male osmine i obuhvaća 61 stranicu. Na prvoj stranici nalazi se slijedeći naslov:

Flos
MEDICINAE
sive
Scholae Salernitanae
de conservanda
Bona valetudine
Praecepta metrica
Auctore
JOANNE DE MEDIOLANO.
Recente interpretatione
Illyrica, sive Dalmatica
Rythmice illustratus
Anno 1768.
Cum permissu Superiorum
Pestini
Typis Eitzenbergerianis

Na drugoj stranici nalazi se moto:

»Vivere naturae si convenienter amarent
Mortales, medica nil opus esset ope«,

Na trećoj je stranici početak posvete »perillustri ac gratiosissimo domino Joanni Paviano vics, Liberae, Regiae ac Metropolitanae Urbis Budensis actuali Ordinario Notario, nec non per Inclytum Hungariae Regnum utriusque Juris Jurato« i t. d. Sama posveta (na latinskom jeziku) zaprema 4. i 5. stranicu. U donjem desnom kutu na 5. stranici nalazi se potpis prevodioca: »Humillimus servus P. E. a B.«, štampan posve sitnim slovima. Valja istaknuti, da se ni na jednom mjestu u čitavoj knjizi ne nalazi ime prevodioca, no nema dvojbe, da spomenuti inicijali znače »Pater Emericus a Buda«.

Na 6. stranici počinje konačno sam tekst, koji je podijeljen u 101 poglavlje. Svako poglavlje ima na čelu latinski naslov, iza toga slijedi originalni latinski tekst, zatim naslov na hrvatskom jeziku i konačno hrvatski prijevod teksta. Tekst prvoga poglavlja dakle glasi ovako:

Caput I.

De animi pathematis, et remediis quibusdam generalibus

Anglorum Regi Scribit Schola tota Salerni:
Si vis incolumen, si vis te reddere sanum,
Curas tolle graves, irasci crede profanum;
Parce mero, coenato parum, non sit tibi vanum

Surgere post epulas, somnum fuge meridianum
Ne mictum retine, nec comprime fortiter anum.
Haec bene si serves, tu longo tempore vives.

Od uregjenja dussevnog, i niki opcheni Likariah.

Privedromu Kralju Anglexkom
Iz Salerna Skula pisse svomu:
Ako xeliss vazda zdravo biti,
I k-otomu za dugo xiviti,
Od goleme brige i ljutine
Csuvati se valja do istine.
Vina vazda valja mallo piti,
Za terpezom dugo nesiditi,
A po rucsku nevalja spavati,
Nit u sebi vode zaderxati.
Ni vitrove derxat nevaljade
Kako nassa mudra skula znade.
Ova ako usktiess csiniti:
Zdravchess biti, i dugo xiviti.

Si tibi deficient medici, medici tibi fiant
Haec tria: mens hilaris, requies, moderata diaeta

Ako nemass na ruku likara,
Koi zdrava od bolesnog stvara:
Ova troia imadess obrati;
Veseloti valjade stajati,
Opocsivat, i osridnje jisti,
I takochess zdrav uvike biti.

Prijevod je dakle dosta slobodan, sroku za volju uzima si prevodilac mnogu slobodu, a osim toga nije prijevod uvijek ni vjeran s obzirom na smisao. Tako na pr. nije točan prijevod 3. poglavlja, koje glasi u originalu:

De Diurno sive meridiano somno.

Sit brevis aut nullus tibi somnus meridianus,
Febris, pigrities, capitis dolor, atque catarrhus.
Haec tibi proveniunt ex somno meridiano.

Pavić prevodi ovo poglavlje:

Od sna popodnevnjeg.

Spavat valja kadse mraecnost stissta,
Posli podne mallo, ili nissta
San podnevnji ova tebi stvara:
Bolest glave oko tebe ssara;
Teb nazeba, linost i groznica
Pocsme stiskat oko cxigerica.

I na drugim mjestima mijenja Pavić smisao za volju sroka i ritma. On dodaje samovoljno riječi, pa i čitave rečenice, koje doduše ne mijenjaju smisao, ali su originalu strane. Tako na pr. u 13. poglavlju:

De Aere.

Lucidus ac mundus sit rite habitabilis aer,
Infectus neque sit, nec olens faetore cloacae.

Anatomija

cerebrum	mozak
crines	kose
dentes	zubi
glandes	xlizde (žlizde)
ilia	criva
medulla	kostni mozak
ren	bubreg
saliva	pljuvka
sanguis	kerv
sperma	simesse (simešće)
splen	siezina
stomachus	xeludac (želudac)
testiculus	tassac (tašac)
urina	voda
vena	xila (žila)
venter	terbuh, xivot (život)

Patologija

acutus	jak
caducus	malkaduk
cholera	potavna pervesica (krvčica)
colica	zavianje
febris	groznica
hydrops	vodobolja
lumbricus	glistica
melancholia	sumornost
nausea	grostenje
phlegmaticus	vloxovit (vlažovit)
phthisis	suha bolestica
spasmus	gers (gerč)
tinnitus aurium	zvonjava u ussima
tremor	dertanje
tumor	otok
tussis	kassalj
virus	otrov

Botanika

allia	bili luk
anisum	slatki kopar, sej
caulis	kupus
cepa	cerveni luk
cerasus	trissnja (trišnja)
chaerifolium	kerbljika
chelidonia	zlatich (zlatič)
crocus	ssafran (šafra)
enulla campanum	botan
ficus	smokva
foeniculus	kopar, morac
hyoscyamus	svinjski bob
hysopus	sipanta
lavendula	spikinarda
malva	sliz
mentha	metvica vertna
mespilum	musmula (mušmula)
nasturtium	ren
passula	suho groxgijce (groždice)
persicus	briska
petroselinum	perssin (peršin)
piper	biber
prunus	ssljiva (šljiva)
pulegium	metvica sitna
pyrus	krusska (kruška)
porrum	porrluk
racemus	grozd
rapa	ripa
raphanus	rotkva
ruta	rutvica
salix	verba
salvia	xalfia (žalfija)
sinapis	gorussica (goruška)

urtica	kopriva
verbena	sporiss (sporiš)
viola purpurea	ljubica

Danas je teško prosuditi, kolik je popularitet stekao Pavićev prijevod salernitanskih regula. Tadanjoj inteligenciji nije taj prijevod bio potreban, jer u ono vrijeme (sredina 18. stoljeća) dali su školo-vani ljudi prednost latinskoj knjizi, dakle originalu. No već po samom svom sadržaju bilo je to djelo namijenjeno najširim slojevima pučanstva i vjerojatno je u tim krugovima Pavićev prijevod polučio pozitivan uspjeh. Svakako je moralo biti od koristi za narodno zdravlje izvršivanje propisa kao što su ovi:

»Kad ustaness, vodom ruke smocsi,
I operi zatim obe ocsi,
Pak pojasak oko sebe stegni,
I hodechi sve tilo protegni.
Kose cseslaj, i zube protari,
Mozak kripe te recsene stvari«.

»Jist u vecser mlogo dobro nije,
Ssto savisse jeste, ono gnije,
Za moch nohom vazda lagan biti,
Pri vecseri valja mallo jisti«.

»Svitao, i csist zrak imade biti,
Gdi pribivass, i xeliss ziviti«.

»Dvi koristi pranje ruku daje,
Kadanose od jisscha ustaje:
Ruke csisti, i vid pokripljuje,
Valja zato csesto dase sstuje«.

Sigurno su te regule imale povoljan upliv i u pogledu puštanja krvi, koje se u ono vrijeme provodilo bez mjere i bez kritike. Važno je, da su u salernitanskim regulama postavljene točne indikacije za ovaj zahvat, pa je ova knjiga sigurno spriječila gdjekoju nepotrebnu ili čak kontraindiciranu flebotomiju. Opisujući simptome punokrvnosti (»Zlamenja mloxine kervi«), veli Pavić:

»Od mloxine kervi obraz gori,
A i ocsi ona verlo mori.
Texi tilo, i xila udara,
Zato bolu poveliku stvara.
Xedni jesu, a i zatvoreni,
Sni su njima vazdare cerveni.
Sladke pljuvke, i suhog jezika
Gorka slatka jesu njima slika«.

Dalje imade točnih uputa o indikacijama flebotomije u pojedinim odsjecima života (»Od Pusschanja kervi, i najpri od vika, u koise ima pusstat«), o pojedinim mjesecima, u kojima se valja čuvati flebotomije (»U koje Misece dobro i zlo jeste kerv pusstati«), o kontraindikacijama (»Od priprikah pusstanja kervi iz xilah«), o osobitim mjerama kod puštanja žile (»Kojase imadu u vrime pusschanja kervi obsluxiti«), o djelovanju flebotomije (»Od nikih koristih pusschanja kervi«), o tehnicima flebotomije (»Od nacsina sicsenja xile«), o postupku poslije samog zahvata (»Sstose posli pusstanja kervi imade csiniti«), o mjestu i količini krvi i t. d. Zacijelo su to vrlo korisne upute, koje su bile u ono vrijeme i te kako potrebne. Isto tako koristan je opis farmakološkog djelovanja pojedinog ljekovitog bilja, koje se u ono vrijeme u našem narodu još više upotrebljavalo nego danas.

U jednom jedinom pogledu mogao je Pavićev prijevod više škoditi nego li koristiti, i to u pogledu užitka vina. Autor salernitanskih regula bio je u tom pogledu nesamo vrlo širokogrudan, nego je štaviše preporučio užitak vina kao potreban za uščuvanje zdravlja. U Pavićevom prijevodu nalazimo slijedeće stihove, koji su zacijelo stekli velik popularitet:

Od vlastitosti dobrog vina.

Vina miris kussaj, i slatkochu,
Boju motri, i istu csistochu.
Ako xeliss dobroga imati,
Pet potribno jeste tebi znati:
Jako, lipo, ljupko, frissko, ladno,
Za tebeje to vino prikladno.

Od biloga, i slatkoga vina
U csoviku naraste debljina.

Od crvenog vina.

Vina mlogo piti crvenoga
Ti neimass korist od istoga,
Jerse xivot po njemu zatvara,
I glas mutan od istoga stvara.

Od savissjeg picha vina.

Kadti hudi piche vecserassnje,
Napigase svitlosti sutrassnje,
Tadche tebe isto izlichiti,
Kojetije hotilo sskoditi.

Od lipsseg vina.

Bolje vino bolju viaxnost daje,
Černo vino linost uzmlouxaje
Csisto, staro, tanko, gasno piti
Valja tebi, i nepriverssiti.

Od ispravljenog picha.

Kad xalfiu metness u csassicu,
I priloxiss njoj travu rutvicu,
I k-otomu cvitak od ruxice,
Ternu radost od tvoje kervcsice.

Od grostenja.

Morsku vodu s vinom valja piti,
Da se komu pristane grostiti.
i t. d.

Po salernitanskim regulama upravo je škodljiv užitak obične vode:

Pit pod jisschem samu ladnu vodu
Jeste csinit samom sebi sskodu;
Jer xeludac od nje ostudeni,
A jecxekse u njem oderverni.

Prijatelji dobre kapljice našli su u toj knjizi opravdanje za upotrebu alkohola kao lijeka i profilaktikuma par excellence. Pavićevi stihovi zacijelo su se često citirali u veselim društvima, kao što su bili kroz stoljeća popularni latinski stihovi originala:

Inter prandendum sit saepe parumque bibendum,
Ut minus aegrotas, non inter fercula potes.
Ut vites poenam, de potibus incipe coenam.

Autoritet Salerna bio je u 18. stoljeću kudikamo slabiji nego li u srednjem vijeku. U pogledu vina međutim nije taj autoritet bio nimalo pokoleban, a i danas su salernitanske »regulae bibendi« možda još jedino, što je u narodu preostalo od nekadašnje slave Salerna.

Preostaje nam još, da ustanovimo, koje je latinsko izdanje podloga Pavićeva prijevoda.

Pojedina latinska izdanja razlikuju se među sobom u glavnom po broju stihova, nadalje po tome, da li je naznačen autor ili nije, zatim po samom naslovu i konačno po tome, da li imaju komentar ili ga nemaju. Izdanje, koje je preveo Pavić, ima ove karakteristike:

1. broj stihova (latinskih) iznosi 393,
2. kao autor je naznačen Joannes de Mediolano,

3. naslov glasi »Flos medicinae sive Schola Salernitana«,

4. komentara nema.

ad 1. Broj stihova u pojedinim izdanjima izvanredno varira, kao što je već gore spomenuto. Njihov se broj kreće između 364 i 3526. Po broju stihova najbliže je Pavićevom izdanju frankfurtsko izdanje od god. 1538. (ed J. Curio).¹⁴ To izdanje ima 394 stiha, dodan mu je komentar Arnaldusa de Villanova, a naslov mu glasi »Conservandae sanitatis praecepta saluberrima«. Prema ovom izdanju štampana su mnoga druga izdanja.

ad 2. Ime Joannes de Mediolano nalazi se prvi put na izdanju štampanom u Haagu god. 1649. (ed. Zachar. Sylvius).¹⁵ To se izdanje oslanja na gore spomenuto Curionovo izdanje, te ima također 394 stiha i komentar. Naslov glasi »Schola Salernitana, sive de conservanda valetudine praecepta metrica, autore Joanne de Mediolano«. Ovo je jedno od najpoznatijih izdanja, koje je vrlo često preštampano s komentarom i bez komentara, u latinskom originalu i s paralelnim prijevodom na drugim jezicima. Najpoznatiji ponovni tisci toga izdanja jesu: Roterodami 1657, Aquisgrani 1660, Viennae 1660, Roterodami 1667, Hag. Comit. 1683,

¹⁴ Choulant: loco citato, str. 272.

¹⁵ ibidem: str. 276.

Aboae s. a., Ratisbonae 1711, Argentorati 1712, Lipsiae 1714, Ratisbonae 1722, Augustae Vindelicorum 1753 i t. d.

ad 3. Prvi dio naslova (»Flos medicinae«) potječe vjerojatno od samoga Pavića. Pod tim imenom bile su salernitanske regule poznate, ali ni na jednom poznatom izdanju nije taj naslov štampan.¹⁶ Važan je za nas drugi dio naslova (»Scholae Salernitanae de conservanda bona valetudine praecepta metrica«). Taj naslov odgovara pojedinim izdanjima, koja se oslanjaju na Sylviјеvo izdanje iz god. 1649. (vidi gore pod 2).

ad 4. Postoje brojna izdanja bez komentara, tako da ovaj kriterij nema onoliko važnost kao ostali kriteriji. Osim toga je lako moguće, da je izdavač izostavio komentar, ma da se poslužio komentiranim izdanjem.

Na osnovu svega toga možemo reći, da se Pavićevo izdanje salernitanskih regula oslanja na Sylviusovo izdanje, štampano u Haagu god. 1649. Činjenica, da je to izdanje štampano ponovno 5 puta u prvoj polovini 18. stoljeća, dopušta zaključak, da je Pavić upotrijebio jedan od ovih kasnijih pretisaka, koji su mu i vremeniski bili veoma blizi.

¹⁶ U nekim najstarijim izdanjima nalazi se oznaka »Flos medicinae«, doduše ne na naslovnoj, ali na posljednjoj stranici teksta. Tako se na pr. u jednom izdanju bez oznake godine i mjesta štampanja, koje Choulant (loco citato, str. 267) drži prvim štampanim izdanjem, nalazi na 83. stranici stih: »Hoc opus optatur quod flos medicinae vocatur«.

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ

III.

Beogradska »Politika« br. 11541 od 21. juna 1940. donosi članak »Uredba o izmenama i dopunama Zakona o univerzitetima u banovini Hrvatskoj«, koji prenosimo u cijelosti, ostavljajući piščev pravopis:

Uredba o izmenama i dopunama Zakona o univerzitetima u banovini Hrvat-

skoj od 22. lipnja (maja)¹ ove godine, izdata od strane Kraljevskih Namesnika i bana, donosi značajnih novina u pogledu organizacije i u pogledu autonomije univerziteta.

Ovom uredbom su ukinuta dva najviša tela: univerzitetsko veće, najviše izborno

¹ Lipanj je juni; maj je svibanj (Op. ur.).

telo i telo koje rešava o najvažnijim opštim pitanjima univerzitetskim i univerzitetska uprava, koja je imala finansisku nadležnost. Na račun ovih tela proširena je nadležnost senata (sastavljenog od dekana i prodekana) i fakultetskog saveta (čl. 6 i čl. 7). Tako senat postaje najviše telo, a fakulteti dobijaju prema univerzitetu više samostalnosti.

Pored ove reorganizacije, uredba sužava autonomiju univerziteta prema ministru prosvete.² Po ovoj uredbi izbor rektora i dekana od sada potvrđuje ministar prosvete³ (čl. 3 i 4), što ranije nije bilo. Kada odbije jednog kandidata, univerzitetski senat,⁴ odnosno univerzitetsko veće⁵ ne može mu predložiti istog kandidata. Viši disciplinski sud za nastavnike ranije je bio sastavljen od ogromne većine profesora univerziteta (članova senata), sada je sastavljen od većine sudija, i predsednik je sudija. Studentima sudi redovni sudija, kojega ban imenuje od trojice predložjenih od fakulteta, i disciplinsku uredbu propisuje ban.

Nastavnici univerziteta se u načelu biraju na isti način kao do sada. Ali uneta je jedna odredba, po kojoj nastavnici univerziteta mogu biti u svakom momentu stavljeni na raspoloženje. Po čl. 12, ako se ukaže potreba za reorganizacijom ili većom reformom jednog fakulteta, ban će izabrati trojicu profesora koji će vršiti u međuvremenu funkcije fakulteta i spremati predlog reorganizacije ili reforme. Tom prilikom profesori univerziteta gube stalnost i nepokretnost. Kako sam ban ocenjuje kada će se ukazati ova potreba i šta je to reorganizacija i »veća« reforma, to se profesori univerziteta nalaze u jednom nesigurnom stanju.

² Bit će da se radi o Banu banovine Hrvatske (Op. ur.).

³ Kao pod 2.

⁴ Nije tačno: senat ne predlaže, nego samo sprovodi prijedloge fakulteta. Senat sa elektorima je novo tijelo, koje nije dovoljno ovdje spomenuto. Ono bira rektora i to je jedini prijedlog, što ga ovo tijelo podnosi Banu (Op. ur.).

⁵ Univerzitetsko vijeće je ukinuto. Možda se ovdje misli fakultetsko vijeće (Op. ur.).

Reforme u organizaciji univerziteta su sigurno potrebne. O tome smo pisali pre deset godina (u Srpskom Književnom glasniku, 1. juli 1930). Niko neće zažaliti što se ukida veće a još manje što se ukida uprava. Ali tu ima i nekih drugih pitanja, na kojima se uredba imala da zadrži. Jedno se tiče vođenja finansija i, specijalno, upravljanje zadužbinama. I drugo je način izbora nastavnika univerziteta. Ostavljajući prvo po strani kao manje važno, istaći ćemo da je trebalo pokušati da se uvede jedan drugi sistem izbora nastavnika. Jedan sistem, bar za nas pravnike, koji bi garantovao najveću objektivnost i time najbolje regrutovanje univerzitetskih nastavnika, bio bi da pri biranju, na jedan ili drugi način, pored fakulteta, učestvuju profesori jedne struke sa svih istosrodnih fakulteta. U tome sistemu bismo mogli sarađivati sa Hrvatima i Slovencima bar u tome smislu, što bismo bili dužni da čujemo mišljenje o kandidatima i njihovih stručnjaka, a oni mišljenje naših.

Ova uredba nije ukinula autonomiju univerziteta i to nije ni mogla, jer bi to bilo neustavno, pošto i sadašnji ustav garantuje slobodnu nastavu i nauku (što se ne može izvesti bez autonomije). Ali ona je suzila tu autonomiju, i to osetno.

Nije naše da ispitujemo da li je bilo opravdano i oportuno da se u banovini Hrvatskoj donese jedna ovakva uredba — to je stvar samih Hrvata. Međutim, kada se sudi o ovoj stvari, ne treba ispustiti iz vida da je donošenje uredbe o banovini Hrvatskoj, kojom Hrvatska dobija autonomiju, jedan istoriski datum za Hrvate, posle kojega je prirodno mogla doći opšta reorganizacija administracije. Što se tiče nas Srba, stvar nam izgleda ovako:

Ako ima stvari, o kojima se može diskutovati (na primer sastav univerzitetskih sudova), ima stvari o kojima se ne može diskutovati. Poznavajući potrebu reorganizacije univerziteta, mi ne možemo priznati potrebu sužavanja autonomije univerziteta. Autonomija univerziteta je

naša tradicija, specijalno u Srbiji, i ona je nesumnjivo dala dobrih rezultata. Nema ustanove koja se ne može kritikovati, prema tome može se kritikovati i univerzitet. Ali ako on za vreme pokazuje izvesne nedostatke, još veće bi pokazao bez autonomije, kada potpadne pod uticaj političkih činilaca. U našoj zemlji je uopšte potreba osloboditi ovog uticaja koliko je to moguće i naše činovništvo, i pre svega naše sudstvo. I nikakvog smisla nema dirati u naše univerzitete. Naš univerzitet je bio van svake politike i svakog režima, služeći državi i narodu. Ako mu se može što zameriti u tom pogledu, to je što se možda mali broj interesovao za javna pitanja i uzdržavao se od intervenisanja u izve-

snim momentima, kada bi ona verovatno imala blagotvornog uticaja. Univerzitet je više nego ikad postao politički neutralan.

Pitanje ima i jednu drugu stranu. Primer ove uredbe pokazuje da valja što pre doneti uredbu koja će sadržati opšta načela prosvetne politike. Svjesni velike važnosti jedinstva duha u vaspitanju naše omladine, u celoj našoj državi, mi smo od samog početka pisali da valja doneti takvu jednu uredbu. Ovako se može desiti da se država nađe pred svršenim činovima i da tek po cenu neprijatnosti, katkad i većih, uspe da se u banovini Hrvatskoj menjaju izvesni propisi.

Dr. Đorđe Tasić.

IV.

Beogradski tjednik »Napred«, kome je urednikom prof. Univerziteta dr. Mihailo Ilić, donosi u God. III. br. 61 od 17. jula 1940. na str. 5. članak pod naslovom: »Reforme zagrebačkog univerziteta i univerzitetska autonomija«, koji prenosimo u cijelosti, ostavljajući piščev pravopis:

»Niz uredbi kojima se reguliše život banovine Hrvatske, dopunjen je ovih dana jednom značajnom uredbom o izmenama i dopunama Zakona o univerzitetima. Njom su predviđene duboke i dalekosežne reforme u organizaciji i životu Univerziteta u Zagrebu. Najvažnije od tih reformi osetno zadiru u sam princip autonomije koji leži u osnovi postojećeg Zakona o univerzitetima.

U čemu se sastoje glavnije reforme predviđene novom uredbom? Pre svega, čl. 2. Uredbe, osetno je izmenjen sastav univerzitetskih vlasti time što je ukinuto univerzitetsko veće. Kao što je poznato, univerzitetsko veće, sastavljeno od redovnih profesora svih fakulteta, pretstavlja najviše univerzitetsko telo sa širokim kompetencijama, naročito u pogledu izbora rektora i profesora pojedinih fakulteta. Te su kompetencije novom uredbom prenete delom na univerzitetski senat (sastavljen od dekana i prodekana svih fakulte-

ta), delom na jedno novo telo sastavljeno od senata i izabраниh delegata pojedinih fakulteta, čiji je jedini zadatak da vrši izbor rektora. Time je dosadanje pravo skupa svih redovnih profesora univerziteta da biraju rektora, kao i da potvrđuju ili odbacuju izbore novih profesora vršenih po pojedinim fakultetima, preneto na uža tela u kojima učestvuje samo ograničen broj članova univerziteta (dekan, prodekan, delegati fakulteta).

Ali, to još nije sve. Po dosadašnjim uredbama univerzitetskog zakona izbor rektora koji vrši univerzitetsko veće, i izbori dekana koje vrše fakulteti, spadaju u isključivu nadležnost univerziteta. Po novoj uredbi, izbor rektora i dekana punovažan je tek kad ga odobri Ban, koji može izbor i odbaciti, u kom slučaju se otklonjeno izabrano lice ne može ponovo birati.

Ovom značajnom novinom, jedno nesumnjivo autonomno pravo univerziteta preneto je na bansku vlast. U suštini izbor rektora i dekana koji će biti vršen od strane odgovarajućih univerzitetskih tela, ima vrednost jednog običnog predloga, koji može ali ne mora biti uvažen.

Još su dalekosežnije odredbe čl. 12 nove uredbe. One daju pravo banskoj vlasti da u slučaju »potrebe reorganizacije ili veće reforme pojedinih fakulteta« može staviti na raspoloženje sve nastavnike fakulteta; eventualni ponovni izbor nastavnika na raspoloženju vrši telo od tri profesora koje postavlja Ban i na koje prelazi nadležnost čitavog fakultetskog saveća. Ovakva jedna radikalna odredba, iako po formi čisto uslovna, u stvari svodi zakonom obezbeđenu stalnost univerzitetskog nastavnog osoblja na minimum. — Stvarno, prema novoj uredbi jedva može biti govora o stalnosti profesorskog položaja na zagrebačkom univerzitetu, kad se banskoj vlasti daje pravo da u nedovoljno jasno preciziranim slučajevima »reorganizacije ili veće reforme« može već postojeće izabrano nastavno osoblje staviti na raspoloženje.

Još jednu reformu koja proističe iz nove Uredbe, vredi istaći. Članom 1 Uredbe, pojedini fakulteti su proglašeni pravnim licima. To dosada nije bio slučaj, pošto je po dosadanjim odredbama univerzitetskog zakona pravnim licem smatran univerzitet kao celina. Ta odredba, pokraj one o ukidanju univerzitetskog veća povlači za sobom slabljenje jedinstva univerziteta kao celine, pošto se fakultetima daje, u odnosu na univerzitetsku celinu, znatno veća samostalnost.

Mi ne možemo znati koji su razlozi diktovali ovakve izmene u postojećem Zakonu o univerzitetima, u odnosu na zagrebački univerzitet. Da se potreba za reformama na našim univerzitetima, kao i na

mnogim drugim univerzitetima u razvoju, može jednog trenutka nametnuti kao nužna, izgleda sasvim logično i prirodno. Pitanje je u tome da li se reforme u složenoj životu takvih tela kao što su univerziteti, mogu vršiti spolja, od strane drugih vlasti, ili pak iznutra, sopstvenim autonomnim snagama samih univerziteta. Dosada su univerzitetima svih zemalja zakoni uvek davali široke autonomije, u čijem se okviru slobodno razvijao univerzitetski život. Beogradski univerzitet na pr. rođen je sa punom autonomijom u kojoj se neprekidno razvijao i koja je s njim organski srasla, tako da se od nje ne bi morao odvojiti bez sudbonosnih posledica po dalji razvitak. Osnovno načelo univerziteta, slobodno izražavanje naučnog mišljenja, može biti zadovoljeno samo u punom autonomnom okviru celokupnog univerzitetskog života. Čak i onda, kada momentane prilike na jednom univerzitetu nužno nalažu veće reforme, jedina garancija da će takve reforme moći uspešno biti sprovedene, jeste puna univerzitetska autonomija. Svaki pokušaj spolja, čak i kad je dobronameran, remeti samo biće univerziteta i nije nimalo izvesno da li će uroditi plodom.

Ali je isto tako izvesno da autonomija stavlja na univerzitete i njihove članove krupne odgovornosti. Uspešan razvitak univerziteta zavisi u prvom redu od njegovih članova; ako univerziteti sami, svojim sopstvenim snagama nisu u stanju da u slučaju potrebe reorganizuju svoj sopstveni život, nikakve reforme spolja ne mogu pomoći.

V.

Iz članka »Preuređivanje sveučilišta — oduzimanjem autonomije« od prof. dr. Stj. Zimmermanna, donijeli smo u prošlom broju izvadak, koji govori o autonomiji sveučilišta. U vezi s gornja dva članka donosimo iz istoga članka izvadak, koji govori najviše o preuređenju sveučilišta:

Potrebu preuređenja, reorganizacije ili veće reforme ima pred očima i nova

»Uredba o izmjenama i dopunama Zakona o univerzitetima« od 22. lipnja 1940.

Čl. 12 uređuje, da se reorganizacija fakulteta provodi na taj način, da ban postavlja iz dotičnog fakulteta vijeće od tri lica. Na to vijeće prelazi čitava nadležnost fakultetskog vijeća. Ban imenuje jednoga od te trojice dekanom. Ta trojica

predlažu izravno banu svoje predloge o preuređenju. — Tako Uredba.

Fakultetsko vijeće čine svi profesori jednog fakulteta. Njima je na brizi naučna izgradnja fakulteta, njegova organizacija, izbor nastavnčkih lica i drugo što se odnosi na nutarnju strukturu dotičnog fakulteta. Vijeće odlučuje o tome, što će se učiti i tko će učiti. Odlučuje o tome, tko će biti dekan. Vijeće ima pravo samoodlučivanja ili autonomiju. — Tako je bilo dosad po Zakonu.

Fakultet je svojom autonomijom podređen akademskom senatu, gdje su predstavnici svih fakulteta. Tako autonomija čitavog sveučilišta postaje sama sebi regulativ: dio je podređen cjelini, da se postigne maksimum vjerojatnosti ispravnog služenja autonomijom u pojedinim fakultetima. Mogao bi na pr. fakultet predlagati za profesora takvo lice, koje svojom naučnom spremom nije doseglo ni onaj stepen, koji se na prvorazrednim sveučilištima iziskuje za postignuće doktorata, ili možda jedva tek za habilitaciju. Mogao bi neki fakultet predlagati i takovo lice, koje ne pruža dovoljnog jamstva da svoj nastavnčki položaj neće zloupotrebljavati u neke propagandističke svrhe. U takvim je slučajevima senatu pridržana nadležnost, da donosi odluke i protivno fakultetu. Ovom se nutarnjom organizacijom sveučilišta provodi sve, što god se odnosi na uređenje sveučilišta.

To je sad prestalo. Autonomija je ukinuta. »Ako se ukaže potreba reorganizacije« — kaže čl. 12 — prestaje autonomija. Kome će se ta potreba ukazati? Zar fakultetu? Kad bi tako bilo, očito ne bi ban mimo fakulteta, sa trojicom i na njihov predlog, provodio reforme. To je tako jasno, da bi samo uslijed pomanjkanja logike ili nečeg drugoga bio netko kadar izjaviti, da se taj član Uredbe može vrlo nepovoljno tumačiti za autonomiju našeg sveučilišta. On se jedino tako mora

tumačiti. — Moglo bi se nepovoljno tumačiti pravo odvojenog mišljenja (po čl. 29 O. U. U.), ukoliko vlast može usvojiti takvo mišljenje protivno fakultetskom vijeću. Ali u tom slučaju nije ipak načelno izigrano mišljenje fakulteta, kao što sad biva u smislu nove Uredbe.

Banu je rezervirana vlast, da potpuno mimo i bez fakultetskog vijeća može odlučivati o sudbini fakulteta. Tako je to uređila nova Uredba. Očito je naime, da tri lica, koje ban odabere između deset ili dvadeset profesora u jednom fakultetskom vijeću, ne znače brojčanu potpunost toga vijeća. Svi drugi osim ove trojice prestali su postojati, prestala je njihova nadležnost i prenešena je samo na trojicu. Svi drugi nemaju riječi u pitanju preuređenja svog fakulteta. Ako autonomija nije postala samo jedna pusta riječ, po njezinu značenju imalo bi se ostaviti fakultetima barem taj minimum, da oni sami sebe reorganiziraju ili reformiraju, i to po onim kriterijama koji su njima kao naučnom tijelu rezervirani. Ban se jamačno kani rukovoditi istim kriterijima u svrhu reorganizacije, ali pri tom isključuje sva druga kvalificirana lica osim trojice. Kako pak fakultetsko vijeće ima i drugih poslova koji se ne tiču reorganizacije, to će sjednicama vijeća na mjesto dotadašnjeg izabranog dekana stupiti po banu postavljeni dekan, član vijeća trojice, da sa svojim kolegama raspravlja o svemu drugome, samo ne o reorganizaciji ili o životnim interesima fakulteta.

Ne samo da profesori u vijeću gube pravo odlučivanja o budućnosti svoga fakulteta, nego oni po novoj Uredbi gube stalnost i nepokretnost — također u svrhu preuređenja sveučilišta. Isti naime čl. 12. stavlja van snage posljednji stav u § 19 Zakona o univerzitetima, gdje je određeno da sveučilišni profesori kraljevim ukazom stiču odmah stalnost i nepokretnost u državnoj službi. To je sad prestalo.

DR. VLADIMIR BAZALA: BIBLIOGRAFIJA KNJIŽEVNIH RADOVA KAO PODLOGA
KRITICI NAUČNOG RADA.

U više navrata¹ ukazao sam na već davno utvrđenu i samo rijetkima nepoznatu činjenicu da bibliografija literature služi jedino zato da sustavno i pregledno pribilježi književni i naučni rad svoga područja. Ona zato mora biti sustavna, pregledna i potpuna, a povrhu svega objektivna i iskrena, te sastavljena bez primisli, bez zlih namjera, bez zlobe — dakle: sine ira et cum studio! Donošenje bibliografije — pogotovo tuđe — koja nema ovih odlika, ne može se opravdati niti nekim vlastitim principima, kako sam to već pokazao², a niti navodnim neznanjem, što bibliografija treba da bude, već ovakav posao difamira ugled bibliografa kao naučnog radnika.

Ali bibliografija sama ne znači niti književnu niti naučnu legitimaciju, te po tom što netko može da ukaže na velik broj bibliografskih podataka ne može još da se smatra naučenjakom ili naučnim književnim radnikom, dok se možda tko i usprkos maloga broja književnih radova, ali velike kvalitete, ima ipak takovim smatrati. Naučnu vrijednost ili kvalitetnu valjanost književne produktivnosti ne prosuđuje, dakle, sama bibliografija, pa ni najpotpunija, nego tek kritika njezinoga sadržaja. Ta će, dakako, biti to istinitija i objektivnija, što je i bibliografija potpunija, a ispast će potpuno ili djelomično neobjektivna, a možda i nepravedna, ako se bude služila nepotpunom i neobjektivnom bibliografijom.

Dakle, do velikog broja radnja ne treba mnogo držati, ako im kvaliteta nije na visini i ako ne podnašaju kritike, dok će i

mali broj radova pribaviti naučnu legitimaciju, ako su valjani i naučni. Sjetimo se samo, da su Röntgen i Einstein u kratkim, jedva zapaženim objavama objavili svoja epohalna otkrića! Zato se ni ja ne bi osvrnuo na sam po sebi besmisleni postupak g. prof. dra F. Dursta, kojim je okljaštrio čednu bibliografiju mojih književnih i naučnih radova uz izvještaj medicinskoga fakulteta, u sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933./34.—1938./39. (str. 336), kad upravo u kljaštrenju i nepotpunom donošenju bibliografije mojih radova ne bi vidio njegovu težnju, da ujedno i moj naučni i književni rad prikaže u lošem ili slabijem svijetlu. On je očigledno zamijenio bibliografiju s ocjenom naučnoga rada i misleći da je velik broj radova legitimacija naučnosti, a mali broj bibliografskih podataka ujedno znak slabe naučnosti — naveo uz sve svoje radove, što manje mojih.

Ali, evo, — ja prihvaćam izazov, pa upotrebljavam upravo njegovu bibliografiju,³ da ju podvrgnem kritici, ne bi li pokazao, kako bibliografija i naučna kritika nisu jedno isto i kako njegova velika, neokljaštrjena i potpuna bibliografija još sama po sebi ništa ne znači i tekar kritika na njoj osnovana daje pravi uvid u naučnu djelatnost. Ja nisam kriv, što će se pri tom pokazati, da njegova velika bibliografija ne može izdržati ni male naučne kritike.

Kako g. prof. dr. F. Durst mnogo drži do velikog broja radova, očigledno smatrajući već to naučnom kvalifikacijom, neka pokaže činjenica, da on voli, dapače, da se spominje i veći brojevi rezultat njegovih radova, nego on u stvari jest. Samo jednom. i to u vijesti u dnevniku »Slovo« od 27. IV. 1935. povodom njegovog 60-godišnjeg jubileja, konstatirano je, da se u Godišnjaku sveučilišta za škol. god. 1929./33. nalazi spomenuta samo jedna njegova radnja i zaista ih u to doba i nije više napisao. Ali već u Liječničkom vjesniku 1935. na str. 413, povodom istog jubileja istaknuo je biograf — dobivši podatke iz bliže okolice jubilarca, — da je ovaj dao 50 kazuističkih prikaza, kritika i metoda i sl., a većih je radova poimenično nabrojeno čak — 13! Ali se i taj broj mogao dobiti samo tako, što je jedna

¹ Predgovor »Godišnjaku Hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu za školske godine 1933/34.—1938/39.« Zagreb, 1940. — Predgovor knjizi »Bibliografija književnih radova članova Medicinskoga fakulteta u Zagrebu od početka škol. god. 1933/34. do konca škol. god. 1938/39.« (Knjižnica prijatelja Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu), Zagreb 1940. — Izvještaj o štampanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34.—1938/39. »Alma mater croatica« IV., 1., 21—27., 1940. — Uputa za sastavljanje bibliografije za sveučilišni godišnjak za škol. god. 1939/40., Zagreb, 1. III. 1940. (cirkular). — »Habent sua fata libelli«. Nekoliko riječi o izvještaju Medicinskoga fakulteta i o bibliografiji mojih književnih radova u sveučilišnom Godišnjaku za škol. god. 1933/34.—1938/39. »Alma mater croatica« IV., 1., 42—46., 1940.

² »Habent sua fata libelli«. Nekoliko riječi o izvještaju Medicinskoga fakulteta i o bibliografiji mojih književnih radova u Sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933/34.—1938/39. »Alma mater croatica« IV., 1., 21—27., 1940.

³ Sveučilišni godišnjak za škol. god. 1929/30.—1932/33., str. 187. — Sveučilišni godišnjak za škol. god. 1933/34.—1938/39., str. 333—334. — Liječnički vjesnik LVII., 9., 413., Zagreb 1935.

doslovce ista radnja, pod jedva nešto malo izmijenjenim naslovom notirana najprije kao kongresni referat, štampan u izvještaju jednoga kongresa, a zatim opet kao radnja u jednoj spomenici. K tome je među naučne radnje štampana i znamenita jugoslavenska babička učevna knjiga, koju je izradio zajedno sa g. Stajićem iz Beograda i g. Zalkarom iz Ljubljane, koja i nije naučno djelo za jednog sveučilišnog profesora, a i potpuno je promašena, pa sam o njoj napisao nepovoljnu ocjenu već u Liječničkom vjesniku br. 8. god. 1932., str. 441—444., a i od naše je javnosti tako loše ocijenjena, da je u članku »Jedna zaboravljena škola«, izišlom 23. XI. 1939. u »Hrvatskoj straži« ispravno zahtijevano, da se ova knjiga izbací iz redova hrvatskih školskih udžbenika.

No, ni od stvarnog, a ne umjetno sastavljenog ili umnoženog bibliografskog materijala g. prof. dra Dursta, ako se taj podvrgne kritici, ne će ostati više, nego li tek nekoliko kazuističkih i statističkih prikaza, koje može pomoću kliničkoga materijala i starih protokola napisati svaki početnik. Udžbenika ili priručnika, pa ni manjih djela za studente i nastavu g. prof. dr. Durst nije napisao, pa već to znatno umanjuje njegovu poziciju naučenjaka, profesora i pedagoga. O njegovim pak književnim radovima možemo reći samo ovo:

»Proširene indikacije za carski rez . . .« je radnja, koju g. prof. dr. Durst očito smatra svojom ponajboljom. Ali i o njoj je kritika bila upravo porazna. Izašla je pod naslovom »Romantika u našoj naučnoj literaturi« u časopisu »Lekar« (VIII, 179, 3, Beograd 1934.). Što više, pojedini dijelovi te »naučne radnje« izazivlju zgražanje nad nepoznavanjem literature i nenaučnim stilom radnje. Za ilustraciju toga navodim činjenicu. doduše već poznatu, ali samo užem krugu stručnjaka iste struke, a nije potrebno zadržati ju samo u tom krugu: na jednom se mjestu (str. 232) g. Durst ruga inostranim ginekolozima, kako pristupaju olako operaciji carskoga reza i navodi, da je jedan od njegovih asistenata na svom putovanju u inostranstvu doživio slučaj, gdje je kod jedne žene započeta operacija carskoga reza, ali kod otvorenog trbuha, a srećom još neurezane materice dijete se rodilo normalnim putem. Međutim je takav slučaj poznat već od god. 1913. i nije posljedica olakog pristupanja operaciji carskoga reza, već se pripisuje djelovanju lumbalne anestezije! Ruganju nema ovdje mjesta, a bahati ton pri opisivanju takovih slučajeva, koji je uvrije-

žen na klinici g. Dursta, ne pristaje u radnje naučnoga karaktera. Iznošenje pak takovih slučajeva kao loših primjera pokazuje potpuno nepoznavanje literature i nepoznavanje djelovanja lumbalne anestezije u porodništvu. Dobro bi bilo, da g. Durst o tom pročita radnju Holzbacha u Zbl. f. Gyn. 1937., kad je već god. 1934., pišući o carskom rezu, o tom slučaju iz god. 1913. i kasnijima, kao i o djelovanju lumbalne anestezije u porodništvu toli malo znao!

Od kad sam ono u svom napisu »Riječ urednika — piscima« (Alma mater croatica II., 10., 263—268., 1939.) — upozorujući na to da naša djela treba stvarno i formalno stilistički usavršavati i usavršiti prije nego li uđu u tisk, — podvrgao upravo ovu radnju g. Dursta kritici u tom smislu, uzevši je kao dokaz kako ne valja pisati i raditi, služi ona kao klasični primjer nesređenosti i stilističkoga galimatijaša.

Radnje: »Vezikovaginalne fistule, Beograd 1934« i »Holelitijaza i graviditet, Lij. vjes. 1933.«, — uopće nisu radnje, već debate, kakovih ima sijaset u našim kongresima i sastancima. Prva je nekoliko riječi diskusije na referat Kojen-Jovanović, notirana u izvještaju toga sastanka među »diskusija«, te nije niti na programu niti u sadržaju sastanka objavljena kao referat ili radnja, a druga je također štampana kao »debata« u jednoj sjednici Zbora liječnika, posvećenoj pitanju žučnih kamenaca.

Radnja: »Ekspektativni princip u modernoj terapiji poroda« je predavanje studentima u Brnu, dakle predavanje iz nastavno-ga područja, gdje se — kako je poznato — ne razvijaju naučni sadržaji. Publicirana je u Československoj ginekologiji (časopisu) i ima oznaku: »Predneseno posluhačum lékarstvi . . .«

Isto je tako radnja »Ruptura uteri imminentis. Eklampsia« jedno predavanje za usavršavanje liječnika i nema naučni karakter. Ja priznajem praktičnu vrijednost ovih radnja, ali naučnu vrijednost im svakako treba osporiti.

Prigodno spomenslovo: »Prof. Wickerhauser kao ginekolog. Lij. vjes. 1938. . . .« izrečeno prigodom proslave 80-godišnjice života dne 22. rujna 1938., niti usprkos općeg poštivanja uglednog liječnika, čovjeka i jubilarca, nije naučna radnja. O njem sam rekao već svoje mišljenje u članku »Habent sua fata libelli«. Osim toga je slavljениk čedan i ne želi ovakovih slava, a slavitelji slave velike svoje učitelje, da bi nešto od velike slave velikih učitelja palo i na male učenike! Prctiv takovih slavljenja, koja bi

trebala da imadu »naučni« biljeg i da daju slaviteljima »naučnu« legitimaciju treba energično ustati.

Napokon, o prof. dru Durstu nije se u našem naučnom svijetu ni prije baš povoljno sudilo. Tako, među ostalim, čitamo, dapače i u svojedobnom uglednom zagrebačkom listu »Slovo«, koje mu je — kao nikome drugome — za vrijeme svog kratkotrajnog izlaženja, — posvetilo članak u tri nastavka pod naslovom »Trostruki jubilej čuvenog ginekologa« dne 27. IV. 1935. ovo:

»Put do univerzitetske katedre nije mu bio lak, bar ne tako lak kao dotadašnji njegovi putevi. Njegovi današnji kolege na fakultetu, koji su imali sreću da prije njega postanu profesori, nisu mu bili svi jednako skloni, pa su njegove naučne kvalifikacije smatrali kao nedovoljne za postizanje redovne profesure na medicinskom fakultetu. Nakon trnovitog puta, na kojem su se — kao uvijek — ukazale uspješnim razne pokretne sile i pobijedile naučniku skrupuloznost tadašnjih gromovnika u medicinskom fakultetu, dr. Durst je postao članom fakulteta i to odmah — kao i većina tadašnjih zagrebačkih medicinskih profesora, kao redovni profesor. Među svojim fakultetskim drugovima on se brzo snašao i igra danas jednu od vodećih uloga, zaboravivši na dojučerašnje neprijatelje, a i ovi su ga pregorili kao nenaučno lice, ne mogavši ni sami ukazati na mnogo vlastitih uspjeha. Tako su se složili.«

»Naučenjačke kvalitete nije uspio rehabilitirati. Očito preokupiran bolničkim poslom, praktičkim radom na tri velika instituta, kumulirajući nepotrebno u svojim rukama tri visoka položaja skopčana s mnogo rada, a dakako i kraj obilne privatne prakse, on je od vremena, kad je proglašen za »nedovoljno naučno lice«, kao sveučilišni profesor napisao doduše nekoliko radova (bit će ih 4—5 u domaćim časopisima; u sveučilišnom godišnjaku 1929-33., gdje se nalazi popis radova nastavnika navedena je samo jedna radnja!), ali ne može da ukaže na veće naučne uspjehe.«

O naučnosti g. prof. dr. Franje Dursta još i ovo sa istoga mjesta:

»Bit će da je slaba naučna reputacija bila uzrokom za jedini dr. Durstov životni neuspjeh, kad je nastojao da ispuni san svih naučenjaka, da postane članom Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, čast koju su mu prijatelji (valjda iz drugih razloga) htjeli pribaviti i koju su neki drugovi njegovi stekli, ali je dr. Durstu izmakla.«

Mislim, da je i to dovoljno, da se g. prof. dru Franji Durstu — i usprkos toga što on nastoji da ukaže na što veći broj svojih, a što manji broj tuđih bibliografskih podataka — od strane naučnih radnika ospori naučna kvalifikacija. Ja to ne bi isticao, kad baš g. prof. dr. Durst ne bi bio jedan od onih, koji sebe precjenjuju, a druge omalovažavaju, pa neka mu ovih nekoliko redaka bude na mišljenje i — opomenu!

RAD PUČKOG SVEUČILIŠTA U ŠKOLSKIM GODINAMA 1938/39. i 1939/40.

Pučko sveučilište započelo je u škol. god. 1938/39. predavanjima 10. listopada 1938. Redovita predavanja su trajala, uz kraći prekid o Božiću, do 5. travnja 1939. Iza svršetka redovitih predavanja bilo je kasnije i nekoliko izvanrednih predavanja. Održano je ukupno 135 predavanja, koje je posjetilo 19.289 slušača. Tako otpada prosječno na jedno predavanje 142.8 slušača.

U školskoj godini 1939/1940. započela su predavanja 16. listopada 1939., a trajala su, uz manji prekid o Božiću i Uskrsu, do 20. travnja 1940. Održana su svega samo 124 predavanja (dakle 11 predavanja manje nego godine 1938/1939.) Dva su uzroka, što je održano 11 predavanja ma-

nje. Jedan što je Uskrs ove godine pao za vrijeme trajanja predavanja, pa ih je tako na nekoliko dana prekinuo, a drugi što su god. 1938/1939. održana i poslije redovitog ciklusa (koji je bio završen 5. travnja) još neka predavanja, koja su održali gosti iz inozemstva, a tih ove godine zbog ratnih zapletaja nije bilo. Ove je godine predavanja posjetilo 17.057 slušača (dakle 2.232 manje nego lanjske godine). Prosječno otpada ove godine na jedno predavanje 137.5 slušača. I tu je kako vidimo broj u prosjeku pao za 5 slušača na jedno predavanje. Taj se smanjeni broj ima svesti na teške ratne okolnosti, koje se urokovale, pogotovo tamo do Božića, nagli pad u posjećivanju svih kulturnih

priredbi. Situacija se poslije Božića nešto izmijenila na bolje.

Uz redovita jednosatna predavanja bilo je održano svake godine nekoliko desetsatnih tečajeva, na kojima su bili sistematski izneseni suvremeni problemi i rezultati pojedinih nauka u opširnijem opsegu. Tako je god. 1938/1939. održano 6 desetsatnih tečajeva i to:

Prof. dr. R. Bujas: Odabrana poglavlja iz psihologije (s eksperimentima) (18 slušača).

Asist. dr. V. Filipović: Aktuelni problemi suvremene filozofije (20 slušača).

Asist. dr. Z. Pregrad: Iz psihotehnike (s eksperimentima) (10 slušača).

Prof. dr. M. Gavazzi i asist. Bratanić: Odabrana poglavlja iz etnologije i hrvatske etnografije (45 slušača).

Tečajevi prof. dr. Bujasa i asist. dr. Filipovića bili su nadopunjeni svaki sa još jednim istoimenim desetsatnim tečajem.

God. 1939/1940. održani su ovi desetsatni tečajevi:

Doc. dr. V. Filipović: Aktuelni problemi suvremene filozofije (11 slušača).

Prof. dr. I. Horvat: Sociologija bilja (za srednjoškolske profesore) (s ekskurzijama) (11 slušača).

Tečaj dra. Filipovića bio je nadopunjen drugim istoimenim tečajem, dok se ostali najavljeni tečajevi nijesu mogli održati, jer se prijavio premalen broj slušača.

Osim redovitih predavanja i tečajeva održana su razgledanja muzeja, galerija i drugih kulturnih spomenika pod stručnim vodstvima. Ta su vođenja bila obično nedjeljom ili blagdanom prije podne. Tako su g. 1938/1939. priređena ova razgledanja:

Muzej za umjetnost i umjetni obrt (30 slušača); Moderna galerija (11 sl.); Arheološki muzej (36 sl.); Zemaljski arhiv (61 sl.); Katedrala (59 sl.); Geološko-paleontološki muzej (13 sl.).

Godine 1939/1940. priređena su ova razgledanja:

23. V. Etnografski muzej (24. sl.); 26. V. Strossmayerova galerija slika (32 sl.); 2. VI. Moderna galerija (20 sl.); 2. VI. Mineraloški muzej (6 sl.); 6. VI. Kulturni spomenici Gornjega grada (66 sl.); 15. VI. Katedrala (57 sl.); 16. VI. Umjetno-obrtni muzej (41 sl.); 23. VI. Arheološki muzej (40 sl.); 28. VI. Kulturni spomenici Gornjeda grada (52 sl.); 30. VI. Državni arhiv (58 sl.).

Nakon mnogo godina ostvaren je ove godine (1939/1940.) opet jedan dio programa našega rada, koji nije mogao jedno vrijeme biti ostvarivan, zbog skučenih ekonomskih, a i drugih prilika. To su — predavanja u pokrajini. — Kad je Odbor P. S. u veljači o. g. primio obavijest, da mu je uvažena molba i da mu se doznačuje odlukom g. Bana Din 19.720 za priređivanje predavanja izvan Zagreba »diljem Banovine Hrvatske«, Odbor je odmah stupio u kontakt sa svim postojećim pučkim sveučilištima u Hrvatskoj (neka su na našu inicijativu tek i osnovana!) i organizirao čitav niz predavanja. I ako je odluka g. Bana bila naknadno zamijenjena sa drugom odlukom, kojom se doznačuje nešto manja svota (samo Din 14.720), Odbor Pučkog sveučilišta nije odustao od voga programa i priredio je sva dogovorena predavanja i to: na Sušaku (2), u Splitu (5), Dubrovniku (4), Mostaru (4), Travniku (2), Slav. Brodu (4) i Novoj Gradiški (1).

Tamo gdje nije bilo odbora za priređivanje pučkih predavanja, bili smo zamolili tamošnja kulturna društva, da ona privremeno preuzmu organizaciju naših predavanja, dok se ne osnuju posebni odbori sa tom svrhom. U mnogim našim pokrajinskim gradovima postoje i danas odbori za priređivanje predavanja, koji su bili osnovani od prošlih režimskih ljudi, pa kako se još nisu mogli akodomirati novo nastaloj političkoj situaciji, a nisu ni likvidirali, to su nam odgovorili na naš poziv za suradnju, da će to moći biti tek slijedeće jeseni, kad se »reorganiziraju«. Dakle u tim se mjestima mora sačekati dok se prilike srede. Obratili smo se s ponudom na sve gradove u Hrvatskoj i svima smo ponudili svoju suradnju i pomoć. Oni s kojima nije suradnja bila moguća sami su je se odrekli, jer mi nismo nikakove uvjete stavljali. Od nekih ravnateljstava gimnazija na koje smo dopise poslali, jer nam nije bilo poznato, da li u mjestu već postoji organizacija za priređivanje predavanja, nismo dobili nikakav odgovor. Mi smo još uvijek u očekivanju njihovih odgovora.

Sa Sušakom gdje je već postojalo Hrvatsko Pučko sveučilište i Splitom gdje je već davno provedena organizacija Pučkog sveučilišta, koje imade i svoju tradiciju, bilo je najlakše stupiti u kontakt. Slavonski Brod je na našu inicijativu osnovano Pučko sveučilište, i to je već ove

godine vrlo lijepo proradilo. Sa Novom Gradiškom je suradnja nešto zapinjala zbog promjena na upravi tamošnjeg već prije nekoliko godina osnovanog Pučkoga sveučilišta, dok su u Dubrovniku, Mostaru i Travniku preuzela privremeno na se organizaciju naših priredbi kulturna društva. U Dubrovniku je tako vanredno spremno organizirao predavanja Hrvatski akademski klub, u Mostaru Hrv. kulturno društvo »Napredak«, a u Travniku Hrv. pjevačko društvo »Vlašić«, koje imade i svoj krasni Hrvatski Dom, u kom je i velika dvorana za predavanja. Danas su već i u Dubrovniku i Mostaru osnovani posebni odbori za priređivanje predavanja. U Karlovcu već godinama radi vrlo dobro organizirano i od tamošnje gradske općine subvencionirano Pučko sveučilište. S njim smo i prijašnjih godina stajali u suradnji. U navedenim mjestima bila su priređena ova predavanja:

U Dubrovniku:

19. IV. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

26. IV. Dr. V. Filipović: Čovjek i kultura.

3. V. Lj. Babić: Leonardo da Vinci (s projekcijama).

10. V. Dr. J. Nagy: Propast Dubrovačke republike i pothvati za njezinu uspostavu.

U Mostaru:

20. IV. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

27. IV. Dr. V. Filipović: Čovjek i kultura.

4. V. Lj. Babić: Leonardo da Vinci (s projekcijama).

11. V. Dr. J. Nagy: Dalmacija i Hrvatska.

U Novoj Gradiški:

2. IV. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

U Slav. Brodu:

17. IV. Dr. V. Filipović: Čovjek i kultura.

24. IV. Lj. Babić: O boji i skladu (Pregled sa hrvatskih seljačkih smotra) (s projekcijama).

1. V. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

8. V. Dr. J. Lončar: Iz röntgenske tehnike (s projekcijama).

U Splitu:

17. IV. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

24. IV. Dr. V. Filipović: Čovjek i kultura.

1. V. Lj. Babić: Leonardo da Vinci (s projekcijama).

8. V. Dr. J. Nagy: Romantika i diplomacija.

15. V. Dr. I. Horvat: Na hrvatskim planinama (s projekcijama).

Na Sušaku:

21. IV. Dr. J. Barada: Hrvatska prošlost u njenim kamenim spomenicima (s projekcijama).

10. V. Dr. S. Batušić: Paolo Veronese, slikar mletačkog baroka (s projekcijama).

U Travniku:

21. IV. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske.

28. IV. Dr. V. Filipović: Čovjek i kultura.

Naši su predavači bili svuda u pokrajini upravo oduševljeno dočekani i od svih smo Odbora zamoljeni, da se predavanja i u buduće nastave. Može se reći, da je moralan uspjeh ovih naših priredbi u pokrajini bio vanredno velik. — Bude li i dalje, makar kao i dosada samo skromne pripomoći Banske Vlasti, a i dobre volje i agilnosti u našim pokrajinskim gradovima, moći će se naša suradnja i u buduće nastaviti. Ona će, nadamo se, i proširiti na sve one gradove u Hrvatskoj, koji još nisu stupili s nama u suradnju. Od kolike je potrebe i važnosti taj prosvjetni rad, pokazuje naš uspjeh, koji se manifestira u velikom broju posjetilaca, a koji najintimnije osjeteše oni, koji su sami na tim priredbama surađivali.

**REDOVITA PREDAVANJA PUČKOGA SVEUČILIŠTA U GODINAMA
1938./39. i 1939./40.***

ŠKOLSKA GODINA 1938/39.

10. X. Dr. L. Thaller: Najveći dubrovački liječnik (Gjorgjo Baglivi) (43).
11. X. Dr. J. Nagy: Pred šezdeset godina: Berlinski kongres 1878. (78).
12. X. Sir Ronald Stoops (London): Popularni pukovnik Lawrence of Arabia (engl.) (231).
13. X. Dr. R. Horvat: Povijest katedrale u Zagrebu (106).
14. X. Dr. Lj. Maraković: Epopeja seljačkog života (Reymontovi seljaci i Budakovo Ognjište) (245).
15. X. Dr. B. Širola: Pučka muzika kao osnov nacionalne umjetničke muzike (25).
17. X. I. Bach: Umjetnost i umjetnički obrt u našim krajevima (74).
18. X. Dr. A. Dabinović: O praktičnom značenju pravne povijesti (86).
19. X. Dr. J. Badalić: Utisci s puta po Americi I (309).
20. X. Dr. A. Vrgoč: Ginseng, mandžurska mandragora (Alraune) kao čarolija i lijek (67).
21. X. Dr. J. Badalić: Utisci s puta po Americi II (296).
22. X. Dr. E. Sladović: Pravni položaj žene kroz stoljeća (159).
24. X. Dr. N. Neidhardt: Kako je nastao metar (108).
25. X. Dr. M. Rostohar (Brno): Idejne osnove suvremenog odgoja I (186).
26. X. S. Ratković: Narod kao geopolitički faktor (78).
27. X. Dr. M. Rostohar (Brno): Idejne osnove suvremenog odgoja II (80).
28. X. R. Disse: André Malraux et la condition humaine (154).
29. X. Dr. J. Badalić: Utisci s puta po Americi I (Drugi put) (274).
31. X. Dr. J. Badalić: Utisci s puta po Americi II (Drugi put) (223).
2. XI. Dr. R. Horvat: Riznica stolne crkve u Zagrebu (117).
3. XI. Dr. B. Špišić: Problem sakate djece (67).
4. XI. Dr. M. Ivšić: Problem duhovne elite u demokraciji (155).
5. XI. Dr. B. Širola: Georges Bizet (O 100-godišnjici rođenja) (67).
7. XI. Dr. P. Mix: La poesia di G. Carducci (136).
8. XI. Dr. V. Njegovan: Kemija u staro doba (179).
9. XI. Dr. B. Zarnik: Koja su svojstva nasljedna (Ciklus o nasljeđivanju I.). (363).
10. XI. John Zvetina (Chicago): Roosevelt, the Constitution and the Supreme Court (68).
11. XI. A. Pellegrini (Bayreuth): Die Wagnerfestspiele in Bayreuth (126).
12. XI. John Zvetina (Chicago): Social progress under the Constitution of 1789. (43).
14. XI. Dr. D. Eisenstädter: Kriza materinstva (118).
15. XI. Dr. G. Gesemann (Prag): Jugoslawische und deutsche Wissenschaft (109).
16. XI. Dr. V. Njegovan: Mendelejev i M. Curie (166).
17. XI. Dr. R. Horvat: Slovaci i Slovačka (141).
18. XI. P. Clavè: A travers la France IV. (Les Pyrénées) (157).
19. XI. Dr. Lj. Maraković: Francis Jammes, prvak suvremene francuske poezije (In memoriam) (73).
21. XI. Dr. B. Zarnik: Koja su svojstva nasljedna (Ciklus o nasljeđivanju I.) (Drugi put) (184).
22. XI. Sept. I. Manzoni: Uloga Amerike u svjetskom ratu (Uspomene iz svjetskoga rata) (113).
23. XI. Dr. B. Zarnik: Križanje rasa (Ciklus o nasljeđivanju II) (341).
24. XI. Dr. M. Ivšić: Demokratska ideja u razvoju hrvatskog naroda (120).
25. XI. Dr. B. Dragišić: Vitamini u dječjoj ishrani (83).

* Popis predavanja održanih u Pučkom sveučilištu od škol. god. 1932./33. do škol. god. 1937./38. odštampan je u ovom časopisu godine 1938./39. (Alma mater croatica broj IV. god. 1938./39.).

26. XI. Dr. A. Štampar: Međunarodna briga za narodno zdravlje (100).
28. XI. P. Masset: Martin du Gard, prix Nobel (103).
29. XI. Dr. J. Nagy: Pred trideset godina: Bosansko-hercegovačka aneksiona kriza g. 1908. (78).
30. XI. Dr. P. Mix: Firenze (talijanski) (357).
1. XII. Dr. A. Vrgoč: Alkemija (41).
3. XII. Dr. R. Horvat: Šetnja Gornjim Gradom (116).
6. XII. Dr. B. Zarnik: Križanje rasa (Ciklus o nasljeđivanju II) (Drugi put) (104).
7. XII. Lj. Babić: Slika i stvarnost (Velázquez) (360).
9. XII. Dr. E. Sladović: Razvitak demokratske ideje (105).
13. XII. Dr. A. Štampar: Socijalna i zdravstvena pitanja u Americi i njihovo rješavanje (177).
14. XII. A. König: Schätze deutscher Galerien (117).
15. XII. Dr. J. Körbler: Otkriće i nalazište radiuma (Povodom 40-godišnjice) (120).
16. XII. R. Disse: A travers la France V. (L'Auvergne) (103).
17. XII. Dr. J. Golberg: O stratosferi (89).
19. XII. Lj. Babić: Slika i stvarnost (Manet) (219).
20. XII. Dr. B. Zarnik: Kojom se stvari prenose nasljedna svojstva (Ciklus o nasljeđivanju III) (114).
21. XII. Dr. E. Drabert: Kultur des deutschen Rittertums (97).
10. I. P. Clavè: Un mouvement régionaliste en France, la littérature occitanienne (38).
11. I. Dr. R. Horvat: Kaptol, Nova Ves i Vlačka ulica (99).
12. I. Dr. J. Badalić: Američko javno knjižničarstvo (71).
13. I. Lj. Babić: Slika i stvarnost I (Velázquez) (Drugi put) (183).
14. I. A. Dobronić: Muzika u službi religije (59).
16. I. Dr. V. Petz: Problem kazne u odgoju (140).
17. I. Dr. B. Zarnik: Nasljeđivanje spola (Ciklus o nasljeđivanju IV) (200).
18. I. Dr. A. Schaudinn: Das alte und das neue Berlin (183).
19. I. Dr. Z. Arnold: Dalmacija zemlja cvijeća i vrtova (193).
20. I. Lj. Babić: Slika i stvarnost II (Manet) (Drugi put) (311).
21. I. A. Allix (Paris): Le paysage et la vie dans la haute montagne (193).
23. I. Dr. I. Horvat: Od stepa Podolije do snježnika Visoke Tatire (100).
24. I. Dr. A. Štampar: Sukob na Tihom Oceanu (Pozadina kinesko-japanskog rata) (381).
25. I. Dr. C. Eickert: Rheinische Städte (164).
26. I. Dr. V. Vrhovac: O previsokom i preniskom tlaku krvi (292).
27. I. R. Disse: Histoire du surréalisme (159).
28. I. Dr. P. Jurišić: Kako se određuje jakost spolnih hormona I (O ženskom spolnom hormonu) (130).
30. I. Dr. Lj. Maraković: Nazorov mitski roman »Pastir Loda« (93).
31. I. Dr. N. Vulić (Beograd): Najnovija arheološka otkopavanja u Rimu i Ostiji (124).
1. II. Dr. N. Vulić (Beograd): Najnovija arheološka otkopavanja u Herkulanu, Pompejima i na Kapriju (121).
3. II. Dr. Đ. Kurepa: Matematika i život (191).
4. II. Lj. Babić: Slika i stvarnost II. (Manet) (Treći put) (130).
6. II. Dr. L. Thaller: Prepoznavanje i liječenje raka unutarnjih organa (153).
7. II. Dr. B. Zarnik: Nasljeđivanje tjelesnih osobina kod čovjeka (Ciklus o nasljeđivanju V) (178).
8. II. Dr. R. Horvat: Kako se mijenjala karta Evrope u XIX. stoljeću (87).
9. II. Sept. I. Manzoni: Povratak mrtvog Napoleona u domovinu (180).
10. II. Dr. S. Batušić: Stari gradovi Toskane (Pisa, Siena, S. Gimignano) (208).

11. II. Dr. P. Jurišić: Kako se određuje jakost spolnih hormona II (O muškom spolnom hormonu) (105).
13. II. C. V. Osborne (London): British Defence Problems (199).
14. II. P. Clavè: A travers la France VI. (Pyrénées Méditerranéennes) (97).
15. II. Ing. G. Keller: Über neue deutsche Architektur (73).
16. II. Dr. G. Šamšalović: Tema Gundulićeve Dubravke u evropskoj književnosti (81).
17. II. Dr. S. Batušić: Stari gradovi Toskane (Pisa, Siena, S. Gimignano) (Drugi put) (135).
18. II. Dr. R. Horvat: Kako se je mijenjala karta Evrope u XX. stoljeću (87).
20. II. Dr. J. Nagy: Gundulićev Dubrovnik (76).
21. II. Dr. Lj. Hauptmann: Češko-njemački odnos prije Husa (45).
22. II. Dr. E. Drabert: Gerhard Hauptmann (47).
23. II. Sept. I. Manzoni: Povratak mrtvog Napoleona u domovinu (Drugi put) (147).
24. II. Dr. L. Marić: Vulkani Italije (Vezuv i Etna) (172).
25. II. Ž. Jiroušek: Gotičke crkvene građevine u Hrvatskoj (45).
27. II. Dr. E. Damiani (Rim): Due epoche della letteratura italiana d'oggi (195).
28. II. Dr. J. Perić: Stari Zagreb i Šenoina »Kletva« (319).
1. III. Dr. B. Zarnik: Nasljeđivanje tjelesnih i duševnih mana (Ciklus o nasljeđivanju VI) (177).
2. III. Dr. V. Vrhovac: O previsokom i preniskom tlaku krvi (Drugi put) (170).
3. III. Dr. Lj. Maraković: Jean de la Varende, romansijer monarhističke Normandije (30).
4. III. Dr. S. Hondl: Resonancija na raznim područjima fizike (Održano u fizikalnom institutu) (75).
6. III. Lady M. Stanley (London): The Fruits of Self-Government (273).
7. III. Dr. A. Vrgoč: Moji najteži dojmovi iz svjetskog rata (100).
8. III. Dr. P. Mix: La figura di Ulisse in Dante, Pascoli et D'Annunzio (132).
9. III. Dr. S. Hondl: Stojni valovi u raznim područjima fizike (Održano u fizikalnom institutu) (149).
10. III. Dr. R. Horvat: Hrvatsko Zagorje (200).
11. III. Lj. Babić: Vizija i slika (Tintoretto, Cézanne) (311).
13. III. Dr. A. Štampar: Sukob na Dalekom Istoku (Povijest kinesko-japanskog sukoba) (280).
14. III. H. Dubly (Paris): Charmes et gloires de l'Ile de France (119).
15. III. A. König: Das alte und das neue München (111).
16. III. Dr. A. Štampar: Sukob na Dalekom Istoku (Posljednji događaji i organizacija Kineskog odbora) (353).
17. III. Dr. B. Zarnik: Značenje nauke o nasljeđivanju za ekonomiju i socijalni život (101).
18. III. E. Darmois (Paris): L'histoire de l'Alchimie jusqua Lavoisier (52).
20. III. Dr. E. Sladović: Pravni položaj žene u antičkim kulturama (97).
21. III. Lj. Babić: Vizija i slika I (Tintoretto, Cézanne) (Drugi put) (197).
22. III. Dr. A. Vrgoč: Sredovječna alkemija i moderni nazor o atomima (88).
23. III. Dr. I. Horvat: Kroz naše lugove i šume (70).
24. III. Dr. D. Pejnović: Motrenje i slušanje atomskih pojava (190).
27. III. Dr. V. Petz: Obrazovanje i život (116).
28. III. Dr. E. Sladović: Pravni položaj žene u javnom i privatnom životu (148).
29. III. Dr. Lj. Maraković: Iz suvremene njemačke književnosti: Hans Carossa (45).

30. III. P. Masset: La formation de l'Empire colonial et la mission colonisatrice de la France (71).
31. III. Lj. Babić: Vizija i slika II (Tintoretto, Cézanne) (234).
1. IV. Dr. H. Schaudinn: Ostpreussen. Land und Leute (85).
3. IV. R. Disse: Jean Giono et le paganisme littéraire (72).
4. IV. Dr. G. Šamšalović: Pasijske igre srednjega vijeka (53).
5. IV. Ing. G. Keller: Über romanische Baukunst in Deutschland (32).
6. IV. Lj. Babić: Vizija i slika II (Tintoretto, Cézanne) (Drugi put) (107).
21. IV. Dr. N. Neidhardt: Kako je Švedska procijenila svoje šumsko bogatstvo (146).
22. V. G. Piron (Paris): La crise du capitalisme vue de la France (151).
31. V. Dr. E. Claparède (Genève): Psihologija masa (francuski) (268).
1. VI. Dr. J. Golombek (Warszawa): Poljska i Poljaci (159).
5. VI. Dr. L. Mossa (Pisa): Il rinnovamento del diritto in Italia (61).

ŠKOLSKA GODINA 1939./40.

16. X. Dr. A. Bazala: Historijska funkcija i razvitak kolektivne ličnosti (87).
17. X. Dr. R. Horvat: Hrvatski narod god. 1848. i 1849. (76).
18. X. Dr. Lj. Maraković: Potreba poezije (115).
19. X. Dr. A. Vrgoč: Alkemija i moderna kemija (115).
20. X. P. Masset: Racine et l'esprit français (133).
21. X. Lj. Babić: O boji i skladu (Kratki pregled sa hrvatskih seljačkih smotra) (210).
23. X. Dr. A. Barac: Hrvatska književnost prema nekim pojavama u zapadno-evropskim literaturama (124).
24. X. Dr. L. Thaller: Medicina u Sovjetskoj Rusiji (365).
25. X. Dr. Lj. Hauptmann: Revolucija i militarizam (164).
26. X. Dr. B. Širola: Kako su stvarali veliki muzički majstori (147).
27. X. J. Lacroix: Charles Peguy (94).
28. X. Dr. J. Nagy: Dalmacija i Hrvatska (104).
30. X. A. Dobronić: Pokretači novijih smjernica u muzici. (Debussy, Schönberg, Stravinski) (64).
31. X. Adm. V. Stanković: Potreba jadranske orijentacije. (Važnost ratne mornarice i njeno privredno značenje) (101).
2. XI. Dr. G. Novak: Borba za Jadran kroz vjekove (94).
3. XI. Dr. A. Dabinović: Boka Kotorska i razvitak Jadrana (64).
4. XI. Dr. A. Barac: More u poeziji neprimoraca (87).
6. XI. Dr. R. Horvat: Bachov apsolutizam u Hrvatskoj god. 1850—1860. (87).
7. XI. Dr. Lj. Maraković: Obilježja lirske poezije (99).
8. XI. Dr. M. Deanović: Francesco Petrarca (120).
9. XI. Lj. Babić: O boji i skladu (Kratki pregled sa hrvatskih seljačkih smotra) (Drugi put) (115).
10. XI. Dr. B. Dragišić: O kašlju hripavcu i njegovim posljedicama (33).
13. XI. Dr. R. Horvat: Hrvatska politika god. 1861. (77).
14. XI. Dr. H. Schrade (Heidelberg): Deutsche Architektur der Gegenwart (111).
15. XI. Dr. R. Horvat: Hrvatski ban Josip Šokčević (1860—1867) (69).
16. XI. Dr. Lj. Maraković: Odnos forme i sadržaja u lirskoj pjesmi (74).
17. XI. Dr. E. Bauer: Novinstvo Francuske i Engleske (81).
20. XI. Dr. V. Petz: Obrazovanje i škola (106).
21. XI. Dr. J. Badalić: Mihail J. Ljermontov (O 125-godišnjici rođenja) (93).
22. XI. A. König: Deutsche Plastik des späten Mittelalters (72).
23. XI. Dr. J. Lončar: Iz röntgenske tehnike I (183).
24. XI. Dr. B. Zarnik: Uvjeti začeca (299).
25. XI. Dr. J. Lončar: Iz röntgenske tehnike II (173).
27. XI. Dr. Lj. Hauptmann: Nacionalni problemi u Austro-Ugarskoj (63).

28. XI. Dr. R. Lopašić: Uzroci živčanih i duševnih bolesti I (280).
29. XI. Dr. Lj. Hauptmann: Dvadeset godina Podunavlja (104).
30. XI. Dr. R. Lopašić: Uzroci živčanih i duševnih bolesti II (213).
5. XII. Dr. L. Scaravelli: Tommaso Campanella (49).
6. XII. Dr. Eickert: Vom Geist der deutschen Sprache (102).
7. XII. Dr. B. Zarnik: Uvjeti začeca (Drugi put) (237).
8. XII. Lj. Babić: O boji i skladu (Kratki pregled sa hrvatskih seljačkih smotra) (Treći put) (336).
9. XII. Dr. F. Kušan: Kroz sjeverni i srednji Velebit (176).
11. XII. Dr. A. Vrgoč: Moji doživljaji iz Sibirijske (233).
12. XII. Dr. P. Mix: Antonio Fogazzaro (153).
13. XII. Dr. ing. M. Karšulin: Dojmovi s puta po Švedskoj (235).
15. XII. Dr. M. Deželić: Hrvat prof. Ružička, nosilac ovogodišnje Nobe-
love nagrade (123).
16. XII. Dr. E. Bauer: Novinstvo Sovjetske Rusije i Amerike (197).
18. XII. Dr. R. Lopašić: Uzroci živčanih i duševnih bolesti I (drugi put)
(159).
19. XII. Dr. G. Novak: Venecija I (147).
20. XII. Dr. V. Vrhovac: Zdrava i bolesna žuč (112).
21. XII. Dr. R. Lopašić: Uzroci živčanih i duševnih bolesti II (Drugi put)
(84).
22. XII. Dr. G. Novak: Venecija II (83).
15. I. Dr. R. Horvat: Banovanje Levina Raucha (43).
16. I. Dr. L. Trauner: O reumatizmu (142).
17. I. Dr. E. Bauer: Novinstvo Njemačke i Italije (64).
18. I. Dr. W. Kunze: Der junge Goethe (86).
19. I. Dr. J. Nagy: Sredozemno more u svjetskoj politici (98).
20. I. Dr. V. Vuletić: Prenos zaraznih bolesti i zaštita od njih I (73).
22. I. Dr. Lj. Hauptmann: Ideje francuske revolucije (124).
23. I. Dr. V. Petz: Estetsko obrazovanje i estetski odgoj (100).
24. I. Dr. V. Vrhovac: Šetnja po Londonu (138).
25. I. Dr. J. Körbler: Dispozicija za rak (101).
26. I. Z. Rosandić: Prirodne zanimljivosti i ljepote Like (120).
27. I. Dr. V. Vuletić: Prenos zaraznih bolesti i zaštita od njih II (67).
29. I. Dr. Z. Arnold: Luther Burbank, kalifornijski vrtlar čarobnjak
(190).
30. I. Radž Behari Lal Mathur (Indija): Mein Mutterland Indien (314).
31. I. Radž Behari Lal Mathur (Indija): Die Frauen Indiens (216).
1. II. Dr. J. Nagy: Sv. Vlaho, zaštitnik Dubrovnika (91).
3. II. Dr. R. Horvat: Banovanje Bedekovića i Vakanovića i Kvaterni-
kova buna (1871—1873) (64).
5. II. Dr. J. Budak: Kratki valovi i njihova upotreba u liječenju (127).
6. II. Dr. H. Werner (Berlin): Deutsche Malerei der Romantik (89).
7. II. Dr. J. Andrassy: Novo ustavno uređenje banovine Hrvatske (112).
8. II. Dr. J. Perić: Šibenik, stari hrvatski grad i njegova predaja Ve-
neciji (87).
10. II. Dr. B. Širola: Uspomene na Ivana pl. Zajca (Prigodom 25-godi-
šnjice smrti) (32).
12. II. Dr. B. Dragišić: O gripu kod djece (33).
13. II. Lj. Babić: Misao i oblik (Leonardo da Vinci) (380).
14. II. Dr. V. Filipović: Zadaci filozofije u naše doba (109).
15. II. Dr. Lj. Maraković: Lirsko djelo i ličnost pjesnikova (57).
16. II. P. Masset: Le peuple de Paris (124).
17. II. Dr. S. Batušić: Veronese (Prigodom izložbe u Veneciji) (341).
19. II. Dr. Z. Arnold: Luther Burbank, kalifornijski vrtlar čarobnjak
(drugi put) (115).
20. II. Dr. Lj. Maraković: Georges Duhamel. (Uz čitanje iz knjige »Ži-
vot mučenika« (1914—1916). Čita g. M. Grković) (142).

22. II. Georges Duhamel (Paris): Le caractère français et la langue française (Održano u Franjevačkoj dvorani na Kaptolu) (632).
23. II. Radž Behari Lal Mathur (Indija): Indische Baukunst (152).
24. II. Sept. I. Manzoni: Smrt kneza Ugolina (Iz Danteova »Pakla«) (131).
26. II. Lj. Babić: Misao i oblik (Leonardo da Vinci) (Drugi put) (297).
27. II. Dr. R. Horvat: Banovanje Ivana Mažuranića (1873—1880) (80).
28. II. Dr. H. Schaudinn: Potsdam, die Stadt des preussischen Stils (139).
29. II. Dr. Lj. Barić: Pravi i umjetni dragulji (115).
1. III. E. Cartean (Paris): Les grands mathématiciens de France (138).
2. III. Lj. Babić: Između svijetla i sjene (Mona Lisa, Gioconda) (385).
4. III. Lj. Babić: Misao i oblik (Leonardo da Vinci) (Treći put) (118).
5. III. Dr. Lj. Barić: Poludragulji i biseri (Njihovo obrađivanje i produkcija) (70).
6. III. A. König: Über die Entwicklung der Psychologie (93).
7. III. Dr. S. Batušić: Comédie-Française (Povijest i značenje prve francuske dramske pozornice) (230).
9. III. Lj. Babić: Između svijetla i sjene (Mona Lisa, Gioconda) (Drugi put) (236).
11. III. Dr. J. Nagy: Povijest i njene pomoćne nauke (Montefaucon, Mabilion, Ecole des chartes) (51).
12. III. Dr. Lj. Maraković: Bit i smisao tragedije (115).
14. III. Dr. S. Batušić: Veronese (Prigodom izložbe u Veneciji) (Drugi put) (204).
15. III. Dr. B. Zarnik: Uzroci starenja i smrtnosti žive tvari (242).
16. III. Dr. S. Pataki: Psihologija mladenačkog doba (183).
18. III. Dr. J. Körbler: Prehrana i rak (139).
19. III. P. Clavé: Jérôme et Jean Tharaud, romanciers-reporters.
20. III. Dr. L. Trauner: Liječenje u kupalištima (71).
29. III. Dr. R. Horvat: Banovanje Ladislava Pejačevića (Buna radi grobova u Hrvatskoj 1883) (40).
30. III. Dr. E. Bauer: Značenje moderne publicistike (Štampa-film-radio) (44).
1. IV. Dr. L. Thaller: Praktično i teoretsko značenje Ružičkinoga otkrića (137).
2. IV. Lj. Babić: Između svijetla i sjene (Mona Lisa, Gioconda) (Treći put) (172).
3. IV. Dr. B. Dragišić: O meningitisu (144).
4. IV. Dr. E. Damiani (Roma): Influssi italiani nel mondo slavo (131).
5. IV. Dr. H. Schrade (Heidelberg): Die deutsche Plastik der Gegenwart (72).
6. IV. Dr. D. Kniewald: Baščanska ploča (124).
8. IV. Dr. S. Pataki: Psihologija pubertetskog razdoblja (210).
9. IV. Dr. K. Troll (Bonn): Nanga Parbat-Himalaja (Die deutsche Expeditionen 1934 und 1937) (307).
10. IV. Dr. Lj. Maraković: Pjesnik i riječ (89).
11. IV. P. Clavé: L'Attitude poétique de Jean Giraudoux (72).
12. IV. Dr. B. Zarnik: Uzroci starenja i smrtnosti žive tvari (Drugi put) (139).
13. IV. Dr. S. Batušić: Kroz stotinu godina povijesti hrvatskog kazališta (84).
15. IV. Dr. J. Budak: Šta je to Zeileisova metoda liječenja (160).
16. IV. Dr. C. Petranu (Cluj-Rumunjska): Die Kunstdenkmäler der Siebenbürger Rumänen (35).
18. IV. A. Bertram (London): Englesko slikarstvo (engleski) (131).
19. IV. K. H. Waggerl (Salzburg): Aus eigenen Werken (115).
20. IV. Dr. M. Ivšić: Sociološko istraživanje hrvatskog sela (34).

Nov put, što ga je preko Atlantika proprti- sanjarski duh Christobala Colona, nenadmašnog pomorca i pustolova, značio je izlaz iz općega europskog klanja s početka 16. vijeka. Iberski čovjek, u svojoj već vjekovnoj emociji s uspjeha na Orijentu, obrnuo je pogled Zapadu, gdje su se još s »Pinte« nazirale goleme naslage zlata, kojim je Španjolac imao, konačno i službeno, potvrditi svoj trijumf nad četama islamskog polumjeseca, protiv kojih se u znaku križa borio čitavih sedam stotina godina. Zlatom iz daleke poganske zemlje valjalo je sa skladnih granadskih ravni protjerati i posljednju nekrštenu dušu.

Izlaz iz europskog kotla bijaše u onoj avanturističkoj Španjolskoj, što je svoje čete rasipala po Italiji i Flandriji, a istodobno spasavala europsku kulturu i civilizaciju od vjekovne islamske opsade. Izlaz iz nemirne i nesretne Europe bijaše u španjolskim lukama, u kojima se skupljahu besposlenjaci i znatiželjnici, da slušaju čudne priče onih, što se vraćahu iz besmrtnih pustolovina Fernanda Magallanesa, Juana Sebastiána Elcana i Vasca Nuneza de Balboa. Europska vrata bijahu u lukama hrabre i plemenite Španjolske, što je radala neustrašive sinove koji su razbijali svoja prsa i svoje brodove o tajnu, što je vjekovima mučila sanjare i učenjake podjednako.

*

I zbude se tako, da Inka i Aztek, Maja i Toltek, i drugi još narodi, poviše šiju pod silom španjolske nacije i otpočeše tužan život robovski, okrutan s neumjerenih ambicija conquistadorskih, a ublažavan slatkocóm nove vjere, koja ih je oslobađala krvnih žrtava njihova urođeničkog ritusa.

Nad pobijedenim zemljama ne prekri se nebo samo jatima pustolova: viteška Španjolska bijaše u isto vrijeme i monaška. Kako oni vitezovi pod oklopom, tako i oni vitezovi vjere, smjerni redovnici pod krutim mantijama vunanim, počеше preplavljivati Ameriku: jedni dođoše da od sjajne kovine iz ovih obećanih zemalja iskuju ključ, što otvaraju sva vrata ovoga svijeta, a drugi dođoše da kupe duše za kraljevstvo nebesko.

Nisu redovnici, kako bi se očekivalo, uvijek hodili iza osvajača. Umjesto da hode iza njih, smjerna su braća veoma često išla pred vojnicima i pustolovima, što ih je mardridski dvor slao da predsjedaju sudbini da-

* Hrvatska revija u br. 7. o. g. donosi ovaj zanimljiv članak, koji prenosimo u cijelosti.

lekih i nepoznatih zemalja, u kojima se čudom čudnim, našao kalendar, koji, ma da zamršen mnogim magičnim i astrološkim pojmovima, bijaše točniji od onog, što ga je imala Europa u doba španjolske conquiste.

Smjerna braća ubrzo otpočeše svoje djelo u novim zemljama, razasipajući sjeme svoga nauka po plodnu i široku polju djevičanske inteligencije novih rasa.

Ovaj nauk sastojao se, uglavnom, iz hladnih i suhih lekcija samostanske pedagogije, donesenih sa slavniha sveučilišta Salamanke i Alcalá de Henares, a presađenih po obroncima američkih brda i planina božjom milosti i titanskim naporom ljubitelja znanosti, ako ne i pravih učenjaka, što no pripadahu različitim redovima samostanskim.

Redovnici osnivahu škole, u kojima su indijanski sinovi često u nauci tako brzo napredovali, da su već nakon deset godina nazimali ulogu svojih profesora. Bilo je u tim preznihovim školama slučajeva, da su u tim krvni Indijanci španjolskim sinovima čistodavali latinski jezik. U Michoacánu, u prekrajinu zemlje meksikanske, biskup Vasco de Quiroga obilazio je sela poučavajući Indijance u europskim zanatima, brišući Indijstrašna sjećanja, što ih je članovima takona Tlaxcalan ostavio okrutni Nuno de plememán. Franjevac Pedro de Gante, rođak GuCarlosa V., imade u Meksiku, u gradu caracoco, školu s tisuću učenika. Juan de márraga, prvi nadbiskup meksički, u gradu Tlaltelolco kolegij Svetog Jakova za dopunu izobrazbe sinova plemenskih poglavica. Godine 1535. ovaj nadbiskup poglavoprvu tiskaru na američkom kontinentu.

U glavnim centrima novoosvojenih zemalja redovnici otvarahu sveučilišta. Sveučilište Svetoga Marka u Limi, osnovano sredinom 16. stoljeća, moglo je, zahvaljujući svojim golemim prihodima, držati do trideset i dvije katedre. U Santa Fé de Bogotá bijahu dva sveučilišta: Universidad Javeriana, isusovačko sveučilište Svetog Franje Ksavera, i Universidad de Santo Tomás, koje su isusovine 1627. osnovali dominikanci, ustanovljene tedre za gramatiku, poslije godine 1572. Sama Nova Granada brojala je godineset i tri kolegija i velik broj pučkih dvadebudući da svaki samostan imadaše škole. U Argentini veliko sveučilišno središte školeše Cordoba del Tucumán, gdje su svojegodine 1613. osnovali svoj Colegio isusovniSveučilište u Charcas slovalo je kao Máximo onog u Limi. Isusovački kolegiji u bolje odpružali su najviše stvarnog znanja. Meksiku Iz nj-

hovah glavnih seminara San Ildefonso i Te-pozotlán izišlo je mnoštvo učenjaka. Jedan od ovih, Carlos de Sigüenza y Gongora, pjesnik i filozof, kritik i matematik, astronom i arheolog, došao je do takvih otkrića, koja su mu u samo doba velikog Newtona širila slavu diljem čitava civiliziranog svijeta.

U knjižnicama, što ih redovnici osnivahu, bijaše filozofskih i teoloških djela, velik izbor iz djela grčkih i latinskih klasika, bijaše fizičkih i matematičkih rasprava. Ali od svega najvažnije, zacijelo, bijaše to, što su redovnici proučavali indijanske starine, običaje i jezike, sastavljali slovnice i rječnike, te tako omogućili da dobijemo mnoga djela, koja govore o tradicijama indijanskih rasa, djela, koja su pisali kako redovnici, tako i sami urođenici. »Historia general de las Cosas de la Nueva Espana«, što je napisao meksikanski misionar otac franjevac Bernardino de Sahagun, te »La Florida del Inca« i »Comentarios reales del Peru«, što ih napisao španjolski conquistador i peruanske princeze Garcilaso de la Vega El Inca, — još su i danas pravi spomenici erudicije, neiscrpljiva vrela i prijeko potrebna pomagala za svakoga onog, koji se bavi tim studijem.

Redovnici smatrahu Indijance braćom, protivno španjolskim upravljačima i lovci-ma zlata, koji ih držahu bićima bez razuma, stokom za tovarenje i tegljenje. Redovnici i biskupi prosvjedovahu protiv ovakva shvaćanja i postupanja. Poglavitito se u tome zauzimanju za Indijance istakao Julián Garcés, biskup tlaxcalanski. Taj je crkveni dostojanstvenik uputio papi Pavlu III. svoj čuveni prosvjed, koji je odjeknuo u Europi isto koliko i u Americi. Vrhovni pontifex odzva se na njegovo pismo poznatom papinskom bulom »Ipsa veritas«, u kojoj se, između ostalog, veli:

Onaj, koji je sama Istina i koji ne može varati ni biti prevaren, reče propovjednicima svoje vjere kad ih posla da vrše svoju dužnost: »Idite i poučavajte sve narode«. Rekao je: »sve narode«, bez razlike, jer su svi sposobni da prime ovaj nauk . . . Ali je Neprijatelj ljudskoga roda nekolicinu njegovih službenika, da bi ovi bolje udovoljili svojoj lakomosti, nagovorio da utvrde, kako s Indijancima i ostalim narodima, koje smo nedavno upoznali, treba postupati kao sa surovim životinjama i kako ih treba učiniti robljem, budući da nisu sposobni da prime katoličku vjeru . . . U želji da dokrajčimo takvo stanje stvari, u ime naše apostolske vlasti izjavljujemo ovim, da Indijanci i ostali narodi, što smo ih nedavno upoznali, ni onda, kad su izvan katoličke vjere, nisu

i ne mogu biti lišeni slobode ni posjeda svojih dobara, te uopće ne mogu biti obraćeni u roblje . . .

*

Od svih najvažnija, zacijelo, bijaše uloga reda augustinskog. Ova braća dadoše najplemenitije i najbrojnije dragulje znanja Onaj, koji ne vjeruje, nek se samo sjeti broja čuvenih ljudi, što ih je ovaj red razasuo diljem čitava Novog Svijeta.

Prvi augustinci, koji dođoše u zemlju meksikansku, osnovaše u glavnome gradu ovoga potkraljevstva Provinciju Slatkog Imena Isusova, La Provincia del Dulce Nombre de Jesus. Da pomognu franciskanima u njihovoj duhovnoj conquisti, odoše odavde na zapad, u Michoacán, dva vrijedna augustinca: Fray Juan de San Román i Fray Diego de Chávez, koji odmah po dolasku, godine 1537., osnovaše skroman samostan u gradiću Tiripetio. Slijedeće godine poduzeše ekspediciju na jug, osnivajući priorat u Tacámbaru, budući da ovdje bijaše ulaz u vrlo bogatu zonu, što je namniješe katekizirati.

Lagan ali stalan bijaše razvoj reda augustinskog u drevnome kraljevstvu taraskanskom, jer trideset i treće godine po svome dolasku podigoše augustinci samostan Valladolid, a mnogo kasnije, poslije više od pola vijeka, na početku 17. stoljeća, zasnovaše svoju provinciju pod imenom San Nicolás Tolentino.

Michoacanska civilizacija mnogo duguje učenim i radinim augustincima, jer oni osnivahu sela i gradiće, kojima sami postavljahu prve ulice i trgovce. Tako su se, zahvaljujući vrijednoj braći ovoga reda, podigla mjesta Tacámbaro, Fungarabato, Tuzantla, Cutzamala, Tiripetio, Etucaro, Cuitzeo, itd. Vrijedna bi braća i dalje prokopavala i postavljala ulice i trgovce i podizala sela i gradove, da ih u tome poslu ne pomete naredba, što je izdade biskup Fray Juan de Medina Rincon, koja ih prisili da obustave gradnje, jer je biskup mislio, da će braća s ovih svojih poslova zanemariti obavljanje samostanskih dužnosti, koje sačinjavaju ritus njihova reda.

Počne li se govoriti o velikanima milosrđa i znanja, nema Amerikanca, a pogotovo Meksikanca, koji se sa zahvalnošću ne bi sjetio vrljih muževa kao što bijahu Fray Juan Bautista, zvani »El apostol de la Tierra Caliente«, i Fray Alonso de la Veracruz. Teško je mimoići imena naistaknutijih i najzaslužnijih muževa ovoga reda, koji potekoše iz samostana michoacanskih, imena muževa, kakvi bijahu Fray Diego de Salaman-

ca, biskup od Puerto Rica; Fray Augustin Carvajal, biskup od Paname; Fray Alonso de Castro, biskup chileanski; Fray Pedro Suárez de Escobar, biskup od Guadalajare; Fray Diego de Chávez, izabrani biskup michoacanski; Fray Juan Zamudio, biskup u Cáceres na Filipinama; Fray Juan de Medina Rincon, biskup michoacanski; Fray Diego Basalenque i Fray Matias de Escobar, slavni kroničari provincije, te konačno Fray Augustin Perea, Fray Miguel de Guevara, Fray Lucas Centeno, Fray Miguel Arias, pisci, humanisti i teolozi, koji cvijećem svojih vrlina namirisaše samostane Valladolid. Cuitzeo i Yuriria.

Između svih pomenutih, neuporedivom zakladom svoga znanja ističe se Učitelj Fray Alonso de la Veracruz, kojemu kolonijalna nauka duguje ništa manje nego osnivanje prvog sveučilišta i prve knjižnice na američkom kontinentu.

*

Fray Alonso de la Veracruz dođe u Meksiko u dobi od 36 godina; bijaše rodom iz gradića Caspuenas u kraljevini Toledo, gdje je početkom 16. vijeka ugledao svijetlo ovoga svijeta.

Kao plemić, sin Don Francisca i Done Leonor Gutiérrez, posveti se nauci, studirajući na čuvenome sveučilištu u Alcalá de Henares. Primio je svećenički čin i pripremljao se da bude predavač. I sam je kasnije u ovoj čuvenoj kući znanja objašnjavao umjetnost.

Na poziv Fray Francisca de la Cruz dođe u Meksiko, s namjerom da se posveti poučavanju mladeži, odlučivši još na putu da postane augustincem. U luci Veracruz uzme odjeću i promijeni ime.

Godine 1540. dođe u Tiripetio, gdje osnova poznato sveučilište. Otac augustinac Fray Diego de Basalenque u »Cronica de Michoacán« ispitujući razloge, skojih jedno poglavlje svoje knjige posvećuje ocu Fray Alonso, ovako veli:

La ultima razon: porque en esta Provincia fueron las primeras letras que enseno y se enseñaron en la Nueva Espana; y así porque Platon leyo y enseñó en Athenas con la eminencia que se sabe, su discipulo Aristoteles le puso estatua en las escuelas, con un rotulo que decia: hic est ille, éste es aquel; como si dijera: éste es aquel que por antonomasia fué el MAESTRO DE ATHENAS EL MAESTRO DE LAS BUENAS LETRAS, EL SOL DEL MUNDO, lo mismo habíamos de levantar imagen a nuestro Padre, que dijera: Este es Aquel. Aquel que fué ministro de los naturales

de esta Provincia, aquel que edifico los dos primeros conventos . . . aquel que enseno a la Nueva Espana desde esta Provincia.

Ljetopisac Fray Matias de Escobar, govoreći o osnivanju sveučilišta Tiripetio, posvećuje mu 14. poglavlje u svojoj »Michoacana Tebaida«, koje u cijelosti prenosimo, nešto zato, da bismo dobili barem površnu sliku rečenog sveučilišta, a nešto opet zato, da bismo se upoznali s djelom pomenutoga kroničara, za koje nam se, čitajući »Anales del Museo Michoacano«, čini da je ostalo nedovršeno, a iz kojega je učenjak dr. Nicolás Leon u svoje djelo »Los Tarascos« prenio nekoliko važnih poglavlja. Četrnaesto poglavlje u »Michoacana Tebaida« nosi natpis »Kako Tiripetio postade prvim sveučilištem u Novoj Španjolskoj«, a glasi:

»I pode glas o velikom samostanu, da se podigao u Michoacanu za dvije i pol godine, a odmah po njegovu dovršenju ustanoviše, da je to slon, na čijim bi ledima mogli smjestiti prijestolje mudrosti.

Čim se obavila proslava, Capitulo Provincial, gdje bi izabran višim prelatom otac Fray Jorge de Avila, jedan između sedmorice prvih apostolskih muževa, a zbi se to godine tisuću pet stotina četrdesete, samostan u Tiripetio proglasiše sveučilištem, jer u njem nadoše sve ono, što je potrebno kući i majci svih znanosti.

Po pričanju, Tiripetio bijaše veoma ljupko mjestance, udaljeno od meksikanske prijestolnice i njezine buke. S ovakvih njegovih pogodnosti ustanoviše, da je kao stvoreno za kuću znanja. Tako gledahu očima tjelesnim, ali gledajući očima duše, kao što ćemo vidjeti, drugi im bijaše povod, kad su tamo smještavali kuću znanja.

Pokušahu naimenovati učitelje u ovoj prvoj Ateni, a to im nimalo ne bi teško, jer svi imadoše pravo na katedru; svi bijahu došli sa sveučilišta: jedni iz Salamanke, a drugi iz Alcalá, pa ne bijaše ni jednoga među njima, koji bi drugome mogao reći: o felix ingenium infelicite natum.

Ostaviše izbornicima, da imenuju, a ovi izabraše ne Doktora i Učitelja Don Alonsa Gutiérreza, nego ljubljenu brata Fray Alonsa de la Veracruz. »Ljubljeni brat« bijaše titula, što je dadoše najučenijem čovjeku novoga kontinenta. Sretna vremena, kad zvučni naslovi ne bijahu sinonimi mudrosti i časti.

Dadoše mu da istodobno predaje filozofiju i teologiju, tako te je naš otac i učitelj sam nadoknađivao više profesora. Bio je, kako priča naš Calancha¹, kao i sunce, koje

na novom kontinentu bijaše jedno, a koje se u nekoj prilici, na području Porco, u Peru,² prikazalo kao da su tri; tako je i ovdje s našim suncem: kao da ih je trojica; ima tri katedre: dvije iz teologije i jednu iz filozofije.

Kad naš učeni otac otpoče svoja predavanja, sabra se toliko učenika, da su se dvorane ubrzo pokazale pretijesne za svu množinu, kao što se u Parizu slično dogodilo velikom Albertu, te katedru izvukoše na dvorište onog samostana ili sveučilišta, kako bi svi dobri i zli mogli uživati dobra, što ih Sunce nudi: izvjesne sate predavao je filozofiju, druge teologiju, a ostatak dana bijaše mu određen za izučavanje urođeničkih jezika.

Kad bi s katedre silazio veliki učitelj Veracruz, na prijestolje mudrosti penjao bi se otac Fray Juan de San Román da predaje jezik taraskanski. Samo se čudom može objasniti, što su, zaokupljeni cio dan studijem, a noću duhovnim vježbama, toliko napredovali u teologiji i u teškim jezicima, da nisu ni zamjećivali, da se s njima obnavljalo ono, što se dogodilo apostolima: Duh Sveti ispuni ih znanjem i razumijevanjem jezika.

Svijet nije vidio tako bistrh učitelja niti je imao tako velikih ljudi sve dok nije zaplamsao veliki duh ovoga michoacanskog Mojsija i njegovih učenika«.

Toliko naš kroničar. Na čast ovoga slavnog sveučilišta pomenut ćemo i to, da mu učenicom bi i Don Antonio Hutziméngari, sin posljednjeg kralja Michoacana, koji je pored ovako eminentnih učitelja mnogo uznapredovao u nauci.

Sveučilište Tiripetio nije, međutim, bilo duga vijeka. Kako mu glavnim uporištem bijaše učeni otac Fray Alonso, počeo sveučilište malaksavati čim ovaj bi pozvan u glavni grad potkraljevstva, a potraja još do godine 1552., kad je kraljevskim ukazom, za vlade potkralja Don Luisa de Velasca, bilo otvoreno Kraljevsko i Papinsko Sveučilište u Méxicu, na kojemu je učenome samostancu dana katedra Svetog Pisma.

Takvo, eto, bijaše prvo sveučilište — Casa de Estudios Mayores, kako se onda zvalo, — koje se otvorilo na američkom kontinentu, u skromnome mjestu Tiripetio, i od kojega danas jedva da ostaju ruševine onog, što nekoć bijaše rasadnik, u koji se stavilo prvo sjeme znanja, preneseno iz plemenite Španjolske u plodne zemlje američke.

¹ Antonio de la Calancha, bolivijski redovnik, autor različitih znatnih djela (1584.—1654.).

² U današnjoj Boliviji. Teritorij današnje Bolivije nosio je ime Alto Peru, a bio je ovisan o potkraljevstvu Peru sve do godine 1776., kad se Alto Peru otcijepio i pridružio potkraljevstvu Buenos Aires.

KNJIŽEVNOST

PROF. IVO FROL: KAKO ČEŠ PRAVILNO PISATI? Mnogi naši ljudi nisu u školi naučili pisati hrvatskim književnim jezikom, a ukoliko su to i naučili, kasnije su zaboravili. Pogotovo pak zbrka, koja je nastala posljednjih godina u propisima pravopisa, doprinosi mnogo tome, da naši ljudi ni uz najbolju volju ne pišu kako treba. Zato je Banska Vlast morala nedavno propisati za sve hrvatske krajeve pravopis hrvatski, kakav se kod nas upotrebljavao prije god. 1929. Ali upravo mnogi od neupućenih često su prinuđeni da sami pišu razne predstavke, dopise, članke i t. d., pri čemu nailaze na ogromne poteškoće upravo uslijed slabog poznavanja osnovnih gramatičkih i pravopisnih pravila. To im je sada znatno olakšano, od kad je prof. I. Frol napisao vrlo praktičnu knjižicu: »Kako ćeš pravilno pisati?« Ova ima da zadovolji najnužnije pravopisne potrebe naših malih ljudi, naših građana, naših

radnika i naših seljaka. Pisana jednostavno, praktično i sa dovoljno primjera, ova će kratka gramatička i pravopisna uputa svakome pružiti osnovno znanje o gramatičkim pojmovima i omogućiti mu da ispravi gramatičke i pravopisne pogreške, koje čini u svom pisanju. Ona je isto tako zgodna za samouke, kao i za one, koji bi htjeli zajednički učiti. Izgrađena je na principu umjerenoga fonetskoga pravopisa i otklanja svaki pokušaj vraćanja u etimološki pravopis. To je i ispravno i dobro, a takav je pravopis uveden i po Banskoj Vlasti Banovine Hrvatske. Uklopljene praktične vježbe olakšavaju čitaocu, da kontrolira stečeno gramatičko znanje. Jeftina cijena (din 7.—) i priručnost ovoj će knjižici sigurno pribaviti veliki popularitet.

Knjižicu prof. Frola izdala je vrlo marljivo »Hrvatska Naklada«, a mi ju svakome najtoplije preporučujemo.

V. B.

PROF. DR. A. ŠTAMPAR: SOCIJALNA I ZDRAVSTVENA ZAŠTITA SLUŠAČA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA U ZAGREBU (PRILOG RJEŠAVANJU ŠKOLSKOG PITANJA). IZDANJE UREDA ZA SOCIJALNU I ZDRAVSTVENU ZAŠTITU SLUŠAČA. — O socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača visokih i srednjih škola u Zagrebu bilo je na ovom mjestu već govora (A. m. c. III, 2, 45—52, 1939). Nastojanjem prof. dr. A. Štampara imamo danas u Zagrebu ured za organizaciju toga posla, koji marljivo radi već godinu dana. Bio je ove godine dio sveučilišne organizacije, pa bi o njegovom radu trebalo povesti riječ i donesti izvještaj u sveučilišnim godišnjim izvještajima, ali — na žalost — još se nije u djelo provelo toliko priželjkovano njihovo štampanje. Ni »godišnjak« za škol. god. 1939/40. koji se imao već štampati u ovom glasniku, nije još sastavljen. Međutim je Ured za socijalnu i zdravstvenu zaštitu slušača izdao štampanu priručnu knjižicu prof. dra. A. Štampara pod gornjim naslovom, koja je zapravo izvještaj o jednogodišnjem radu, a ujedno jedan od prvih priloga rješavanju školskoga pitanja kod nas i to iz pera odličnog stručnjaka i najpozvanijeg reprezentanta socijalno-medicinskih nauka, redovnog profesora higijene i socijalne medicine. Ova nam knjižica daje povod, da se ponovno osvrnemo na problem socijalne zaštite slušača, čija se važnost danas općenito priznaje. Dva su pitanja, naime, koja se pri studiju socijalnih problema studenata namiču: prvo, da li je socijalna i zdravstvena zaštita studenata potrebna i ako jeste, zašto jeste, a drugo, dokle ova pomoć slušačima smije da ide. Jer, može se stati na stanovište, da je visokoškolski studij, različan od osnovne nauke, manje ili više privatna stvar slušača, te ga treba i kao privatnu stvar tretirati. Tome nije tako. Uvođenjem školske obuke i porastom visokoškolskog studija rastu i opasnosti po zdravlje studenata. To je doba, kad su oni prijemljivi za razne bolesti mnogo više nego kasnije, te im stručna pomoć u velikoj mjeri upravo treba. Povrh toga se pregledom mladeži pronašlo mnogo pojava bolesti, koje se dadu lijepo spriječiti, dapače i izliječiti, ako se u to doba pronađu. Zdravstvena zaštita slušača je, dakle, potrebna ne samo radi pojedinaca, radi slušača, nego i radi kolektiva, koji treba zdrave i jake jedinice. Napokon svaka grupa ljudi, organiziranih, ima pravo na zdravstvenu zaštitu, pa kao što je to učinjeno kod radnika, kod pojedinih zanatlijskih, trgovačkih i

dr. ustanova, tako to treba da bude i kod studenata. No zdravstvena zaštita ne da se odijeliti od socijalne. U mnogo slučajeva bolji stan, toplo odijelo ili bolja hrana čini više nego li sam medicinski savjet. Ukazivanjem na činjenicu, da se ne može provoditi zdravstvena zaštita bez socijalne, Ured i njegov predstavnik, g. prof. dr. Štampar ukazuju na problem mnogo većega zamašaja, na problem zdravstvene i socijalne zaštite naroda. Zdravstveni eksperimenti, dok su se pravili samostalno i doklegod će se praviti samostalno, doživjet će dijelom fiasco, a dijelom će naići na negodovanje. Tek u sklopu općih socijalnih reformi, oni će zadovoljiti i dovesti do povoljnih rezultata. Zato se i Ured toga držao, te je pomoć u naravi, pružena studentima posljednju godinu dana mogla i u izvještaju ureda ispasti upravo odlično.

Do sada se, naime, vrlo malo učinilo u tom pogledu. Dok se svojedobno za Beograd predvidjelo 4 milijuna dinara za gradnju studentskog lječilišta, Zagreb nije dobio ništa. Neki manji zajam nije iskorišten. Iz kredita Državne hipotekarne banke u iznosu 190,000.000 dinara za sveučilišne svrhe, Zagreb je imao dobiti 42,000.000 dinara za sveučilišne svrhe, no ni to nije dobio. Za Beogradsku menzu predviđeno je 4,000.000 dinara, a za Zagreb jedva 600.000, pa 900.000 dinara! I tako je to išlo neprestano. U ostalom, to su poznate činjenice. Stubobanovine Hrvatske. Ako se usporede izdaci za socijalnu pomoć slušačima u godinama prije nego što je Ured počeo djelovati, onda se vidi da je od ukupnih izdataka za osam prijašnjih školskih godina izdano 9.31%, a u posljednjoj školskoj godini, od Ureda, 82.68% svih izdataka. Svakako lijepa bilanca.

Upada u oči velik broj slušača iz Zagreba, zatim malen broj slušačica, koje su tražile pomoć od ureda (što dolazi od toga, što roditelji šalju na studij kćeri samo ako imaju dovoljno sredstava), a i malen broj slušača, koji su tražili pomoć u I. poljećima (jer ih roditelji opskrbe za prvo vrijeme, računajući, da će si kasnije sami pribaviti potrebna sredstva za izdržavanje).

U tom upravo leži smisao drugog, naprijed istaknutog pitanja: dokle treba da ide socijalna zaštita studenata? Broj slušača svake godine je sve veći. Pristup na visoke škole treba ipak omogućiti vrijednim i sposobnim. Ovaj će izbor biti na visini samo ako socijalna zaštita bude na visini. Ali prirast školskog stanovništva je najveći iz

gradova. Ova mladež ostaje i dalje u gradovima. Treba dakle cirkulaciju okrenuti prema selu i na selu omogućiti život izučenoj inteligenciji, a ujedno i sa sela došao visokoškolski naraštaj vratiti na selo. To će sve zahtijevati dalekosežne promjene u školskoj a i u socijalnoj politici. Znači: olakšati studij i omogućiti lakše i prije ga svršiti, za što će trebati i novije uredbe i, dakako, novije školske ustanove i školske zgrade. Ured za socijalnu zaštitu studenata nabacio je u ovih godinu dana svoga rada cijeli pregršt važnih problema, koji će, budu li solidno izrađeni, donesti mnogo dobra ne samo studentima, nego i cijelom narodu.

DR. JULIJE BATORY: NOVI POGLEDI NA PROBLEMATIKU CARCINOMA. OSIJEK 1930. — U nepunih godinu dana naša se medicinska literatura obogatila za dva vrijedna djela iz područja istraživanja raka. Jedno je knjiga docenta dra Jurja Körblera: *Klinische Krebsprobleme* (Naklada Lehmann, München), o kojoj sam već napisao ocjenu u ovom glasniku (*»Alma mater croatica«* III. 4, 113—115, 1939.), a drugo je knjiga primariusa dra Julija Batory-a: *Novi pogledi na problematiku carcinoma* (Osijek, 1940.). Interesantno je, da su obojica izašli iz kirurških škola i nezadovoljni sa dosadašnjim rezultatima istraživanja raka i njegovom terapijom, traže nove puteve: Körbler u smjeru kliničkom i eksperimentalnom, služeći se u praksi radium-terapijom, ali primjenjujući i druge specijalne metode, eksperimentirajući s njima, a Batory u smjeru postavljanja novih etioloških i terapijskih hipoteza, služeći se u praksi terapijom kratkim valovima. Obojica imaju isti cilj: tražiti i naći način liječenja ove bolesti, koju sam označio kao bolest modernoga doba, bolest XX. stoljeća, bolest specifičnu za našu generaciju, kao što je u ostalom svaka generacija i svako stoljeće do sada imalo svoju bolest, svoje patnje i stradanja, da tek na koncu stoljeća iznađe lijek, prouči bit bolesti i uzroke iz kojih ona proizlazi, te riješi čovječanstvo njegovih muka, da bi novo stoljeće i nova generacija mogla da strada od nove bolesti.

U tom traženju etiologije i prema tome terapije raka izlazi Batory iz pretpostavke, da dijagnoza raka nije u svim slučajevima potpuno pouzdana, pogotovo gdje se radi o okultnim karcinomima, te on traži laboratorijsku metodu, koja bi nam dijagnozu osigurala. Uvjeren je, da ju je našao u spektrometriji. Osim toga otkla-

nja suviše minuciozno ispitivanje morfološke strukture karcinomskih ćelija i rješenje karcinomskog problema traži i humoralnoj patologiji. Prema njemu primarno je poremećaj endokrinog sistema u smislu tireotropnog hiperpituitarizma. Dok kod benignih procesa uvijek nalazi hiperfunkciju gonadotropnog adenohipofiznog centra i hiperfunkciju spolnih žlijezda, dotle kod malignih procesa nalazi hiperfunkciju tireotropnog centra u adenohipofizi i hiperfunkciju štitne žlijezde (str. 123). Hormoni ovih centara djeluju na visceralne organe i endokrini sistem direktno ili indirektno, putem njihovih živčanih centara u diencefalonu. S tim je u vezi sekundarna pojava: poremećaj normalnog metabolizma, zapravo poremećaj metabolizma ugljenih hidrata, koji se sastoji u nepotpunoj oksidaciji ugljenih hidrata (132) uslijed defekta vitalne semipermeabilne membrane t. j. uslijed poremećaja u polupropustljivosti membrane ćelija (143), što dovodi do akumuliranja otrovnih supstancija i prekomjernog, karcinomatoznog rasta ćelija (143). Da se pojave poremećaja metabolizma zaista nalaze u slučajima karcinoma pokazalo se već odavno ispravnim, pa su već i prije u vezi sa karcinomom kao njegovi uzroci navođena hepaticka oboljenja (Beres), kronična opstipacija (Lane), poremećena mijena tvari i povećana koncentracija kolesterina u krvi (Shaw-Mackenzie), da spomenem tek nekoliko njih, samo ih se do sada različno tretiralo u vezi sa etiologijom ili produktom karcinoma. Poremećaji normalnoga metabolizma nisu ni pošto uzrokovani karcinomskim oboljenjem, te ih ne smijemo smatrati isključivom posljedicom karcinomskih procesa. To se vidi po tome, što oni postoje i u tzv. prekanceroznom stadiju tj. već onda, kad oboljenje nije još manifestno. Oni, dakle, prethode manifestnom karcinomskom oboljenju (45). Ali oni nisu niti uzrokom karcinomskih oboljenja, nego samo popratna pojava (52) t. j. poremećaji metabolizma i karcinom su posljedice jednog trećeg, zajedničkog uzroka, t. j. poremećaja endokrinog sistema. Neki ljudi pokazuju izvjesnu dispoziciju ili hereditarnu opterećenost za ovovrsne poremećaje metabolizma i u tom se sastoji dispozicija odnosno hereditet za karcinom (48). Karcinomsko oboljenje prema tome nije nipošto lokalno, nego opće. konstitucijsko oboljenje organizma, a tumor je samo lokalni simptom toga općeg oboljenja (46 i 49). Prema tome mora i te-

rapija biti u glavnom općenita, endokrinološka, a samo nuzgred simptomatska.

Rentgensku terapiju smatra nedovoljnom (80), jer su karcinomi pojedinih visceralnih organa nepristupačni rentgenskoj terapiji; od slučajeva podesnih za liječenje samo mali postotak reagira povoljno na zračenje, a potpuna izliječenja nisu česta, već upravo vrlo rijetka. Radium-terapija tek uvođenjem kratkih valova u liječenje karcinoma ulazi u novu fazu daljega razvitka. (Reprodukciju i tumačenje ovih Bátorý-jevih nazora nije moguće dati u punoj mjeri, jer uz nejasnoću smeta i to što on govori o radium-terapiji i radiologiji kao da su to dvije riječi za isti pojam (str. 88-89), odnosno govori o radium-terapiji i terapiji kratkim valovima kao o identičnim ili bar vrlo sličnim terapijama). Kirurška terapija je slaba, jer se može samo kod 1/3 bolesnika upotrijebiti, a samo 1/3 operiranih slučajeva može biti izliječena. Prema tome ima pravo Tiersch kad kaže:

»U liječenju karcinoma sva će naša nastojanja biti tako dugo bezuspješna, dok budemo vjerovali, da se protiv karcinoma može boriti samo nožem« (99).

Ova i ovako izvedena nauka o postanku i terapiji karcinoma je jedna od mnogih dosadašnjih dobro smišljenih, originalnih i vrijednih hipoteza. Upravo joj ne manjka originalnost, već nas preneražuje i začuđuje smjelošću, možda i zato, jer nismo naučeni na ovakovo iznašanje problema i jer joj manjka materijalni i čvrsti teren po kojem smo naučeni da koracamo u medicinskoj problematici, pa i onda, dok je ova još u stanju hipotetičkom. Misli su djelomično oprečne, a djelomično protivne dosadašnjoj teoriji o etiologiji i terapiji karcinoma i zato će Bátorý-jeva teorija, kao svaka druga teorija morati da prođe sve faze nove teorije: stadij nerazumjevanja i čuđenja, stadij borbe i prevladavanja i napokon stadij razumjevanja i koordinacije, t. j. stadij u kom će ona biti uklopljena u dosadašnje zakone mišljenja i naziranja, te tako postati pristupačna i širem medicinskom krugu.

Ali Bátorý se i sam ispričava, da njegovi pogledi nisu vezani na neka velika medicinska imena, odnosno na velika eksperimentalna istraživanja i veliki skupni rad, nego samo na iskustva iz liječničke prakse, na jednu terapijsku metodu, s kojom je imao upravo neobičnih rezultata i uspjeha (4. i 5.). Kritika njegove hipoteze ima se, dakle, provesti u glavnom na osnovi ovih pretpostavki i moći će se donesti tek kad naučni eksperimentalni zavodi i klinike na velikom

materijalu ispitaju, iskušaju i kritički razmotre sve njezine komponente. Kako je Bátorý-jeva problematika izrasla na našem tlu, daje ona lijepu priliku našim naučnim zavodima da se njome zabave.

Vjerujući u endokrinu terapiju karcinoma kratkim valovima, Bátorý je za volju ove vjere iskonstruirao hipotezu — a mora se priznati da je to učinio konsekventno, potpuno i sasvim logično — o etiologiji i razvitku karcinoma, koja bi odgovarala toj endokrinnoj terapiji. Da je ta hipoteza, kao i tumačenje terapijskog uspjeha, kao nuta u idejne pretpostavke gdjekada slabije uvjerljiva, lako će uvidjeti svatko, tko postavi pitanje, da li su zaista neki hormoni, — i to baš ovi po Bátorý-u označeni, — uvijek kod karcinoma povećani, kao i to, da li su oni zaista povećani i u drugim bolestima. Ako su ti hormoni zaista kod karcinoma povećani, kako se može razumjeti, da su oni povećani kod drugih bolesti, a nije nastupio karcinom. Primarni ili sekundarni tireotropni hiperpituitarizam prouzrokuje, naime, ne samo maligne tumore, nego i Basedow, tireotropni dijabetes, akromegaliju, Simmondovu kaheksiju i mnoge druge bolesti. On prevladava u postklimakteriju. Sve ove bolesti mogu nastupiti kod članova iste porodice ili čak zajedno kod jednoga istog pacijenta, baš zato, jer imaju isti uzrok (178—179). K tomu se još namiče važno pitanje, kako i zašto u jednom času nastaje karcinom (i to baš pod utjecajem primarne hormonalne disfunkcije i uz sekundarnu poremećenost metabolizma), a drugi put kraj tih istih uzroka ne nastaje? Suviše daleko ide Bátorý ako endokrinološki hoće da tumači dapače i postanak toli čestih metastaza kod karcinoma, pa za to pretpostavlja još jedan u današnjoj patologiji nepoznati, gotovo mistični »ens malignitatis« (str. 55), jer razviti karcinom treba smatrati autonomnim tijelom sa samostalnim rastom i mogućnošću ekspanzije. Ali će se svatko pomiriti s endokrinološkom etiologijom karcinoma, kad bude dovoljno dokaza, da su kod karcinomskih oboljenja zaista povećani upitni hormoni. Bátorý to za sada samo pretpostavlja i nije dokazao, a ja mislim, da će se to naučnim ispitivanjem u za to određenim zavodima i klinikama lakše učiniti, nego li bi to mogao učiniti sam autor, ovisan samo o svom malom materijalu. Lako će se ispitati, a ujedno utvrditi, kako se često javlja dijabetes, Basedow i karcinom zajedno; kolik je procenat tih zajedničkih oboljenja?

Ako stoji Batory-jeva pretpostavka o istom endogenom uzroku ovih oboljenja, onda će se ova oboljenja redovno i to u velikom postotku javljati zajedno, na što se danas nije polagala toliko velika važnost. A ako se ne javljaju, trebat će ispitati kako to da se jednom javlja karcinom, a drugi put Basedow ili druga koja bolest između ovih? Batory to razlaže ukratko ovako: Tumor t. j. vanjski znak karcinomskog oboljenja pojavljuje se istom onda, kad je semipermeabilna membrana ćelije u svojoj vitalnosti oštećena prevalentnim tireotropnim hormonom ili njegovim manje vrijednim izomerijama koje nastaju raspadanjem visokovalentnoga hormona na manje valentne izomerije. Svaka ćelija može postati karcinomskom, a osobito ona, koja je traumom ili nekim drugim procesom izdvojena iz svoga tkiva. Zato se u slučajevima, gdje postoji tireotropni hiperpituitarizam, ne smiju davati niti velike doze egzogenoga folikulina, jer on kao i sve druge tzv. kancerogene tvari, oštećuje gonadotropni centar, tako da antagoniste počinju prevalirati, i tako se razvija karcinom (178).

Dokaze za ovu pretpostavku i mnoge druge treba tražiti u Batory-jevim razlaganjima endokrinologije nekarcinomskih oboljenja, koja je u knjizi možda i prekomjerno točno navedena — ona je upravo tako opširna i osnovna, da izgleda kao nova teorija o endokrinom sustavu, o čem je teško dati sud kraj našeg slabog znanja opće endokrinologije. Ona je imala možda pokazati važnost endokrinologije uopće, ali je time ideju o endokrinologiji karcinoma učinila svestranijom i nespecifičnom. Utjecajem kratkih valova možemo, naime, utjecati na razne endokrine žlijezde i to u dva pravca: stimulirajući neku inaktivnu žlijezdu i potičući ju na povećano izlučivanje, a isto tako posredstvom antagonističkih žlijezda možemo utjecati na žlijezdu, koja se nalazi u hiperfunkciji. Kod žlijezda, koje izlučuju dva hormona, a čije liječenje nije uravnoteženo, postizava se kratkim valovima brzo i sigurno uspostavljanje ravnoteže (144). Hipermenoreja, ulcus ventriculi, gonadotropni diabetes i mnoga druga oboljenja uzrokovana su primarnim gonadotropnim hiperpituitarizmom, a liječe se zračenjem hipofize i štitnjače. Prostatahipertrofija, cistoglandularna hiperplazija i sve pojave u klimakteriju uzrokovane su sekundarnim gonadotropnim hiperpituitarizmom, a liječe se zračenjem hipofize i spolnih žlijezda. Maligne tumore, Basedow, tireotropni diabetes i akromegaliju čini pri-

marni ili sekundarni tireotropni hiperpituitarizam. Liječe se zračenjem spolnih žlijezda i hipofize, a ako spolne žlijezde više ne funkcioniraju, onda samo zračenjem hipofize. Vitiligo je također bolest hipofize i liječi se kratkim valovima. (178—179).

Na svaki način, od prosječnog čitatelja, koji je izašao iz naših škola Batory previše zahtijeva, pa pretpostavlja i veće znanje i predznanje endokrinologije. Zato on često ne smatra potrebnim pobliže je tumačiti, pa ostaje nerazumljivo kad dokazuje, na pr. zašto bi se primarni gonadotropni hiperpituitarizam liječio zračenjem hipofize i štitnjače, a sekundarni zračenjem hipofize i spolnih žlijezda. Zašto se u prvom slučaju posredstvom antagonističkih žlijezda utječe na žlijezdu, koja se nalazi u hiperfunkciji, a u drugom slučaju stimulira inaktivnu žlijezdu. U slučaju pak i primarnog i sekundarnog tireotropnog hiperpituitarizma liječi se zračenjem hipofize i spolnih žlijezda, dakle u oba slučaja samo antagonističkom terapijom. Pa ipak je konstatacija točna, kao i to, da je egzogeni folikulin kancerogena tvar, koja oštećuje (ili bolje reći uzdržava neaktivnim) gonadotropni centar, tako da antagoniste počinju prevalirati, pa se razvije karcinom, a aplikacija kratkih valova na spolne žlijezde, koja dovodi do povećane produkcije folikulina na fiziološki način nije kancerogeni, već naprotiv terapijski efektan i s njom se utječe na antagonističku tireoideju, koja je u hiperfunkciji.

U pitanju da li je etiologija karcinoma lokalna ili općenita, konstitucijska, Batory se dakle, posve priklonio općenitijoj. Lokalnu etiologiju, koju pretpostavljaju Winter i Ranzi, a kod nas ne negira posve niti Körbler, Batory spominje, ali ju nije pobio. Da mu je to uspjelo, on bi svakako učinio veliku uslugu svojoj općenitijoj hipotezi.

Jednako je i sa simptomatologijom karcinoma. Današnja će medicina pitati, da li su zaista slučajevi, koje Batory prikazuje kao karcinome utvrđeni kao takovi? Je li njegova dijagnostika karcinoma pouzdana? Treba priznati, da se to iz statistike u tabellama na str. 162—164 ne vidi. Među danas priznate načine dijagnostike neokulturnih karcinoma spada, naime, još uvijek probatorna ekscizija sa histološkom pretragom ekscidiranoga tkiva. I ako ne mislim, da je ta dijagnostika potpuno pouzdana, ona je ipak toliko uvriježena, da se statistike neokulturnoga karcinoma i njegove terapije ne mogu kraj danas uobičajenih iako ne uvijek naučnih i ne posve pouzdanih radnja o raku ni zamisliti bez histološke pretrage. Batory me-

đutim otklanja probatornu eksciziju, pa se namiče pitanje, da li ju je barem zamijenio drugom, jednakom, ekvivalentnom ili dapače boljom metodom? Da li je spektroreduktometrija takova metoda? Nije li ona u najboljem slučaju samo dijagnostička metoda za endokrinološko ispitivanje, a to je tek jedan dio po Batory-u osnovane karcinomske dijagnostike. Batory je uvjeren u to, da je ta metoda pouzdana i specifična za karcinom, pa citira taj pronalazak Dausseta i Samuella kao mogućnost, kojom točno možemo diferencirati benigne tumore od malignih. Ali, spektroreduktometrija može se upotrijebiti i praktički — profilaktički — da se pouzdano utvrdi sklonost nekoga organizma za karcinomsko oboljenje ili drugim riječima, da se karcinom otkrije dok ga još ni nema. To dokazuje vrijednost ove metode za endokrinološko ispitivanje, ali ne ujedno njenu vrijednost specifične karcinomske dijagnostičke metode. Dakako da se njom može naći i stepen oboljenja, zatim okultni razvitak metastaza i recidiv. I tireotropni hiperpituitarizam, po Batory-u toliko karakterističan za karcinom, nalazi se tom metodom i kod drugih bolesti, na pr. kod Basedowa, tuberkuloze i tireotropnog dijabetesa, a javlja se i bez karcinoma u stadiju karcinomatozne predispozicije. Prema tome metoda kojom Batory ta oboljenja konstatira, ne može se smatrati dovoljno specifičnom upravo i isključivo za karcinom, pa prema tome njom konstatirani karcinomi ne moraju da budu karcinomi po stanovištu današnje patologije, ali mislim da joj to nije prigovor, jer se takovim metodama danas u medicini ipak dobro služimo. Na pr. Aschheim-Zondekova reakcija i seroreakcija (pogotovo Wassermannova) nisu posve specifične, pa ipak se u dijagnostici sigurno njima služimo u tolikoj mjeri, da ih kao korisne i neophodne smatramo. Zato i prigovor o nespecifičnosti spektroreduktometrije za karcinom treba uzeti sa ograničenjem, ali u želji, da karcinomska dijagnostika, baš radi velike važnosti i eminentne opasnosti bolesti same, bude što točnija i specifičnija.

Tom prilikom treba prigovoriti i to, da je baratanje sa spektroreduktometrom i pravljenje endokrinih dijagrama u knjizi nedovoljno opisano i da po tome opisu ne će nitko znati raditi u praksi, tim manje, što ne znam, da li se u medicinskoj nastavi što detaljnije o njoj čuje.

Sa pitanjem o lokalnoj, odnosno općenitoj etiologiji karcinoma u vezi je i pitanje lokalne ili općenite terapije. Batory ne otkla-

nja ni jednu ni drugu i provodi neki kompromis. Naglašuje da je terapija kratkim valovima kauzalna, a ne simptomatska, ali postojeći karcinomski tumor je simptom općeg oboljenja, pa se zato ima liječiti i kauzalno i simptomatski. Zato on u praksi ne otklanja ni simptomatsku terapiju, već liječi operacijom, dapače i rentgenom (iako je tu terapiju otklonio na str. 59—81) i radiumterapijom (165), dakako uz kratkovalnu kauzalnu terapiju, koju provodi i prije i poslije operacije, jednako kod operabilnih karcinoma, da rezultat pojača, odnosno ukloni endokrinu etiologiju, kao i kod inoperabilnih da ih učini operabilnima. Treba pri tom kao ispravno naglasiti, da Batory ne misli da u svakom slučaju treba upotrijebiti samo kratkovalnu terapiju, te ju on ni ne iznosi kao specifičnu i isključivu terapiju karcinoma, nego samo kao kauzalnu. To je vrijedno naglasiti, jer oduševljenje, kojom on propagira ovu terapiju i uopće svoju hipotezu, moglo ga je dovesti na opasan i neprihvatljiv put, da i terapiju kratkim valovima proglasi specifičnom i jedino vrijednom terapijom karcinoma. To ipak nije učinio, pa ovu objektivnost treba priznati. Ovakovim iznošenjem svoje hipoteze on je izbjegao prigovoru da je novotar i da iznosi nešto novotarskoga, pa ne će naići na prigovor onih, koji će pod pritiskom dokaza i okolnosti pristati još nekako — i ako teška srca — na neku novu teoriju o etiologiji karcinoma, ali u njihovu praktiku, ustaljenu, uvedenu, navodno isprobanu, statistikama potkrepljenu i — unosnu, ne će nikada i nikome dopustiti dirati, već će i sam pokušaj takav, pa i na naučnoj bazi izveden, prokleti i sudovanju Batory se uklonio tim, što je razvijajući novu problematiku karcinoma ostao manje-više ipak u granicama današnje terapije.

Prema Batory-jevim je, dakle, nazorima kratkovalna terapija onaj dio terapije karcinoma, koji ima kauzalni efekat, dok simptomatska terapija, uperena protiv tumora ostaje i dalje rentgenska, radiumska i operativna. Ako je karcinomski tumor malen, odnosno ako je oboljenje rano i ne postoje metastaze, dovoljno je aplicirati samo kratke valove. Ako je tumor velik, a uz to lokaliziran u unutrašnjosti tjelesnih šupljina i postoje metastaze, treba poduzeti kombinirano liječenje, naročito ako je tumor inoperabilan. Apliciranjem radiumske ili rentgenske terapije prema dosadašnjim metodama, a zajedno sa kratkovalnom terapijom, treba tumor učiniti podesnim za kirurški zahvat.

Radiumska i rentgenska terapija sa kratkovalnom terapijom pridonose regresiji tumora i uklanjanju metastaza, a uz to se kratkim valovima postizava normaliziranje endokrinog sistema, drugim riječima: otklanja se uzrok karcinomskog oboljenja. Iza izvedenog kirurškog zahvata treba produžiti sa radiumskom ili rentgenskom, odnosno kratkovalnom terapijom, kako bi se spriječila pojava recidiva i podigle obrambene snage organizma. Po završenom liječenju treba spektroreduktometrijom utvrditi da li je endokrini sistem normaliziran i svakih tri mjeseca u toku prve godine dana kontrolirati na isti način, da li ne postoji u organizmu tendencija za manifestiranje recidiva.

Treba ovom prilikom prigovoriti, što aparatura i terapijska prakтика nije bolje i točnije opisana. Kraj današnjih raznih aparata, razne jakosti i valjanosti a dakako i raznoga znanja liječnika o kratkim valovima, podatci Batory-jevi nisu dovoljni, pa će svatko prije započetog rada morati zatražiti od Batory-a detaljnije praktične upute. Liječenje se izvodi zračenjem spolnih žlijezda i hipofize. Jedan dan se zrači hipofiza, a drugi dan spolne žlijezde. Hipofiza se zrači najprije 8 minuta, pa se prilikom svakog zračenja trajanje produžuje za 1 minutu, sve dok se ne dostigne 12 minuta. Spolne žlijezde zrače se uvijek 1 ili 2 minute duže od hipofize i to samo kod muškarca ispod 55, a žena ispod 50 godina, dok se kod starijih uopće ne zrače. Terapija traje dva mjeseca. U trećem mjesecu primjenjuje se tri puta nedjeljno dvostruko zračenje t. j. najprije spolne žlijezde, a onda hipofiza. U 4. i 5. mjesecu zrači se tri puta nedjeljno hipofiza, a jednom nedjeljno spolne žlijezde 6—9 minuta. U 6. i 7. mjesecu zrači se dva puta hipofiza, a jednom spolne žlijezde, također 6—9 minuta. (Ove se upute ne slažu potpuno s tabelarnim prikazom na str. 162). U jako poodmaklim slučajevima raka ne može se više normalizirati hipofiza (str. 178. br. 9.).

Kako se iz svega vidi, terapija je dugotrajna i s obzirom na to, da je bolesnik u to vrijeme neprestano vezan na liječnika i liječenje, zahtijeva velike materijalne i socijalne žrtve. Svakako će se — bude li uspješna, — provoditi u praksi i treba joj dati što širi publicitet i upotrebu,

Batory ne smatra, da je svojom knjigom rekao posljednju riječ, jer je kao moto predgovoru stavio riječi Verworna:

»Najbolje što čovjek može dati nekom drugom čovjeku, to je dobra pobuda«.

Svojom knjigom on je svima nama dao zaista dobru pobudu. Tek ne potpunu! Mi-

slim, da mu treba preporučiti, da dade što skorije statistiku i kazuistiku svoga materijala, koja je ne samo veoma interesantna — imao sam prilike jedan dio toga materijala kod Batory-a sam pregledati i kontrolirati — nego će biti osnovom daljega ispitivanja i izgradnje njegove teorije, a potrebna je naročito zato, jer će se tako približiti današnjoj patološkoj problematici. Ne smije ni manjkati u teoriji, koja je — kako je rečeno — izašla upravo iz prakse. Isto tako treba Batory da dade praktičnu uputu o dijagnostici i terapiji, koja u knjizi manjka. To će biti od važnosti, da se može i na drugim mjestima provoditi pokuse po uputama autora.

Što se tiče same knjige, to još treba prigovoriti, što izlaganja nisu dosta obrazložena, na više se mjesta ponavlja ista, kadkad i nevažna misao, a gdje gdje je koja temeljna ideja ipak premalo obrazložena. Previše na jednoj strani, a premalo na drugoj. K tome su uz vlastite ideje o karcinomu prikazane i razrađene često i opširno i upravo nepotrebno još mnoge druge, zastarjele ideje, a na mnogo mjesta se ne vidi, da li koja od tih ideja ima da bude historijski preteča nove hipoteze, ili nema to da bude. Historijska nit nije svuda konzekventno provedena a izmiješana je i s općim pogledima na patologiju i endokrinologiju. Tako je materijal znatno velik i nepregledan.

Sa lingvističkoga stanovišta treba prigovoriti pisanju: odjeljenje, azot, talas, umjesto: odjel, dušik, val, a suviše je pisati i carcinom, carcinomski, carcinomatozan, hyperfunctija, hypophyzarni, gynecološki (ili dapače gynaekološki), röntgenologija, röntgenski, diencephalon, umjesto našom transkripcijom: karcinom, hiperfunkcija, hipofizni, ginekološki, rentgenski, diencefaloni.

Vladimir Bazala.

ZBORNİK ZNANSTVENIH RASPRAVA, PROFESORSKOG ZBORA PRAVNOG FAKULTETA U LJUBLJANI. — Ljubljanski pravni fakultet je u više navrata dokazao svoj visoki naučni stupanj i znatnu naučnu produktivnost svojih članova. Slovenci već 54 godinu izdaju svoj »Slovenski pravnik« (urednik Dr. Rudolf Sajovic), koji je jedan od najboljih pravničkih časopisa u ovoj državnoj zajednici. Uz to slovenski pravni pisci stalno i izdašno surađuju u stranim pravnim glasilima, većim dijelom u beogradskom »Arhivu za pravne i društvene nauke«, a od vremena do vremena izlaze u Sloveniji i opsežnija samostalna pravna djela. Povremeno surađuju slovenski pravnici i u našem »Mjesečniku«, glasilu hrvatskog pravničkog dru-

štva. Tako je dr. Milan Škerlj, sveuč. prof. u Ljubljani u dvobroju »Mjesečnika« za svibanj-lipanj ov. god. napisao »Nekoliko napomena na predgovor knjige: Tumač trgovačkoga zakona od 28. listopada 1937.« Kod hrvatskih pravnikâ znatno je zapažena i rasprava nestora slovenskih pravnikâ dra Metodâ Dolencâ »O pravilnim granicama sudske vlasti u krivičnim stvarima«, objavljena prošle godine u listopadskom broju »Mjesečnika«. Na VI. kongresu pravnikâ, održanom u rujnu god. 1934. u Zagrebu, Slovenci su bili odlično predstavljeni po referatima svojih predstavnika: dra Rade Kušeja, dra Metodâ Dolencâ, dra Jose Jurkoviča, dra Ljudevita Brence i dra Stanka Lapajneâ. Treba još pribilježiti da su radovi Dolencâ i Maklecovâ štampani i u »Radu« Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu.

Povrh tog obilnog naučnog rada jedno je stalno godišnje slovensko pravničko izdanje, koje zasluŹuje osobitu paŹnju. To je »Zbornik znanstvenih rasprava«, što ga već šesnaestu godinu izdaje profesorski zbor pravnog fakulteta u Ljubljani, a sadrŹi relevantan prikaz razvitka i temeljitosti pravnog Źivota u Sloveniji. U tih 16, do sada izašlih knjiga sabrane su najtemeljitiije pravne rasprave i studije prvih slov. jurista. Tu je na okupu niz izvrsnih rasprava iz svih pravničkih disciplina, tako pravno-povjesne studije, rasprave crkveno-pravne i kazнено-pravne, pa radovi iz drŹavnog, upravnog, financijskog, meunarodnog prava. Brojnije su također rasprave iz pravno-filozofske i sociološke nauke. Također treba spomenuti, da je urednički odbor kroz ovih šesnaest godina uspio održati na okupu, na zajedničkom korisnom naučnom radu, sve istaknute slovenske pravničke, koji su pak uspjeli, kroz taj niz godina, sustavno obraditi sve najvaŹnije pravne probleme. Očita je kohezija rada i naučnog stremljenja.

Novi, prije kratkog vremena izašli Zbornik znanstvenih rasprava za 1939./40. god.* sadrŹi devet naučno pravnih studija. Svojim radovima zastupani su ovi slovenski sveučilišni profesori-pravnici: Aleksandar Bilimovič, Metod Dolenc, Stanko Lapajne, Aleksandar Maklecov, Vladimir Murko, Janko Polec, Eugen Spektorski, Milan Škerlj i Ivan Tomšić. Da se izbjegne bilo kakovo lično isticanje, imena suradnika objavljena su alfabetiskim redom. Koristan je također običaj uredničkog odbora, što je obvezatno

* »Zbornik znanstvenih razprav« XVI. letnik. 1939./40. Izdaje profesorski zbor juridične fakultete. Str. 314. V Ljubljani 1940. Tiskarna »Slovenija« v Ljubljani.

odredio da svaka rasprava mora imati francuski ili njemački résumé. Na taj je naćin znatno proširen interesni krug čitaća.

Dr. A. Bilimovič u svojoj raspravi »Jugoslavenske Źeljeznice u proteklom dvadesetgodištu« s pravnog gledišta nastoji osvjetliti najvaŹnija svojstva svakoga prometa: Źeljezničku mreŹu, vozni park, Źeljezničko osoblje, putnički i teretni promet i konačno financijski uspjeh i nezgode. Ova je rasprava objavljena na 43 stranice s više tabela i statistika, ali je manje naučne vrijednosti od ostalih njegovih rasprava. Prošle je godine dr. Bilimovič objavio mnogo vredniju raspravu: »Agrarna struktura Jugoslavije«.

Dr. iur. et hon. c. Metod Dolenc objavljuje vrlo dobru i naučno obrazloŹenu »Pravno-povjesnu studiju o prisegi kod Slovenaca«. Obilno se sluŹeći MaŹuranićevim »Prinosima« Dolenc, nestor slovenskih pravnikâ, interesantno obrađuje razvojnu liniju pravničke ve kod Slovenaca. Napominje kako u slovenskom govoru postoje tri terminusa za zakletvu: prisega — rota — zakletva. (Rijeć »prisega« je — za cijelo — došla tek nakon što su Slovenci primili katoličku vjeru). Studija dra Dolencâ na 42 stranice sadrŹi mnogo interesantnih i vaŹnih pravno-povjesnih izvoda (dokazi, iz listina, za prisega do sredine XIII. stoljeća i njihova kategorizacija, zatim novovjeka prisega). Mnogi bi se Dolencovi izvodi mogli korisno primjeniti u hrvatskoj pravnoj povijesti.

Prof. Stanko Lapajne objavljuje raspravu pod natpisom: »Nacrt ovlašteničko-povjereničkih odredaba za jugoslavenski drŹavni (obligacijski) zakonik«, a Aleksandar Maklecov objavljuje prilog k općoj teoriji o kazненоj odgovornosti »Uračunljivost, krivnja i opasnost«. (Maklecov je autor, već prije objavljenih rasprava: »Tipologija zloćinaca«, »Kriminalna etiologija« i dr.).

Opširniji je prilog sveuč. docenta Vladimira Murko-a: »Rodbinski odnosi kod neposrednih poreza«. Prof. Janko Polec donosi u ovome Zborniku znaćajan prilog: »Primjedbe kranjske zemaljske komisije k Martinićevom otkriću austrijskoga drŹavnog zakonika«. Pisac temeljito prikazuje rad komisija (god. 1797. i god. 1804.) na o. g. z-u. Vrlo je interesantna i vrijedna rasprava Eugena Spektorskija: »Comte i Hegel«. Pisac temeljito, na 32 stranice, sluŹeći se obilnom literaturom, jasnim stilom razvija misli i teŹnje dvaju najuplivnijih filozofa 19. stoljeća: Francuza Comte-a i Nijemca Hegel-a. (Usput napominjem, da — vjerojatno — nije slućajno, što spomenik Comtu stoji u Parizu pred Sorbonnom, a spomenik He-

gelu u Berlinu pred sveučilištem). Vrlo je interesantno i poučno proučavati te najuplivenije mislioce prošloga stoljeća, ozlojađenog Comte-a, koji je predlagao da se zatvore sve akademije i visoke škole osim veterinarske škole i Hegela, koji je bio načelni protivnik sentimentalnosti, prozvan pruskim »državnim filozofom«. Vrijedno je pročitati živo pisanu raspravu Spektorskija. (Od ovoga pisca je i veliko djelo, u dva dijela, »Zgodovina socialne filozofije«, koje je izdala Slovenska Matica u Ljubljani. Spektorskij je tokom godina, objavio više različitih pravno-filozofskih, opće pravnih i socijalnih rasprava).

Dr. Milan Škerlj objavio je raspravu »Saziv i tok skupština kod gospodarskih zadruga«. Posljednja je štampana rasprava prof. Ivana Tomšića: »Iseljavanje i useljavanje s pogleda međunarodnog javnog prava«. Izvodi prof. Tomšića su po nas to važniji, što su kod nas još uvijek znatni emigracioni i imigracioni problemi i, u vezi s time, nastali pravni sporovi.

»Zbornik znanstvenih rasprava« služi na ponos pravnom fakultetu u Ljubljani, koji tim svojim izdanjima znatno podiže ugled i naučni stupanj cijelog sveučilišta.

Hinko Wolf.

NAŠI POKOJNICI.

TRAGIČNO JE UMRO HRVATSKI KNJIŽEVNIK I SVEUČILIŠTARAC ALEKSA KOKIĆ.

U 27. godini života, nakon kratke bolesti, umro je Aleksa Kokić, hrvatski književnik, svećenik i istaknuti bunjevački javni radnik.

Na 1. kolovoza ov. god. pozvan je bio Aleksa Kokić na odsluženje vojnog roka na Cetinje. Malo dana kasnije naglo je obolio i 17. kolovoza preminuo je u vojnoj bolnici na Cetinju.

Vijest o preranoj smrti odličnog bunjevačkog intelektualca Alekse Kokića munjevito je prohujala diljem cijele Hrvatske i duboko potresla brojne njegove znance i prijatelje. Njegova pak rodna Subotica, kao i svi krajevi gdje žive Bunjevci i Šokci, zavili su se u crninu — instinktivno osjećajući, da je ugasnula zvijezda predvodnica, zvijezda koja je jačala vjeru u pobjedu pravde i istine. Sprovod pok. Alekse Kokića u Subotici pretvorio se u opću narodnu žalost — deset hiljada učesnika bjelodano je svjedočilo o ljubavi, ali i žalosti, za dragim pokojnikom.

A. Kokić rođen je 14. listopada 1913. u Subotici. Gimnazijske nauke i maturu svršio je u Travniku. Teološki fakultet je diplomirao god. 1937. na hrvatskom sveučilištu u Zagrebu i poslije toga postao kapelanom Sv. Roka u Subotici. God. 1938. povratio se u Zagreb, gdje se upisao na filozofski fakultet (slavistiku). Tragična smrt spriječila ga je da diplomira i na ovom fakultetu.

U Subotici je Kokić bio poznat kao odlični hrvatski rodoljub, koji je neumorno, i riječju i djelom, pomagao svako rodoljubno nastojanje. Na književnom polju zauzimao

je jedno od prvih mjesta među suvremenim bunjevačkim književnicima. Suradivao je u više hrvatskih književnih časopisa, a njegova zbirka pjesama »Klasovi pjevaju« (objavljena god. 1937.) bila je vrlo toplo primljena od kritike i čitalaca. Kao pjesnik-regionalist, s lijepom našom ikavicom, dočaravao je blage bunjevačke ravnice i pjevao o svom sunčanom zavičaju. Za Suboticu, njegovo rodno mjesto, pjeva: »Najljepša si varoš svita, i Hrvata gnizdo drago . . .« Kokićeva je lirika topla, pročišćena i dirljiva.

Prošle je pak godine, u zajednici s Markom Čovićem, izdao brošuru na 40 stranica: »Bunjevci i Šokci«. S pravom je ta brošura dobila nadimak malog bunjevačkog leksikona. U svojim člancima: »Istaknutiji ljudi u povijesti bačkih Hrvata«, »Bunjevačko šokački Hrvati u Mađarskoj«, »Vjera u životu bačkih Hrvata«, »Prosvjetna društva i ustanove« i »Kulturne veze sa Zagrebom« uspio je Aleksa Kokić, snagom svog jakog intelekta, osvijetliti sve glavne probleme onoga izloženoga dijela našega naroda, utvrdivši nesumnjivu historijsko-nacionalnu povezanost s cjelinom hrvatskoga naroda.

Prerana Kokićeva smrt je veliki gubitak za hrvatsku bunjevačku književnost i bunjevački javni život uopće. No gubitak ne samo za Bunjevce. Naša »Alma mater croatica« također je duboko ožalošćena, jer smrt mladoga intelektualca-sveučilištarca uvijek je više no smrt jednoga života. U samrtničkom hropcu studenta-akademičara gine bezbroj mogućnosti pozitivnoga rada za svoju granu nauke i rada za svoj narod. Zato je smrt mladoga akademičara mnogostruka, kao što je i tuga za njim mnogostruka. Jer, evo, nije umro samo svećenik i student Kokić, umrle su i one bezbrojne manifestacije u Zagrebu

a pogotovo u njegovoj rodnoj Subotici, kojima je on dao ideju, dušu i život. S prijateljem Kokićem izgubili smo jednog od rijetkih, izgubili smo fanatika svoje ideje. Nestao je jedan vitez Almae Matris Croatiae, nestao je jedan borac za prava Hrvatske.

Neka je vječna slava Aleksu Kokiću.

Hinko Wolf.

† DR. FRAN BARAC.

Dne 20. IX. 1940. preminuo je sveučilišni profesor bogoslovije, kanonik prvostolnoga kaptola zagrebačkoga i hrvatski političar dr. Fran Barac.

Rodio se u selu Šemovcu, općina Virje, 26. kolovoza 1872. godine. Svršivši gimnaziju god. 1890. upisao se na bogosloviju u Zagrebu, gdje je s odličnim uspjehom svršio studije god. 1894. Te godine je i zaređen za svećenika. Poslije toga nastupio je službu u Nadbiskupskoj kancelariji u svojstvu aktura, a od god. 1895. služio je kao suplent i profesor na gimnaziji u Požegi. Godine 1900/04. proveo je na sveučilištima u Fribourgu i Louvainu slušajući teologiju i specijalnu filozofiju. God. 1907. habilitirao se na bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. God. 1911. imenovan je izvanrednim, a god. 1913. redovitim profesorom apologetike i opće dogmatike. U školskoj godini 1915. i 1916. bio je rector magnificus Hrvatskog sveučilišta u Zagrebu, a u godinama 1913./14. i 1922./23. bio je dekanom bogoslovskog fakulteta.

Već rano počeo se baviti znanstvenim radom pa je u stručnim bogoslovskim časopisima napisao velik broj rasprava. U »Katoličkom Listu« počeo je surađivati god. 1895., u »Kršćanskoj Školi« god. 1899., a u »Bogoslovskoj Smotri« god. 1910.

Bio je odličan pedagog, duboki naučenjak i marni saradnik i pomoćnik crkvene hijerarhije, a uvijek i u svemu vrijedni svećenik. Svoj pedagoški rad započeo je na požeškoj gimnaziji (1895), te je bio budni sionski stražar, da se na mekanu njivu ne zasje kukolj. Nije bio samo mudri, praktičan odgojitelj mladeži, nego i naučno duboko poznao sve probleme pedagogije i religije u metodici, čemu su glasni svjedoci mnogi pedagoški i katehetski članci, a napose srednjoškolski udžbenici. Svojim naučnim i nastavnim radom postao je prof. dr. Barac ponajodličnija ličnost teološkog fakulteta i čitavog sveučilišta. Bio je svagda među onima, koji su se borili za autonomiju našeg Sveučilišta i odbijali, da se naše Sveučilište infiltrira ideja-

ma, koje su mogle škoditi težnjama hrvatskoga naroda.

Hrv. Bogoslovskoj akademiji je od početka bio I. potpredsjednikom, a kasnije, po smrti don Frana Bulića, trajnim pretsjednikom. Da je ona danas popularizacijom teološke znanosti, izdavanjem znanstvenih edicija i drugih revija, opravdani ponos hrvatskog klera, to je plod najveće skrbi, ljubavi i požrtvornosti njezinog pretsjednika dra Frana Barca. Zvan opet od Crkve, da vrši kroz deset godina tešku i odgovornu dužnost ravnatelja Dječaćkog sjemeništa, radio je svom toplinom svoje ljubavi. On je kod biskupske sinode 1925. bio ponajjači saradnik. Kroz 6 godina vršio je zamašnu misiju redaktora Katoličkog lista. Kod crkvenog sudista bio je zatočnik pravice.

Smrću dr. Franje Barca prorijedio se opet broj onih muževa, koji su u velikim danima prošloga svjetskog rata odigrali markantnu ulogu u političkom životu Hrvata, imali prilike aktivno zgrabiti u njegovo zbivanje i oblikovanje budućnosti, lično pokretati kola historije.

Kao pretežna većina hrvatske omladine njegovog naraštaja i Barac bio je sljedbenik hrvatske stranke prava. — Starčevićev politički radikalizam i etička strogost njegove nauke privlači u redove stranke naročite niz svećenika iz gornjo-hrvatskih i zapadno-hrvatskih strana. U krizama, kroz koje je prolazila stranka prava dr. Barac slijedi sa simpatijama grupu dr. Mile Starčevića.

Za vrijeme rata Starčevićeva stranka prava prolazeći kroz značajnu evoluciju, odnosno vraćajući se na polazne točke svoga postanka: beskompromisnu borbu protiv habsburške Austrije, nesumnjivo je najvjerniji predstavnik raspoloženja većine Hrvata. Za nju nastaje momenat najveće odgovornosti: kojim će pravcem povesti brod hrvatske politike. U privatnom stanu održaju se prvi politički sastanci u Hrvatskoj za vrijeme rata — vojne vlasti budno paze na kretanje političkih ljudi — lični riziko tih ljudi bio je velik. Na tim sastancima gradi se nova politika i taktika. Hrvati su na čistu da odlaze iz okvira monarhije, koja će nestati. Starčevićeva stranka prava izjašnjuje se u načelu za jedinstvo s Kraljevinom Srbijom i Crnom Gorom. Od odlučne je to važnosti, jer samo Starčevićeva stranka prava može povesti tu politiku u široj javnosti, jer ona nesumnjivo uživa povjerenje njezino.

Novu politiku se izgrađuje oprezno. Traži se dodir s emigracijom. Tu odlučnu zadaću povjerava stranka dr. Franu Barcu, koji je

tih godina rektor zagrebačkoga sveučilišta. Kao katolički svećenik i rektor dr. Barac jedini može steći dopuštenje habsburških vlasti za odlazak u inozemstvo. Dr. Barac odlazi u Švicarsku i tamo se prvo sastaje u Ženevi s dr. Hinkom Hinkovićem, a zatim s dr. Božom Markovićem, koji je u hrvatskim krajevima bio poznat kao svjedok iz Friedjungovoga procesa i kao predsjednik »Narodne Odbrane«. U tim je razgovorima razmotren ustavni problem, koji je dvadeset godina trzao buduću zajedničku državu. Iz razgovora s dr. Markovićem dr. Barac je stekao uvjerenje da Srbi ne će provoditi nikakvu majorizaciju, da će se sva pitanja rješavati sporazumom, da će država biti uređena federalistički, da će se poštivati hrvatske tradicije. Taj svoj dojam prenio je dr. Barac u Zagreb i zagrijao za nj svoje prijatelje.

Po drugi puta odlazi dr. Barac u Švicarsku nakon sklapanja Krfske deklaracije. U Lausanne se dr. Barac sastao tad s dr. Trumbićem. Dr. Barac saopćuje dr. Trumbiću stajnište hrvatskih političara, koje je bilo sadržano u poruci, da Hrvati s obzirom na svoje historijsko državno pravo žele bar u prvo vrijeme vidjeti očuvanu hrvatsku državu u zajedničkoj državi, jer se narodu stoljećima govorilo o njegovoj državi i državnom pravu, njegovom ujedinjenju i nezavisnosti kao o narodnom idealu, pa im izgleda i boje se, da vrše izdaju prema narodu, ako bi se hrvatstvo i Hrvatska odmah utopili u budućoj zajednici, ako narod ne bi vidio ostvaren svoj ideal.

Kasnije dr. Barac sudjeluje u događajima kao član Narodnoga Vijeća, sudjeluje u njegovoj delegaciji koja utanačuje akt od 1. XII. 1918., član je Privremenog Narodnog Predstavništva u grupi Narodnoga Kluba, koji izlazi na izbore za konstituantu kao Hrvatska Zajednica. Na tim je izborima i dr. Barac kandidirao kao zajedničar, ali je propao. Slijedio je sve peripetije Hrvatske Zajednice. Kad je pok. Dr. Trumbić stupio u Hrvatsku Zajednicu i stvorio Hrvatsku federalističku seljačku stranku, dr. Barac je postao podpredsjednikom. Zato je sa svojim političkim drugovima prof. dr. Albertom Bazalom i prof. dr. Ladislavom Polićem dne 28. XI. 1924. prijevremeno penzioniran po Svetozaru Pribičeviću, zloglasnom rušitelju svih hrvatskih političkih, kulturnih i moralnih vrednota i ideala, tada ministru prosvjete. Na sveučilište se vratio točno nakon godine dana, rješenjem ministra prosvjete Stjepana Radića, koji je na sveučilištu morao reparirati mnoge zločine svoga pred-

šasnika. Definitivno je penzioniran 25. I. 1938., nakon čega se povukao uopće iz javnoga života, radeći u miru kod kuće, ali mučen teškom boljeticom.

Uspomena na dra Frana Barca ostat će trajna koliko u sveučilišnom našem životu, toliko i u hrvatskom narodu.

† STEFAN SAVOV BOBČEV.

U Sofiji je umro u 88. godini života najistaknutiji bugarski učenjak, pionir preporoda i kulturne izgradnje nove Bugarske, sveučilišni profesor u mirovini Stefan Savov Bobčev.

Rodio se u Eleni, koja je dala velik broj bugarske inteligencije. Poslije svršetka bugarske narodne škole u rodnom mjestu, otišao je Bobčev na dalje studije u Carigrad, gdje je za vrijeme turskoga gospodstva nad Bugarskom bilo središte kulturnoga života i rada bugarske inteligencije, koja je propovijedala, da najprije treba provesti kulturno-duhovni preporod, a zatim izvojtiti kulturnu i crkvenu nezavisnost bugarskog naroda. Tek svijesnom narodu valja dati u ruke kindžal i bodež i tako ga podići na oružani ustanak za političku slobodu.

Bobčev je u Carigradu počeo medicinske nauke, ali ih nije svršio. Njegov novinarski rad, njegova nacionalna borbenost i značajni članci obratili su na nj interes turskih faktora. Kada je izašla njegova knjiga »Putopis oko svijeta«, u kojoj je dokazivao, da je Balkan bio i da će ostati bugarski, Turci su ga prognali iz otomanskog carstva. Sklonio se u Rusiju i to u Odesu, središte bugarske emigracije u to doba. Tamo je pisao u mnoge ruske časopise i budio interes ruskoga naroda za Bugare apelirajući na njihovu slavensku svijest i ustajući neumorno protiv barbarstva Turaka nad Bugarima.

Poslije krvavo suzbijenih ustanaka 1876. godine nastojao je Bobčev, da Rusija uzme u zaštitu podjarmljeni bugarski narod. Iste je godine otišao u Bukurešt, gdje je pokrenuo list »Stara Planina«. U Bukureštu je ušao u prve redove bugarskih revolucionaraca.

Godinu dana kasnije ruska je vojska počela protiv Turaka pobjedonosni boj za oslobođenje Bugara. Bobčev se priključio borbenim Rusima i pomogao je svuda, gdje je trebalo pomoći. Odmah poslije oslobođenja Bugarske otputovao je u Moskvu, gdje je završio pravničke studije. U to doba izdao je knjigu »Rusko-turski rat«. Poslije svršetka studija vratio se u Bugarsku godine 1880. U Plovdinu je djelovao kao političar.

učenjak, novinar i sudac. U tom je gradu izdavao Hrvat Perc (Perec) prvi bugarski pravnički časopis »Zakonodavac«, o kojemu je pok. Bobčev nekoliko puta pisao. Četiri godine kasnije imenovan je ministrom pravosuđa tadašnje istočne Rumelije sa sjedištem u Plovdinu. Sudjelovao je aktivno u ujedinjenju južne i sjeverne Bugarske godine 1885. Zbog svoga rodoljubnog rada i svoga sudjelovanja u puču protiv kneza M. Batemberga morao je ponovo bježati u Rusiju, odakle se je vratio poslije tri godine. Posvetio se publicističkom i naučnom radu. Godine 1902. imenovan je za profesora sofijskoga sveučilišta, na kojem je predavao povijest bugarskoga prava s osobitim obzirom na slavensko pravo i crkveno pravo. Osnovao je časopise »Juridički pregled« i »Blgarska zbirka«. Od godine 1907. do godine 1922. bio je narodni zastupnik za narodnu stranku (bio je »narodnjak«), u ime koje je 1911. i 1912. g. bio ministrom narodne prosvjete. Od godine 1912. do 1913. bio je bugarski poslanik u Petrogradu.

Poslije rata osnovao je »Slobodno sveučilište« u Sofiji, koje je danas prešlo u državne ruke.

Redovni je član Bugarske akademije; Bugarskoga arheološkoga društva, a dopisni je član Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, član je ukrajinskoga učenog društva im. Ševčenka u Lavovu.

Pok. Bobčev ostavio je svom narodu veliku književnu baštinu. Radio je neumorno, organizirao je kulturni život, osnovao škole i institute, osnovao je prije četrdeset godina Slavensko društvo i cijelo mu je vrijeme bio na čelu, najprije kao aktivni, a u posljednje vrijeme kao počasni predsjednik.

Uza sav svoj prosvjetni i organizatorni rad Bobčev je našao dosta vremena i za nauku, te je bugarskoj nauci ostavio preko šezdeset knjiga, od kojih nekoje reprezentiraju najbolja bugarska, a možda i slavenska djela s područja prava i povijesti.

Kao malo koji učenjak Bobčev je cijelu starost proveo u potpunoj duševnoj i tjelesnoj svježini, pa i ako ga je napuštao vid ipak je pisao do posljednjega časa.

Bobčev je odgojio u slavenskom duhu nekoliko bugarskih naraštaja. S Hrvatima je podržavao veoma srdačne veze. Nema Hrvata koji je bilo kako u vezi s bugarskim narodom ili sa slavistikom, koji nije bio u vezi s njim. »Slavjanski glas« i »Slavjanske vijesti«, organi Slavenskoga društva i društveni almanah, donijeli su obilje objektivnih podataka i članaka o hrv. narodu tako da se može reći, da dobar dio onoga, što Bugari zna-

ju o Hrvatima, zahvaljuju upravo pionirskom radu S. S. Bobčeva i njegova pok. brata sveuč. prof. dra Nikole Bobčeva, koji je uređivao društvene edicije (umro 1938. pa smo mu donijeli nekrolog u ovom glasniku III, 8, 239). Bobčev je našao velik broj marljivih suradnika, koji su propagirali ideju slavenske uzajamnosti na temelju međusobnog poštovanja u modernom poimanju. Njegovom je zaslugom organiziran god. 1910. Sveslavenski kongres u Sofiji, koji je donio pozitivne rezultate. Kongresu su prisustvovali predstavnici slavenske ideje s teritorija bivše Austro-Ugarske, pa i Hrvati.

Bobčev je organizirao godine 1925. proslavu dvadeset i pete obljetnice Slavenskoga društva u Sofiji. I ovoj su prisustvovali Hrvati. Tim povodom izdan je i almanah sa člancima i hrvatskih pisaca. U posljednje doba kao počasni pretsjednik S. S. Bobčev je bio na čelu svake kulturne akcije »Slavenskoga društva«, koje i danas razvija udivljenja vrijedan rad.

Uoči sveslavenskog kongresa g. 1910. došao je i u Hrvatsku, te je pohodio Zagreb, Ljubljanu, Zadar, Mostar, Sarajevo, a zatim Cetinje, Beograd i Prag, da osobno pozove znamenitije slavenske naučne i prosvjetne radnike na sveslavenski kongres u Sofiju.

O Zagrebu je napisao prekrasnu brošuru »Svibanjski dani u Zagrebu«. O otkriću Gajeva spomenika u Krapini, gdje je izrekao veoma impresivan govor, pisao je u Blgarskoj Zbirci: »Jedan hrvatski blagdan«.

Veoma je dragocjen i osobito laskav prikaz S. S. Bobčeva o »Jednom hrvatsko-pravno-povjesnom rječniku«; u Bugarskoj akademiji (1923.) osvjetlio je svestrano značenje »Prinosa za hrvatski pravno-povijesni Rječnik« Vladimira Mažuranića (1908. do 1922). Bobčev je u prvom redu naglasio, da je taj rječnik dragocjen i za svakoga onoga, koji se zanima za bugarsko i uopće slavensko pravo. Najnoviji su mu članci iz sofijskoga »Mira« i iz društv. organa Slavenskoga društva »Slavenskih vijesti«, (1. IX. 1940. br. 54.) u kojem prikazuje razvitak slavistike u Jugoslaviji, pri čemu najopširnije govori o pok. dru. Vatroslavu Jagiću, o Bogišiću itd.

S. S. Bobčeva u dubokom pijetetu žali i hrvatska kulturna javnost: on je boravio u Zagrebu i Krapini, propagirao je neumorno hrvatske kulturne vrednote, bio je u živom prijateljskom dopisivanju s mnogim hrvatskim, političkim, prosvjetnim i publicističkim radnicima.

Neka je slava, i među nama, pok. S. S. Bobčevu!

SVEUČILIŠNE VIJESTI

STATISTIČKI PODACI O SVEUČILIŠTIMA U JUGOSLAVIJI. Uz predlog budžeta za 1939.-40. godinu, ministar prosvjete u Beogradu priložio je statističke podatke o stanju sveučilišta i visokih škola u Jugoslaviji. Iz tih podataka slijede ovi podaci:

Ukupan broj studenata na svim sveučilištima u Jugoslaviji bio je 16.969 (muških 13.547, ženskih 3.422), nastavnika 750, asistenata 363. Od toga je u Beogradu bilo 8955 studenata, 278 nastavnika, 189 asistenata; u Zagrebu 5.384 studenata, 275 nastavnika, 135 asistenata; u Ljubljani 1.965 studenata, 162 nastavnika, 32 asistenata; u Skoplju 164 studenata, 20 nastavnika, 7 asistenata; u Subotici 501 student i 15 nastavnika.

Od toga ukupnog broja bilo je 6311 studenata prava, 93 nastavnika pravnih fakulteta i 7 asistenata; studenata ekonomsko-komercijalnih škola bilo je 993, a nastavnika 69; slušača Više islamske šerijatsko-teološke škole u Sarajevu bilo je 35, a nastavnika 10. Na pravnim fakultetima je bilo stanje ovo: u Beogradu: studenata prava 4.000 (muških 3.550, ženskih 450), nastavnika 33; u Zagrebu studenata 1.132 (m. 955, ž. 177), nastavnika 20; u Ljubljani studenata 678 (m. 572, ž. 106), nastavnika 25; u Subotici studenata 501 (m. 443, ž. 58), nastavnika 15. Procentualni odnos studenata i nastavnika je: na beogradskom pravnom fakultetu na jednog nastavnika dolazi 121,21 studenata, u Zagrebu 56,60 u Ljubljani 27,12, u Subotici 33,40; na ekonomsko-komercijalnoj školi u Beogradu 15,30, u Zagrebu 13,83; na višoj islamskoj šerijatsko-teološkoj školi u Sarajevu 3,5.

MEĐUNARODNI ČASOPISI O DJELU PROF. DRA ANDRIJE ŽIVKOVIĆA. Redovni profesor moralnog bogoslovlja, g. dr. Andrija Živković napisao je svoje životno djelo »Osnovno moralno bogoslovlje«, od kojega je izašao I. svezak (str. XII. 408). U pripremi su još dva sveska. Od brojnih pozitivnih sudova o tom djelu registrirat ćemo dvije recenzije, koje su izašle iz pera autoriteta svjetskog glasa u časopisima »Angelicum« i »Rassegna di morale e diritto«.

»Angelicum« je stručni bogoslovni časopis, što ga izdaje »Papinski internacionalni institut Angelicum« u Rimu. Početak toga zavoda nastao je osnutkom teološkog fakulteta za vrijeme Grgura XIII. god. 1580. (samo za alumne dominikanskoga reda). Benedikt XIII. mu je dao dozvolu, da podjeljuje akademske stupnjeve i studentima izvan reda. Za vremena Leona XIII. je god.

1882. osnovan u tom institutu filozofski fakultet, a god. 1896. juridički. God. 1909. se stari zavod formirao u dominikansko sveučilište »Papinski međunarodni zavod Angelicum« i ima teološki, filozofski i pravni fakultet. Na tom je sveučilištu predavao dugi niz godina Hrvat O. Ambrozije Bačić crkvenu povijest; mnogi su naši ljudi — i izvan dominikanskoga reda — polazili studije na Angelikumu u Rimu.

Taj list piše o djelu g. prof. A. Živkovića na latinskom jeziku među ostalim ovo:

»Kako se vidi odmah na prvi pogled knjige, ovdje su sva naučna i društvena nastojanja suvremenog doba podvrgnuta marljivoj analizi; što god je dobra i istinita kod suvremenih pisaca, uzeto je i usvojeno. Ali to nastojanje, da se prilagodi svim tečevinama modernoga vremena, nije spriječilo autora da ne pođe k prvotnim izvorima zlatnoga doba skolastike, napose k djelima sv. Tome Akvinca. Ovo veliko poznavanje i duboko usvajanje principa anđeoskoga doktora, nije nipošto na uštrb originalnosti i naučnoj slobodi autorovoj, koju on pokazuje u svom sjajnom djelu, napisanom s velikom erudicijom i pronicanjem u načela sv. Tome. Na ovaj je način praktički pokazao, kako bogoslov ima staro obogatiti s novim, kako moderne probleme možemo osvjetliti sa starim, ali ipak uvijek novim principima. Napose valja istaći metodu, kojom se ovdje moralni problemi iznose i rješavaju, da se i praktična pitanja povuku u načelno razmatranje.

Zato valja pohvaliti autorov trud, kojim je izložio moralnu nauku, izjašnjujući je još zgodnim i praktičnim primjerima. Rado priznajemo, da je autor svojom knjigom pružio veliku pomoć ne samo studentima, nego i napretku bogoslovne znanosti«.

Rassegna di morale e diritto je stručni časopis koji šestu godinu izdaje i uređuje profesor kanonskog prava na rimskom sjemeništu (Pontificium athaeneum lateranense) Msgr. Silvio Romani.

Zavod je osnovao Leo XII. s dva fakulteta (teologija i filozofija). Kanonsko i civilno pravo je pripojeno god. 1853. za pape Pija IX. Danas je to »Pontificium institutum utriusque iuris« unutar samoga lateranskoga sveučilišta, koje je dotjerani i uređeni visoki naučni zavod.

Prof. S. Romani piše u tom listu među ostalim ovo:

»Živkovićevo djelo osnovnoga moralnoga bogoslovlja zauzima mjesto prvoga reda

ne samo u modernoj moralno-bogoslovskoj literaturi u Jugoslaviji, nego i u drugim zemljama, poradi jasnoće iznesenoga gradiva, širine pogleda, obilja bibliografskih bilježaka, odabranih s razumijevanjem i jednim naročitim osjećajem za moderne naučne i psihološke potrebe, što nije uočljivo kod drugih autora.

Ostali će svesci, nadajmo se, uslijediti brzo, te će nam autor dati potpuno svoje moralno bogoslovlje, vrijedno da se stavi u jednak red s najboljim sveučilišnim udžbenicima ostalih disciplina«.

STRUČNA KRITIKA INOZEMSTVA O DJELU PRIV. DOCENTA DRA J. KÖRBLERA. U br. 4 prošloga godišta našega lista na str. 133—115 izašao je prikaz knjige Dr. Jurja Körblera o kliničkim problemima raka (Klinische Krebsprobleme), koja je izašla u nakladi jednog od najvećih medicinskih nakladnika na svijetu J. F. Lehmannu u Münchenu. Sada je ista knjiga podvrgnuta kritici u njemačkoj stručnoj štampi. Kritike o tom djelu su naročito pohvalne, pa ih nekoliko donášamo, radosni, što o našem autoru strana štampa pohvalno piše:

Tako piše P. Eichler iz Stettina u Monatschrift für Krebsbekämpfung (God. VIII, august 1940. str. 181):

»Uvodno dokazuje autor opravdanost predloga, da se analogno neurokirurgiji stvori i liječnička specijalna struka za bolest rak. Predlog koji veoma zasluđuje pažnju. Nadalje na osnovu dalekosežnog proučavanja svjetske literature i na osnovu vlastitog iskustva opsežno obrađuje pitanje nasljeđivanja, kontagioznosti, dispozicije, embrionalnih upliva traume te prosuđivanja uspjeha... U svemu vrlo važna knjiga sa ličnom notom, koja bez sumnje zasluđuje interes svih krugova koji su zainteresirani liječenjem i suzbijanjem raka«.

Jednako pohvalno piše Ostertag iz Berlina u Medizinische Klinik. (God. XXXVI, br. 32, august 1940. str. 906):

»Knjiga iskusnog praktičara za bolest rak, koji je već opetovano došao do riječi u njemačkoj književnosti, odlikuje se zdravom kritikom o dnevnim pitanjima, naročito o mišljenjima koja su međusobno suprotna te nekim naročito zanimivim saopćenjima. I svakom pa i mnogo zaposlenom praktičnom liječniku može se knjiga preporučiti, jer je autor neobično olakšao čitanje time što kod čitaoca predpostavlja malo teoretskog predznanja i uvijek pojedina pitanja kratko kritički od temelja raspravlja. Historijski pregled daje mnogo za razmišljati s obzirom na terapiju. Najvrednije na tom kratkom dje-

lu jest to što problematiku raščinja u tom slučaju liječnik, koji poznaje bolest rak i koji je obilni materijal promatrao, pomno proučio i iskoristio.

O SVEUČILIŠNOM GODIŠNJAKU ZA ŠKOL. GOD. 1933./34.—1938./39. donijela je zagrebačka štampa opširne komentare.

»Novosti« su već u predhodnim člancima u kojima registriraju štampanje »Godišnjaka« (9. XII. 1939., br. 340, str. 15.), odnosno njegovo izlaženje (16. VII. 1940., br. 194, str. 9.) donijele historijski prikaz o izdavanju dosadašnjih godišnjaka, a nedavno su u posebnom članku (13. IX. 1940., br. 253, str. 12.) donijele još i ocjenu najnovijega godišnjaka. »Hrvatski dnevnik« povoljno je ocijenio izdanje ovoga godišnjaka dne 13. IX. 1940. na str. 7. Najiscrpniji je članak u »Jutarnjem listu« od 19. IX. 1940. na str. 15.

Štampa jednodušno ističe važnost izdavanja sveučilišnoga godišnjaka i traži, da se takav izvještaj ne štampa samo od zgrade do zgrade ili kad se tko sjeti da ga izda, nego upravo svake godine. Prigovara medicinskom fakultetu, što izvještaj nije na vrijeme bio gotov, već je morao doći na vrijeme bio izdanje se zateglo. Uz to naglašuje ispravnost natpisa »Godišnjak hrvatskoga sveučilišta u Zagrebu«, i ako ovo ime nije zvanično ime našega sveučilišta. Ističe opravdanost iscrpne bibliografije književnih i naučnih radova nastavnika i pomoćnog nastavnog osoblja, te prigovara nepotpunosti i pristranosti bibliografije radova uz izvještaj medicinskoga fakulteta prema potpunoj i stručno sastavljenoj bibliografiji ovoga područja, iz pera g. dra. Vlad. Bazale u Knjižnici prijatelja Hrvatskog sveučilišta (sv. 4). Osudene su tom prilikom i neke nezdrave pojave, koje vladaju na tom medicinskom fakultetu, koje nisu mogle javnosti ostati nepoznate, a zavređuju da budu javno osudene. Osuda je na mjestu. Štampa prigovara uredniku, što je bio odviše liberalan i nije najpomnije pravopisno ispravljao izvještaje pojedinih ustanova i profesora, te zahtijeva jedinstvenu hrvatsku nomenklaturu i dosljednost u upotrebljavanju pojedinih imenica, na pr.: »sveučilište«, »tajnik«, »zavod«, »nastava«, »inozemstvo« i t. d., umjesto univerzitet, sekretar, institut, institucija, inostranstvo i t. d. Prigovor je svakako umjestan i treba ga poslušati. Štampa ističe, da je urednik uložio u taj rad izvanredno mnogo vremena i truda, a godišnjak je izašao izdašnom potporom Hrvatskog sveučilišnog društva, te se i ovom prilikom ponovno hvali i ističe marni i korisni rad ovoga društva, za interese hrvatskoga sveučilišta.

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE :

	Strana
Bazala Vladimir: »Habent sua fata libelli«	21, 61
Bazala Vladimir: Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnoga rada	69
Bazala Vladimir: Što su liječnici dali izvan medicine?	179
Bazala Vladimir: Što su neliječnici dali medicini?	228
Bazala Vladimir: Njemačka — danas	325
Bučar Franjo: 300-godišnjica sveučilišta u Helsinku u Finskoj	137
Glesinger Lavoslav: Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Sa- lernitanskih regula)	56
Horvatić Stjepan: Biosociologija ili biocenologija?	247
Ivšić Milan: Gdje da se u Zagrebu izgradi »sveučilišni grad«?	252
Ivšić Milan: Agrarna politika	298
Köbler Juraj: Deset godina zavoda za radium terapiju u Zagrebu	310
Lunaček Valdemar: Ekonomski humanizam	290
Matijević Ante: Mihajlo Hamzić, slikar dubrovačke škole	7
Müller Oton: Las Casas, apostol Indijanaca	111
Rieger Vilko: Organizacija njemačkih sveučilištaraca	199
Sladović Eugen: Dubrovčanin Benko Kotruljić, preteča privredne nauke o poduzeću	49
Safar Dragutin: Hrvatski i srpski jezik dva su različita jezika	159
Štedimlja S. M.: Tragom popa Dukljanina	97
Štedimlja S. M.: Sveti Srdj na Bojani	169
Štedimlja S. M.: Hrvatsko i srpsko ime u Crnoj Gori od IX.—XVIII. vijeka	339
Tabak Josip: Prvo američko sveučilište	80
Thaller Lujo: I povijest medicine je nauka!	203
Urban Stjepan: Biosociološki temelji uzgoja šuma	157
Uvanović Daniel: Određivanje geografskih koordinata Zagreba u astronomskom paviljonu »Maksimir«	225
Voneš Zora: Primjena moje oscilatorne teorije na neke subjektivne pojave u funkciji re- tine oka	147
Voneš Zora: Teorija dupliciteta, elektroretinogram i adaptacija u vidu moje oscilatorne teorije	345
Wolf Hinko: Univesitas Slovaca Istropolitana	2
Wolf Hinko: Biografija i bibliografija novih sveučilišnih profesora	152

KNJIŽEVNOST :

Prof. Ivo Frol: Kako ćeš pravilno pisati?	83
Prof. dr. A. Štampar: Socijalna i zdravstvena zaštita slušača sveučilišta i visokih škola u Zagrebu	84
Dr. Julije Batory: Novi pogledi na problematiku carcinoma (Vladimir Bazala)	85
Zbornik znanstvenih rasprava profesorskoga zbora pravnoga fakulteta u Ljubljani (Hinko Wolf)	89
Brački zbornik (Mladen Bošnjak)	114
Dr. Fr. Kahn: Čovjek od začetka do smrti	115
Mišljenje stranih učenjaka o značajnom djelu hrvatskoga lingviste	164
Josip Horvat: Ante Starčević (Hinko Wolf)	204
Dr. Emil Štampar: Josip Eugen Tomić (Zlatko Milković)	203
Slovaci i moderna lingvistika (Petar Guberina)	209
Tri šumarske disertacije (Oskar Piškorić)	269
»Serta Hoffilleriana«	271
Henri Robert: Odvjetnik (H. W.)	273
Egon Friedell: Kultura novoga vremena (H. W.)	273
Nauka o govorništvu i antologija svjetskog govorništvu (V. B.)	315
Prvi svezak »popisa knjiga«	316
Knjižnice u gradu Zagrebu (H. W.)	361
Iz pisama seljačkog djeteta na visokim školama svojoj majci	262

IZ POVIJESTI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Rasprava o postanku zagrebačkog sveučilišta	196
Veliki i povjesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	363

PROSLAVE I JUBILEJI :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
70-godišnjica života dvaju hrvat. pedagoga i učenjaka (dr. Stj. Bosanac i dr. Stj. Tropsch)	32
45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Dr. Franjo Žilić	322

NEKOĆ I DANAS :

45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Izbacivanje slike Strossmayera iz društvenih prostorija dačkog društva Zvonimir u Beču	277

NAŠI POKOJNICI :

Tragično je umro hrvatski književnik i sveučilištarac Aleksa Kokić	91
Dr. Fran Barac	92
Stefan Savov Bobčev	93
Msgr. Janko Barlé	274
Đuro Arnold	276
Prof. ing. Franjo Hanaman	283
Docent dr. F. V. Novak	286
Prof. Josef Strzygowski	286
O. Vincent Scheil	286
Henry Louis Bergson	286
Prof. Dr. Josef Plasmann	287

GALERIJA ZABORAVLJENIH :

Matek (odlomak iz romana Mile Budaka »San o sreći«) (H. W.)	118
Uložnica Mavre Farkaša (V. B.)	165, 224

POSJETI STRANIH UČENJAKA :

Otvorenje nove akademske godine zavoda za talij. kulturu i predavanje prof. Carla Anti	211
Glasoviti talijanski glotolog prof. dr. M. Bartoli	212
Glasoviti talijanski liječnik prof. dr. E. Morelli	214
Prof. dr. Friedrich Bergius	215
Prof. Federico Chabod u Zagrebu	279
Talijanski učenjak prof. dr. Giacomo Devoto	319

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ :

I. Stjepan Kranjčević: Školski odgojno-obrazovni rad prema mišljenju braće Radića i seljačke stranke	17
II. Stjepan Zimmermann: Oko autonomije sveučilišta	20
III. Đorđe Tasić: Uredba o izmenama i dopunama zakona o univerzitetima u banovini Hrvatskoj	64
IV. Mihailo Ilić: Reforme zagrebačkog univerziteta i univerzitetska autonomija	66
V. Stjepan Zimmermann: Preuređenje sveučilišta — oduzimanjem autonomije	67
VI. Josip Baugut: Iz škole se ne smije eliminirati politika!	162
VII. Stjepan Horvat: Apsolventi sednjih tehničkih škola i tehnički fakultet	163
VIII. Đuro Stipetić: Uz stručnu spremu treba i opća naobrazba	204
IX. Giuseppe Bottai: Humanizam u talijanskoj školi	205
X. Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske	254
XI. Vladimir Bazala: Opća naredba sveučilišta i reforma medicinske nastave u vezi s ukidanjem nekih katedra	258
XII. Andrija Stampar: O reformi medicinske nastave	261
XIII. Otto Strech: Oko naslova »inženjer ekonomije«	317
XIV. Još koja riječ o reformi medicinske nastave	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI :

Novi rektor hrvatskog sveučilišta	28
Izmjena sveučilišnog zakona	29
Novi sveučilišni profesori i docenti	31
O slušačima	31
60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Prof. Dr. E. Miloslavić izabran je članom The medico-legal society	32
Izgradnja ekonomsko-komercijalne visoke škole	33
Unapređenje profesora umjetničke akademije	33
Izveštaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Statistički podaci o sveučilištima u Jugoslaviji	95
Međunarodni časopisi o djelu prof. dra Andrije Živkovića	95
Stručna kritika inozemstva o djelu privatnog docenta dra J. Köblera	96
O sveučilišnom godišnjaku za školsku godinu 1933/34—1938/39	96
Malo statistike	119
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121
Imenovanja sveučilišnih nastavnika	121
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123
Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Uredba o kliničkim bolnicama medicinskog fakulteta	133
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik Pučkog sveučilišta	133
Novi kustos hrvatskog zoološkog muzeja	133
Postupak na kemičkom odjelu tehničkog fakulteta	134
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu povećan na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko tisuću slušača	218
Uprava botaničkog zavoda i vrta predana je prof. dr. Ivi Horvatu	218
Nakladni zavod banovine Hrvatske	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	218
Novi asistent na poljoprivredno-šumarskom fakultetu	219
Novi sveučilišni profesori	219
Prof. Dr. Stj. Ratković, novi rektor više pedagoške škole	220
Nemiri na sveučilištu	220, 279
Svetosavske nagrade za slušače	220
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Šalati	273
Promjene među profesorima sveučilišta u Zagrebu	279
Prof. dr. E. Miloslavić je imenovan članom njemačke akademije prirodnih znanosti	279
Propisan je prijavni ispit za apsolvante srednjih tehničkih škola, koji se upisuju na tehnički fakultet	280
Da li će apsolvanti Gazi Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Vrijedna prinova sveučilišne knjižnice	281
Dr. Mladen Deželić	282
Inženjeri tehnike protiv naslova »Inženjer ekonomije«	283
Šta je s naredbom o katedrama i s novim fakultetskim naredbama	309
Dr. Vlado Pec i Dr. ing. Vladimir Prelog novi profesori sveučilišta	313
Veliki povijesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	319
Novi dekan medicinskoga fakulteta	363
Predstavnici Hrvatske akademije znanosti kod Poglavnika g. dra Ante Pavelića i kod Dogačnika, ministra g. dra Mile Budaka	365
Osniva se Hrvatski državni ured za jezik	367
Ukidanje zaklade tiskare »Narodnih novina«	367
Oštra izjava protiv medicinskoga fakulteta, koji je onemogućavao rad hrvatskom naučnom podmlatku	368
Zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola	368
Zabranjeno je otuđivanje i izvažanje starih umjetničkih, kulturno prosvjetnih i prirodnih spomenika	369
Državna zaštita arhivske građe	369
Zavod za talijansku kulturu u Zagrebu	370
Boravak prof. Luigi Salvini-a u Zagrebu	370

IZGRADNJA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA :

Izgradnja ekonomske komercijalne visoke škole	33
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu, mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123

Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Salati	279
Konferencija o izgradnji Finsen-Instituta	280

PUČKO SVEUČILIŠTE :

Rad pučkog sveučilišta u škol. god. 1938/39 i 1939/40	71
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik pučkog sveučilišta	133

SA STRANIH SVEUČILIŠTA :

Universitas Slovaca Istropolitana (Hinko Wolf)	2
Ljubljana je dobila potpuni medicinski fakultet	33
Osniva se poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu	33
Teza o gospodarskoj slozi izrađena u Napulju	34
Radni logori mađarskih sveučilištaraca	34
Sveučilišne vijesti iz Bugarske	34
Briga za prosvjetu u Sovjetskoj Rusiji	80
Prvo američko sveučilište (Josip Tabak)	134
Slavistika na bečkom sveučilištu	134
Kolegij o Kukučinu na bratislavskom sveučilištu	135
Broj slušača ljubljanskog sveučilišta	135
Sveučilište u Cluju, drugo sveučilište, koje je Rumunjska izgubila	135
Novi nacionalno-odgojni institut u Njemačkoj	137
300-godišnjica sveučilišta u Helsinki u Finskoj (Franjo Bučar)	166
Neredi na beogradskom sveučilištu	167
Izbori na pravnom fakultetu u Ljubljani	167
Talijanske visoke škole	167
8-godišnji plan za odgoj vođa njemačke omladine	167
Obavezna školarina na sovjetskim visokim školama	167
Otvorenje rumunjskog sveučilišta u Sibiu	199
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Vilko Rieger)	219
Šumarski fakultet u Sarajevu?	221
Zelja da se pravni fakultet iz Subotice prenese u Novi Sad	221
Prijedlog da se produlji studij prava na sveučilištu u Bratislavi	221
Opet semestri u Njemačkoj	221
Radio kao nauka na njemačkim sveučilištima	221
Strani studenti na njemačkim visokim školama	222
Visoke činovničke škole u Njemačkoj	222
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolaca	222
Sveučilište u Reykjaviku	222
Sveučilišta za internirce u Švicarskoj	223
Katolička sveučilišta u svijetu	223
Papinsko sveučilište u Salamanci	321
Izgradnja sveučilišta u Strassburgu	321
Njemački studenti u Poljskoj	321
Lincolnova biblioteka poklonjena sveučilištu u Upsali	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratne dobrovoljce	322
Predavanje »nauke o ishrani« na sveučilištima u Italiji	322
Odgajanje talijanske mladeži	357
»Velika proslava«	370
Dar sveučilištu u Ljubljani	370
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
Svečano otvorenje njemačkog sveučilišta u Posenu	371
Katoličko školstvo u Francuskoj	371
Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje u Münchenu	371

ĐACKI PROBLEMI :

O slušačima	31
Prilike studenata na sveučilištima u Jugoslaviji	117
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121

Nova naredba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveučilišta i visokih škola	132
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Postupak na kemijskom odjelu tehničkog fakulteta	134
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Wilko Rieger)	199
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu porasao na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko 1.000 slušača	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	219
Strani studenti na njemačkim visokim školama	221
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolača	222
Studenti sveučilišta u Carigradu	223
Propisan je prijavni ispit za absolvente srednjih tehničkih škola koji se upisuju u tehnički fakultet	281
Dali će se absolventi Gazi-Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Organizacija bugarske omladine	287
Inženjeri tehnike protiv naslova »inženjer ekonomije«	309
Njemački studenti u Poljskoj	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratnu službu	321
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
<i>Ja pisama nekolicine opeteta... (M. B. B. B.)</i>	<i>362</i>

DRUŠTVENE VIJESTI :

Zapisnik V. redovne sjednice vijeća	35
Izvještaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Društveni glasnik	46, 136, 168, 224, 288, 323
O sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933/34—1938/39	96
Botanički vrt i meteorološka stanica na Velebitu	136
Delegati sveučilišnoga senata	224
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Izvještaj o društvenom radu u prošloj godini	375

STRANICA ANEGDOTA I KARIKATURA : 324

IZ UREDNIŠTVA :

Uvodna riječ	1
O društvenom glasniku	46, 136, 168, 224, 288, 323
Naslovni list	47
O raspravi »Universitas Slovaca Istropolitana«	163
Ispravi!	168
Časopisi koji dolaze uredništvu	168
Bibliografija književnih radova članova medicinskog fakulteta	224, 288, 323
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Živila Hrvatska! Živio dr. Ante Pavelić!	289